

მ მ ს მ ბ ე

თ ვ ი უ რ ი ქ უ რ ნ ს ლ ი

წელიწადი გეგვიდე

№ IX

ს ე მ ბ ე მ გ ე მ ა ნ ი , 1900

ტ ფ ი ლ ის ი

საქართველოს საბჭოთაო საზღვრო სამართალი

1900



319

183

Доволено беззурою. Тифлисъ, 25-го Октября 1900г.



შ ი ნ ა ა რ ს ი

	83.
I—გიული.—მოთხრობა.—შ. ანაგვასპირკლისა	1
II—ვერტმერი.—ახვ. გიორგისა.—თარგმ. გერმანულიდან.— ა—ნისა (გაგჱლეზა)	43
III—ორ ზღვას უშა...—ლექსი.—განდეგილისა	78
IV—ნუ მასმეზ ნეშტარს...—ლექსი.—შისივე	79
V—ასული ისრაელისა.—ხუთ-მოქმედებიანი ტრაგედია.— ანტ. ფურცელაძისა (დასასრული).	81
VI—ლაშაჱ ძალს.—ლექსი გ. ა—სა	119
VII—* * ლექსი, შისივე	120
VIII—სამეზგელოჱ აღწერა.—არქანჯელო ლამბერტისა.— (თარგმანი იტალიური) (გაგჱლეზა)	1
IX—სვიმონ ივერთა მეზის და მთავრის მამია ზუ- რიელის სიგელი.	21
X—პარიზის მსოფლიო გამოჱფნა და ჩვენი ძვეჱა- ნა.—თ. ს—სა	24
XI—ინგლისის კონსტიტუცია მე-XIX საუკუნეში	35

ქრონიკა:

XII— ზინაური მიმოხილვა.—კეთილი ნიშნები სწავლა-განათლების საქმეში.—უმადლეს და საშუალო სასწავლებელთა გამრავლება.—სამრევლო სასწავლებელთა დაარსება. — სავაჭრო და სამრეწველო სასწავლებლები.—საშუალო სწავლა-განათლების რეფორმა.—მისი მნიშვნელობა ჩვენთვის.—სადგომის გადასახადი.—მისი საზოგადო ხასიათი.—საქალაქო საარჩევანო უფლებანი.—ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო.—ნაფიც მსაჯულთა საზოგადო სასამართლო და ნაფიც მსაჯულთა განსაკუთრებული სასამართლო.—მოსალოდნელ სასამართლო რეფორმის საზოგადო ხასიათი და მნიშვნელობა.—**დადისა** . . . **49**



შემდეგ თავის მოჯამაგირეს მიჰპართა:—მიტრო, ხურჯინი ფარეხში შემოიტანე!..

ოჰანეზა, წელში ორად მოხრილი, შევიდა თუ არა, შედგა, წელში აიპართა და აქეთ-იქით ცქერა დაიწყო; მაგრამ პირველ წუთს ვერა გაარჩია-რა. თუმცა ნაცნობი იყო ეს ფარეხი, მაგრამ მაინც წინ ფეხის გადადგმა ვერ გაბედა, რადგანაც ეშინოდა, არას მიჰხეთქებოდა. ოჰანეზამ რამდენჯერმე თვალები მოიფშვნეტა, კიდევ მიიხედ-მოიხედა და შემდეგ, როდესაც კერას-პირას ბოძზე მიყუდებულ კბილებ-გამოყრილ და სახე-დაღმენჯილ დედა-კაცს თვალი მოჰკრა, თვითონაც კბილები გამოყარა და მიუახლოვდა:

— ააა, იეთარ, როგორა ჰბრძანდები?!

— კარგადა, ჩემო ოჰანეზ, შენ როგორ-ლა ხარ, შენის შეილებით?!.—თავის მხრით მოიკითხა იეთარმა და ქანქურით ხელი ჩამოართვა.

— აქა მშვიდობა!—შემოჰყო თავი თუ არა კარებში, დიძახა მიტრუამა, და ისიც ოჰანეზასავით კარებში შედგა.

— აი, კერისკენ მოიტა ხურჯინი!—დაუძახა ოჰანეზამ.

— დამაცა, თვალი გაეიტეხო, ვერასა ვხედავ! — უპასუხა მიტრუამ თვალების ფშვნეტით.

თვალების მოფშვნეტის შემდეგ კარგად გატენილა პატარა ხურჯინი კერის პირას დასდო მიტრუამ.

— აბა, შენ იცი, მიტრო, როგორც ყველაფერს რიგიანად გააკეთებ. ხომ გახსოვს, შარშან სადაც გვედგა კარავი, იქავე დადგი.—უთხრა ოჰანეზამ პატრუას და ხურჯინს მიუჯდა.

თხუთმეტამდის დიდი თუ პატარა ოჰანეზას გარს შემოეხვიდა. ყველას თვალები ისე უბრწყინავდა, თითქოს, აგერ, ეს-ეს არის, უნდა ხელი სტაცონ და დაითრიონ ხურჯინიო. ალია კი გვერდით მოუჯდა ოჰანეზას და ჩაყვითლებულს კბილებს არ ჰმალოვდა.

ცეცხლი კი ოღნავ ბეუტავდა კერაზე და ღრჩოლოვდა, რის გამოც ისეც ბნელი ფარეხი კვამლით იბურებოდა.

— აი, იეთარ, ეს შენთვის წამოვიღე! — დაიძახა ოპანეზამ, როდესაც ხურჯინიდან ქალაქში შეხვეული ნივთი ამოიღო.

— ოო, ჩემო ოპანეზ! — მეტი არა უთქვამს-რა. იქვე ჩაცუქდა და მაშინათვე გაშალა, და, წითელ ნიდაგიანი და თეთრ ფოთლიანი ჩითი რომ დაინახა, პირი სიამოვნებით ყურებამდის გაეპო, და ისეც წერილი ჩაცვიფნული თვალები ბუდეში სულ დაემალნენ.

— ეს კიდევ ლეილას! — მეორე ნაჭერი მეორე დედაკაცს, ხანუმაზედ უფრო უმცროსს, გაუწოდა.

ლეილაც იეთარს მიუჯდა და კალთაში წითელი მითელი გაღიშალა. იეთარმა და ლეილამ ერთმანერთის საჩუქრებს გაფაციცებით სინჯვა დაუწყეს. ამ დროს რვამდის წვრილ-ფეხობა მოუსვენრად ადგილობრივ ტიტველა ფეხებს ათამაშებდა და ოპანეზას თითქმის კალთაში უვარდებოდა. მაგრამ ოპანეზა ხურჯინის ამოლაგებას არა ჩქარობდა. ის, თითქოს მღვდელ-მოქმედობდესო, მძიმედ ალაგებდა ხურჯინიდან.

— შენი რძლები სადღა არიან, ალი!... აი, ეს ქოშები იმათ მოვუტანე!...

— რა კაცი ხარ, ოპანეზ, რა კაცი!... რომ არავინ დაგვიწყებია! — მხარზე ხელის დარტყმით ჩამოართვა ქოშები და თავის ცოლებს გადააწოდა.

— სად არიან ქალები?! — თავის მხრივ დაეკითხა ცოლებს, როდესაც ქოშები მიაწოდა.

— წყალზედ! — მოკლედ უპასუხეს იმათ და ქოშებს ქექვა დაუწყეს.

— ეს კიდევ შენს ფარის. ის სადღაა?! — ისევ მძიმედ წამოიძახა ოპანეზამ და მძიმეთვე გაუწოდა რაღაც ქალაქში გახვეული.

— ოპანეზ! — მეტი ვეღარა თქვა-რა ალიამ. მთლად დადნა სიამოვნებით, რომ მისი უმცროსი, მისი საყვარელი ქალი ათი წლის ფარი არ დავიწყებია ოპანეზას...

— ლეილა, ფარი სად არის?! — ჩაეკითხა ფარის დედას ალია და საჩუქარი გადააწოდა.

— ძალუეებს გაჰყვა წყალზედ!.. ალიაზედ არა ნაკლებ ნასიამოვნებმა ლეილამ უპასუხა და საჩქაროდ შემოაფცქვნა საჩუქარს ქალაღდი.

წვრილ-ფეხობას უკვე იმედი გადაუწყდა. „ყველასთვის ამოიღო საჩუქრები“, ფიქრობდა წვრილ-ფეხობა: „და ჩვენთვის კი არაო. ჩვენ არა მოგვიტანა-რაო“. მოცმუკუნე შიშველა ფეხები შეუდგათ, და მობრწყინავე თვალები მოეღრუბლათ.

— აბა, ეხლა თქვენ მომიხსლოვდით!.. უეცრივ სწორედ დროზედ მიჰმართა ოჰანეზამ წვრილ-ფეხობას, თორემ წვრილ-ფეხობა სასოწარკვეთილებას მიეცემოდა, და ერთი ქალაღდის პარკი ხურჯინიდან ამოაძვრინა.

მოღრუბლული თვალები წვრილ-ფეხობას ისევ მოეწმინდათ ოჰანეზას ხმაზედ და ფეხები ისევ ისე აუთამაშდათ.

ოთხმოცამდის თითი მიეგება ოჰანეზას, იმას თითქმის კიდევაც შეეშინდა; თავი უკან გადიღო და ისე დაუწყო ფოჩინი კამფეტების დარიგება.

— ოოო, ოოო!—ყვიროდნენ ბავშვები, და ოჰანეზა კიდევ კამფეტებს უწყობდა ხელში.

როდესაც ქალაღდის პარკი დაცალიერდა, ბავშვებმა საჩქაროდ პირი იბრუნეს, ხტუნაობით ფარების ხშირ და დაბალბოძებში აირიენენ და სიბნელის გამო აღარ მოჩანდნენ; მხოლოდ მათი ყოჩინალა მოისმოდა, და აქა-იქა ბოძების შუაღდან მათი თვალები გამოასინათებდნენ.

— ოოო!..—გაისმა ერთხმად ყველას ხმა და ფუნდრუკაობით ერთი-ერთმანეთს აღარ აცდიდნენ გარედ გავარდნას.

— აღლაჰიმც გიშველის, რომ ე ბაღლები გაახარე!..— აღიამ ხელის გადახვევნით მიჰმართა ოჰანეზას, როდესაც ბავშვები კისრის მტვრევით გარედ გაცვივდნენ.

— ახლა შენც გაგახარო და აღი!.. აი, ეს კიდევ შენ! შოხუცებული ხარ ჩაი-შაქარი გეყვარება,—უპასუხა ჰოანეზამ და ხურჯინიღან ერთი პატარა შაქრის თავი ამოიღო და გირვანქის მეოთხედი მცირე-ფასიანი ჩაის პარკი...

— რანაირად გადავიხადო მადლობა, ოპანეზ!..— აღტაცებით წამოიძახა ალიამ და ლომბიერად მზერა დაუწყა.

II

იეთარი და ლეილა ქეთლის აღუღებას შეუდგნენ. ჩქარა კერაზედ ცეცხლი გააჩაღეს. ამ დროს ოპანეზა და ალია გარედ გამოვიდნენ, რომ ენახათ მიტრუა და ალიას შვილი ქერბალაი როგორ საქმიანობდნენ.

ალიას ბინა ცოტა ბეჭობზედ იყო მოთავსებული. თითქმის მთლად ყარაის მანდორი მოჩანდა; თუ კი ვსმეს თვალი კარგად უჭრიდა, ალიას ბინიდან ყველაფერს დაინახავდა. ოპანეზა გამოვიდა თუარა, თავის და უნებურად გაშტერდა, და არე-მარემ თვალი მოსტაცა. მთლად ეს ტრიალი მინდორი, ქვევით კიდევ მტკვრის პირას ტყით შემოსილი ადგილი მწვანე ხავერდის სუფრად ქცეულიყო, რომელსაც უთვალავი ცხვარი შეჰსეოდა. აქ-იქ, თითქმის ყველგან, თითქოს თეთრი ძაფით ამოუქარგავთ მწვანე სუფრაზედო, ისე მოჰფენოდა ცხვარი-შორს, სულ შორს—ქვევით გადახრილ მზის სხივებზედ მოელვარებდა და მობჰყვინავდა ჯაანგირი.*)

— ეხლა რა ლამაზია ყარაია, ალი!— სულ უნებურად წამოიძახა ოპანეზამ.

— ეხლაა კარგია ყარაია. აპრილის თხუთმეტამდის, ან გასულამდის. მერე კი წყეულია.— უპასუხა ალიამ, მიტრუასთან და ქერბალაისთან მივიდა, რომლებმაც კარავი უკვე დადგეს და ახლა ურმიდან კოდებს და ქვაბებს გადმოღება დაუწყეს.

— ქერბალაი, შენ წადი წყალზედ. ქალებმა რაღაც დაიგვიანეს. ხომ არა შეემთხვათ-რა. ამის გადმოლაგებას მეც ვუშველი.— ცოტა არეულის სახით უთხრა შვილს და კოდი კარაეთან მიათრია.

*) ჯაანგირი—ტბაა ყარაიაზში.

— გიულიც იქაა?!— შუბლ შექმუხვნით დაეკითხა ქერბალაი მამას.

— იქაა!..

— მაშ შენ წადი!..

აღია ამ პასუხით გამშრალი გამოტრიალდა ოჰანეზასკენ, რემელიც ამ დროს მთებისკენ, საიდანაც ოდნავ ჯვარი მოჩანდა, მიბრუნებულიყო და პირჯვარს იწერდა.

— ოჰანეზ, — მხარზე ხელის დადებით ნაღელიანად მიჰმართა აღიამ, როდესაც მიუახლოვდა ოჰანეზას: — ხომ არ გამოივლი იქით?! მიტრო და ქერბალაი თავად მოაწყობენ. შენი აქ ყოფნა მეტია.

— ვა, აღი, რატომ არ გამოვივლი! მაგრამ ჩქარა მოსალამოვდება. აგერ მზე რამდენად გადახრილა!.. სანამ იქ მივალთ, თუმცა ძალიან მინდა იმის დათვალიერება და თაყვანისცემა, მაგრამ ვერ მოვასწრობთ!

— ეგჰ, რა დროს თაყვანისცემაა?!... მე ხომ თქვენ სალოცავისკენ არ გიწვევ. — წარბების აწვევით წამოიძახა აღიამ და წვერებზე ხელი ჩამოისვა.

— ეს რამდენი წელიწადია აქ მოვდივარ და ჯერ ერთხელაც არ მილოცნია და არ მინახავს ნათლი-მცემლის საბერო! ვენაცვალე იმის მადლს, სულ ერთბაშად გადაეუხდი... დავით გარეჯის საბეროც არის. აგერ, ჯაანგარის ტბის პირდაპირ... ოჰ, როდის მოვილოცავ იმას!

— როცა გინდა, მაშინ მოილოცე. ეხლა მე იმათ მოსალოცავად არ ვიწვევ!

— იცი, აღი, ეგ ხომ ქართველმბის საბეროა, იმათი წმინდანების აშენებულია, მაგრამ მე მაინც...

— ქრისტიანები ყველა ერთი სისხლისა მგონიხართ! ეგ მე არ ეიცი. როცა გინდა ილოცე და როცა გინდა ილანძღეხლა კი, აი წყაროსკენ გავიაროთ!

— წყაროსკენ?

— ჰო!..

— წავიდეთ!.. მეგონა, საბეროსკენ მეუბნებოდით. ვენაცვალე იმათ მადლს, როდისმე უქველად მოვილოცავ!...

III

— ქოფაკი!—წამოიძახა ქერბალიმ, როდესაც მამა, ალია, მკვანის სიტყვით გააბრუნა და კოდს სწორება დაუწყო.

— ქერბალი, — რატომ იგრე ურიგოდ იხსენიებ მამა-შენს?!—დაეკითხა მიტრო ქერბალის და ურმის ქავლს მოჰკიდა ხელი.

— ურიგოდ მოხსენება კი არა, დახრჩობაც ცოტაა!—უპასუხა ქერბალიმ და კოდზე მისვენებით მიტრუს თვალებში მზერა დაუწყო.

— რა ვიცის, ქერბალი, მე რომ მამა მყვანდეს ყველაფერს ვაპატიებდი! ეს ოხერი, არც დედა და არც მამა არ მახსოვს, და ისე კი მგონია, რომ მშობლებს ყველაფერს მივუტევებდი და მაგრე ურიგოდ არ მოვიხსენიებდი.

— მშობლები რომ არ გახსოვს, მაგრე იმისთვის ამბობ. მამა-შენს ის რომ ჩაედინა, რაც მამა-ჩემმა, მაშინ, განა არ გიცნობ, შვილოსა, ცოცხალს შესქამდი.

— ისეთი რა ჩაიდინა, რომ მაგრე ამბობ?!

— ჰო და... ჯერ გაიგე და მერე ისე გაამტყუნე!...

— მაინც ისეთი რა ჩაიდინა!? რაღა რა ჩაიდინა,— დაიწყო ქერბალიმ და აქეთ იქით მიიხედა, გასაკეთებელი ხომ აღარა დაგერჩა-რაო, და ყველაფერი რომ რიგზედ დაინახა, განაგრძო: ხომ გახსოვს, შარშან ზამთარს ჩვენ გვერდით, აგერ იქ, რომ ბინა ექირა, ველი-ბაირამ-ქუჩუკ-ოდლის? ჰო, და შარშან ეშმაკად აქ ჩამოვიდა ჯალაბობით. წინად ერთხელაც არა ყოფილა აქ. იქმნება აღარც კი როდისმე მოვიდეს აქ. არ ვიცის, შარშან რამ მოათესლა აქ?! ნეტავი, ფეხი გაჰხმობოდა და შარშანაც არ მოსულიყო!..

— უი, უი, ბედშავო, რად ამბობ მაგას?! ნეტავი, წლეულაც მოსულიყო!.. ისეთი ლამაზი...

— მიტრო, — უეცრივ შეაწყვეტინა სიტყვა ქერბალაიმი: იმისი ქალი შენ ძალიან მოგწონდა, განა?! ეხლა გაგონდება რამდენჯერ გითქვამს ჩემთვის: „ახ, რა კარგი რამ არისო!..“ რამდენს ემასხარავებოდი ჩემთან და ეუბნებოდი: „მოგიტაცებ და ცხრა მთას იქით წაგიყვანო!..“

— მართალს ამბობი.. — უბასუხა მიტრუამ, და ქერბალაის აღელვებამ იგი ძალიან შეაშფოთა.

— შენ კიდევაც მითხარი, განა, დამეხმარე, იქმნება, როგორმე მოგიტაცოვო?!.

— მართალია, მართალი!..

— მართალია და... იცოდე, ეხლა ის ქალი ჩემი დედი-ნაცვალაია!.. — შუბლ-შეკმუხვნით და მკაფიოდ წამოიძახა ქერბალაიმ.

— როგორ?! — მეტი ვერა მოახერხარა მიტრუამ და სწრაფად ქერბალაის ერთის გადახტომით ხელი დაუჭირა.

— როგორ და ისე, რომ დედაჩემი მოკვდა. ერთი თვის შემდეგ მამაჩემმა ის ქალი მოიყვანა...

— უი, საწყალი!.. რა დაეპართა?! დედასავით მიყვარდა დედაშენი. ნეტავი, არ გეთქვა! რა კარგი ადამიანი იყო!.. — გულწრფელი მწუხარება გამოიხატა იმის სახეზე.

ქერბალაის გული აუჩუყდა მიტრუას მწუხარებაზე და თვალეზზე ცრემლი მოადგა.

— საწყალი ხაჯა!.. თვალწინ მიდგა იმისი კეთილი სახე; იმისი ტკბილი ხმა მეყურება; „შვილო მიტრო“, თითქოს ისევ ტკბილად მეძახოდეს: „მოდი, ჰური მოგშიოდა, ქამეო“!

ქერბალაიმ თვალეზი მოიწმინდა. თავი შეარხია და დაიწყა: „ჰო დედა-ჩემს ძალიან უყვარდი. კეთილი ადამიანი იყო. ხშირად უთქვამს: „ნეტავ, მიტრო ქართველი არ იყოსო, ან მუსლმანი იყოსო, რომ ჩემი სალბი ჩემი ხელითვე მივუყვანო და ცოლად დავუხვავო. მიტროს მე სასყიდელს არ გამოვართმევდიო“...

— დედა-ჩემი ძალიან მიყვარდა... ისე არავინ მყვარებია ჯერ. ჩემი სონაც არ მიყვარს ისე. ხომ სონას მეტი ჯერ აღა-

რა მომცემია-რა და მომეცემა თუ არა, ეგ ალლაჰმა უწყის. ის სონა რომ მომკვდომოდა, ის შერჩიენა, ოლონდ დედა-ჩემს ეცოცხლა.

— საწყალი ხაჯა, საწყალი!—მწუხარებით გაიძახოდა მიტრო, და თითქოს გიული სულ გადაავიწყდაო, აღარ უხსენებია.

— მიტრო, — რამოდენიმე წუთის სიჩუმის შემდეგ ლმოზიერად მიუბრუნდა ქერბალაი: — დედაჩემს ძალიან უყვარდი. აი, ეს მესამე წელიწადია აქ მოდინხარ და მეც შენი ცული არა გამიგონიარა. მხოლოდ შენი სიკეთე და სივაჟაკე მოუსმენია ჩემ ყურებს. წინად, როცა დედა-ჩემი ცოცხალი იყო, შენი სივაჟაკე და სიკეთის გაგონება მწყინდა, მშურდა და... ეჰ, ჩემო მიტრო, რა დაგიმალო, კიდევაც ვცდილობდი შენს დალუპვას. მინდოდა შენი აქედან გაძევება და ოჰანეზასათვისაც რამდენჯერმე შენზე ცული მითქვაშს...

— ქერბალაი, — სიტყვა გააწყვეტინა მიტრუამ და პირდაპირ თვალეში ცქერა დაუწყაო: — მე კი ძმასავეთ მიყვარდი და ისე გენდობოდი, როგორც ჩემ თავს...

— მე კარგად ვიცი, მიტრო, კარგად და ეხლა იმისთვის ვწუხვარ, რომ რად მომდიოდა ეგ! შენმა დედი-ჩემის უბედურების გაგონებაზე წუხილმა თვალეები ამიხილა. მამა-ჩემს, მამი ჩემის პირველ და მესამე ცოლებს, ისმაილს და ალავერდის — ჩემ ძმებს — ისე არ უწუხნიათ, როგორც ეხლა შენ შესწუხდი... შენმა შეწუხებამ გამაშავა და, მეგობარო, უარესად ნულარ გამაშავებ!.. დამნაშავე ვარ შენთან!..

— ქერბალაი, რატომ მაგეებს მეუბნები?!. მარტო იმისთვის გითხარი, რომ შენზე ექვიც არ შემომიტანია, გეჯავრებოდი თუ არა; და ეხლაც არ მჯერა.

— ვიცი, ვიცი, მიტრო, და დღეის შემდეგ შენ თავს ისე ნუ ენდობი, როგორც მე მენდო...

— დღეის შემდეგ კი არა, გიმეორებ, ყოველთვის მაგრე ვიყავი.

— მაშ მოიტა ხელი და დედი-ჩემის სული იყოს ჩვენი მოწამე ჩვენი ძმებად გაფიცვისა!— აღზნებით წამოიძახა ქერბალაიმ და მაგრად მოხვია ხელი მიტრუას...

— მამა-შენი საით წასულა?.. ოჰანება სადღაა?!— დაუძახა იეთარმა ქერბალაის, რომელიც ამ დროს ფარებიდან გარედ გამოვიდა ჩაიხე მისაწვევად.

— გიულის მოსაყვანად წავიდა!..— მკვახედ მიაძახა ქერბალაიმ.

გიულის ხსენებაზე მიტროს გული აუტოკდა, ფერი ეცვალა და სხეული შეუთრთა. იეთარს კი ტუჩები გაეპო და მსხვილი კბილები გარედ გამოუცვივდა.

— უი, არ იყოს იმისი თავი, არა!.. სამოცდა თექვსმეტის წლის კაცია და ჩვიდმეტი წლის გოგოს ცოლად ირთავს!.. ნეტავი თავი ჰქონდეს მაინც რისამე!— ზიზლით წამოიძახა იეთარმა და წყაროსკენ მიიხედა...

— მგონი, ჩვენზე კბილებს იღესაფს, რომ გიული წყალზე გავგზანეთ!..— ცოტა-სიჩუმის შემდეგ იეთარი მიუბრუნდა ქერბალაის და მიტროს.

— გიული ქალბატონად გაგინადათ მამა-ჩემმა.

— ქალბატონად კი არა, დედოფლაღ უნდა მამა-შენს.

ქერბალაი ამ სიტყვებზე მოიკმუხნა, თავი ძირს დახარა და მარჯვენა ფეხის ქალმის ჰვინტით მიწას თხრა დაუწყო.

მიტრუა ხომ გიულის ხსენებაზე ტანის თახთახით, თითქოს იმათ ლაპარაკს ყურადღებას არ აქცევსო, გულ-აღმა გადაწვა კონკილა გამოცლილ ურემში.

— იცი, იეთარ, მიტრუას არა სცოდნია დედი-ჩემის სიკვდილი და საღბის გათხოვება!..

— საწყალი ხაჯი, ოცი დღის შემდეგ გარდაიცვალა საღბის გათხოვების შემდეგ!— დაიწყო წუწუნის იეთარმა და იქვე ფარების დერეფნის ბოძთან ჩაჯდა!..

მიტრუაც ურმის ზეწარს გადმოეყრდო და იეთარის წუწუნს ყური დაუგდო.

— განა ოპანეზას არ უთქვამს შენთვის, მიტრო, ხაჯის უბედურება?!

— არა!..

— ოპანეზაც აქ იყო ხაჯის უბედურებაზე. ოპ, რა ადამიანი იყო!.. ეხლა ხაჯის მაგივრად, ქერბალაი, მამაშენმა, ვერ უყურებ, რა დედა მოგიყვანა...

მიტრუას გული ისევ აუტოკდა, გაფითრდა, და ტანი შეუნესტდა. ფეხზე რომ მდგარიყო, დაეცემოდა, ისე მოუდუნდა სხეული...

IV

აღია და ოპანეზა ერთმანეთს მხარ და მხარ ამოჰყდგნენ და ხმის ამოუღებლივ წყაროსკენ გაემგზავრნენ. ორივე თავთავიანთ ფიქრებში იყვნენ გართულნი. ოპანეზა ჰფიქრობდა: ეს ცხვარი რომ სულ ჩემი იყოს, მაშინ ჰნახავდა ქალაქი თავის დღეს. ოპ, ამ სააღდგომოდ ბატკანს და ყველს რამდენს ამოვადებინებდი!.. მაგრამ, აგერ, ჩემი ერთი კარავი მოჩანს და სხვისა კიდევ ათასი. ყველანი მოსულან ყველის საკეთებლად. სხვებმა კიდევაც დამასწრეს!.. ეპ, ჩემ ძმას რა ვუთხრა, რომ ამდენხანს დამავიანა. ვინ იცის, აქნობამდის რამდენ ყველს გავაკეთებდი“...— ჰფიქრობდა ოპანეზა და აღიას არც კი ამჩნევდა, რომელიც აგრევე ფიქრებში იყო გართული, მაგრამ სულ სხვა გვარ ფიქრებში: იმას თვალწინ ეხატებოდა გიული, და თავბრუ ესხმოდა. ძაღლივით უკანა სდევდა აღია გიულის. უნდოდა, დღე და ღამ სახლში ჩაეკეტნა, სახლიდან გარედ არ გაეშვა, კლიტე დაედო, როდესაც თვითონ სხვაგან წავიდოდა სადმე. ასეც აპირობდა, მაგრამ სახლში ყველანი ეწინააღმდეგნენ; ყველამ მგლის თვალით დაუწყო ცქერა, და ისეთ-ისეთ სიტყვებს აგონებდნენ, რომ გულსა და მუცელს უმღვრევდნენ. რა ექმნა აღიას, ისე როგორ მოეხერხებინა, რომ მუდამ თვალ-ყური ედევნებინა გიულისთვის, რომ ის მარტოკა არსად გაეშოთ?! ჰფიქრობდა დღე-მუდამ ამაზე

აღია, მაგრამ ვერა მოაგვანებინა—რა. თითქმის ყოველთვის ამის წინააღმდეგი მოსდიოდა. იმის წინ, თუ უკან მისი ჯალაბობა ყოველთვის ჰგზავნიდნენ ხან სადა და ხან სად არა. რამდენჯერ წინააღმდეგობა გამოაცხადა ალიამ, რამდენჯერ დაუტია იეთარს და ლეილას: „ნურსადა ჰგზავნია“!.. მაგრამ დატევაზე უარესი მოახდინეს. „ჩვენ ქალბატონი არავინ გვინდაო“!.. ყოველთვის მკვახედ მიახლიდნენ ხოლმე პირში. ორივე ცოლებს დააღრჩობდა, მაგრამ... ოხ, იეთარს პირველად დააღრჩობდა... „ის, ის მელობება ყოველთვის წინ!..“ — გაიფიქრა მწარედ ალიამ: — „იმან გადამირია შეილები!..“

„ლამის არის შეილებმა წამახრჩონ. ოხ, იეთარ, იეთარ!.. — კბილების კრაქუნით უსიტყვოდ წამოიძახა ალიამ და შუბლი მაგრად მოიქულიტა: „რალა მაშინ მოგაგონდება ხოლმე, შე ქოფაკო, ოცდა ათი ძროხა და ხუთასი ცხვარი, როდესაც ჩემი შეილები ერთადა დგანან: „ეხ, ჩვენი ოცდა ათი ძროხა და ხუთასი ცხვარი, რომელიც ემ გომბიოში მისცა მამა-თქვენმა, ეხლა რომ გვყვანდეს, ჩვენ ბედს ძალლი არ დაჰყეფდაო“!.. იეთარის ამ სიტყვებმა ეხლაც გაუელღვეს თავში, მკაფიოდ მოესმა მისი ღვარძლიანი ხმა, და გული ბრაზით აევსო. ამ წუთას იეთარი რომ წინ შეჰფეთებოდა, ხელი არც კი აუკანკალდებოდა, ისე წააღრჩობდა. კიდევაც თვალეზ-გაბრწყინებული მიიხედ-მოიხედა, ეგონა, იეთარი აქ მოგედევს, და იმისთვის მოემესმა ასე მკაფიოდ მისი ხმაო, მაგრამ თავის გვერდით ოჭანეზას მეტი ვერაფერ დაინახა, რომელიც რაღასაც თავისთვის ბუტბუტებდა, და გამოიკვია...“

„მართლა, — ჩაილაპარაკა თავისთვის ალიამ: — ძვირად დამიჯდა გიული!.. ოცდა ათი ძროხა და ხუთასი ცხვარი, მგონი, ბეგებსაც არ მიუტიათ ქალში. მე კი... ოო, ქუჩუკ-ოლლი ეშმაკი კაცია!.. შემატყო, რომ გიულის იქით გზა არსით მქონდა და ამისთვის ფეხი დააქირა. ძალიან ბევრი მივეცი. შეილები გავღვარცლე. მაგრამ“...“

რამოდენიმე წუთით მოსაზრება შეუწყდა. საზრის მაგიერად თვალწინ გამოეჭიმა გიული თავისი ცეცხლის მფრქვევე-

ლი თვალებით, რომლებიც დრო-გამოშვებით იბინდებოდნენ მეტის-მეტი ვნებით, თავისი საროს ტანით ჯერ შემოსილი, მერე კი შიშველი, მისი მთრთოლვარე კუნთები, მკერდი, რომელზედაც ოდნავ, საშინლად ნაზად ხელს უსვამდა!.. ოხ, რა, ნეტარება, სიამოვნება იგრძნო ალიამ!.. მის გვერდით წევს გიული, ვერხვის ფოთოლივით თრთის ყოველ მის ხელის მიკარებაზე. ალია?!.. ალია მხოლოდ ამით სიამოვნებს, მთლად დნება!.. მეტი არა უნდა რა და მოდუნებულს მეტიც არა შეუძლიან-რა!... ძალა აღარ შესწევს!.. რა ბედნიერია ამ დროს ალია!.. ამ ბედნიერებისთვის:

— მთლად ჩემ სიცოცხლეს შევსწირავე!..— ხმა მაღლივ წამოიძახა ალიამ და ხელი მაგრად გაიქნია, რომელიც ოპანეზას შიგ ცხვირში მოჭხვდა...

— ვაი!..— ერთი ისეთი დაიღრიალა ოპანეზამ და იქავე ჩაიკეცა, რომ ალიას გული გაეუსკდა.

— ოპანეზ, ოპანეზ!..— გულ გახეთქილი ალია დასტრიალებდა ოპანეზას...

— ნუ შამკლავ, შენი ქირიმე!..— გონება მიხდილი ოპანეზა ევედრებოდა ალიას, და თან ცხვირიდან ორტოტად სისხლი თქრიალით ჩამოსდიოდა.

— ოპანეზ, დამშვიდდი, შენი მოკვლა არაეის უნდა. უცაბედად მომიხვდა ხელი!..

— ოპ, ალი!..— ცოტათი გონს მოსულმა ოპანეზამ წამოიძახა:— რა საძაგელი ხელი გქონია!.. ტყვიასავით მომხვდა.

— მეც არ ვიცი, როგორ მომიხვდა ხელი! ადგე, წყაროსთან მოიბანე. ექავე ბექობს იქიდან არის!

— ჩემთვის ჩაფიქრებული მოვდიოდი. უეცრივ ისე მწვავედ მომხვდა, რომ გონება დამეკარგა!..— თავ-წინ წახრილი ჩაცუცქული იჯდა ოპანეზა და წყაროზედ წასვლას სრულებით აღარ ფიქრობდა.

შემოესმათ ამ დროს ხმაურობა. ალიამ მიიხედა და ქალები, დაინახა, რომელთაც ბექობის იქითა მხარედან თავები ამო-

ჰყვეს და ზურგზე თოკებით დაშარტული სპილენძის თულუხების*) თავებიც ამოაჩინეს.

— აი, აი, ჩქარა წამოდით!—ხელის ქნევით დაუწყო ყვირილი ალიამ.

მამის ხმის გაგონებაზე ჭარი სრიალით გამოქანდა და თან თიხის ლიტრას წყალით სავსეს მოარბენინებდა. სხვა ქალებმაც ფეხი ააჩქარეს.

ოჰანებსაც შესწყდა სისხლი. ერთი ლიტრა წყალი მოახმარა ალიამ. ქალებიც მოვიდნენ თულუხებით და მათ ოჰანებსა ახალუხის კალთებიდან გამოკლევჯილ ბამბით ცხვირის ნესტოვებ გამოტენილი, რაიც ისეც უშნო ცხვირს უფრო აუშნოებდა, ელაპარაკება, ღრეკით ელაზღანდარავენა. ყველანი მოიკითხა, ფარის მადლობა გადაუხდა და გიული, რომელიც ყველაზე განაპირებით იდგა დაღონებული, რომ დაინახა, ალიას რძლებს დაეკითხა: „ეს ვიღაა“?!

— ეგ ჩვენი დედამთილია!..—ცოტა არ იყოს შხამიანი ღიმილით უპასუხეს ოჰანებს.

— როგორ?!—გაკვირვებით დაეკითხა ოჰანებს.

— როგორ და ჩვენი მამამთილის ცოლია!..—იმავე ღიმილით უპასუხეს ქალებმა.

ოჰანებსა გაკვირვებით ხან ალიას შეჰხედავდა და ხან კიდევ გიულის. ფერ-მიხდილი გიული რძლების დაცნევაზე მიწაში ჩავარდნას ნატრობდა. ალიამ კი თვალები გადუბრიალა ქალებს და უსიტყვო კითხვის პასუხი მიჰსცა ოჰანებს: „გიული ჩემი ცოლია“!..

ოჰანებამ თავი გაასავსავა, ხუთი თითით პირჯვარი გადიწერა და თითქოს არავის უცქერისო, წამოიძახა: „დაილოცოს ალლახი, რომ შენისთანა მოხუცს ემადისთანა მარხ-ვარსკვლავზე ულამაზესს ნორჩ ქალს აკუთნებს ხოლმე!..“

ოჰანებსაც მოძრაობა და კილო ისე ოხუნჯური იყო, რომ ქალებს ძალა-უნებურად ფრუტუნი აუტყდათ. გიულისაც კი,

*) კოკის მსგავსი სპილენძის ჭურჭელია. მთიულეთშიაც ხმარობენ ამ ჭურჭელს.

თუმცა ის, რაც ალიას ცოლად მიჰსცეს, გულ-ჩათხრობილი იყო, მკერივი ტუჩები გაეზო და ნაღვლიანი ღიმი გაუთამაშდა. ალია კი მოიღრუბლა ოჰანეზას სიტყვებზე.

ოჰანეზას კილო გულს ლახვრად მოხვდა და სასტიკად ქალებს უბრძანა: „მგონი დროა სახლში წასვლისა; გეყოფათ ლაზღანდარობა!“

ოჰანეზა მიჰხედა თავის შეცდომას. ოჰანეზამ ქალების სასიამოვნოდ იოხუნჯა და უმთავრესი კი დაავიწყდა.

ქალები მაშინვე ტუსტუსით წავიდნენ ბინისკენ. ოჰანეზა და ალიაც მათ უკან დაედევნენ. ოჰანეზამ მოასწრო ბინაში მისვლამდის ალიას გულის მოგება და ისევ ისე მეგობრები მივიდნენ ბინაში, როგორი მეგობრებიც იქიდან წამოვიდნენ...

V

იეთარმა ჩამოუჭრიდა კერის გარს შემომსხდართ ჩაით სავსე ჭიქები და კვნიწებად დამტვრეული შაქარი. ზოგმა მათგანმა რამდენიმე კვნიწი შიგ ჩაყარა, ზოგმა კიღვე თითო კვნიწი პირში ჩაიგდო, ცხელი ჭიქა თითის წვერებზე დაიყენეს და, ოღნავ წახრილი, ხვრება დაუწყეს. ვინც დაიშაქრა, რამოდენისამე წამის შემდეგ იმათ ვგრევე შეიყენეს ჭიქები და ისევ ისე ხვრება დაიწყეს. დამშაქრავებთ ცოტათი დაუგვიანდათ, რადგანაც ერთი კალის კოვზი იყო და ამისთვის ელოდნენ ერთი-მეორეს მორევას. ჯერ ოჰანეზამ მოუტია, მერე ალიამ, ამის შემდეგ იეთარმა, ლეილამ და ბოლოს ალიას უფროსმა რძალმა—ქუქაზბანმა. ყველანი, რაკი ჩაი ცხელი იყო, ჭიქებს ტუჩებს არც კი აკარებდნენ და შორიდან ისრუტავდნენ, რის გამოც მათი სრუტის ხმაურობა გარედაც გაისმოდა...

დაცალეს თითო ჭიქა. მეორეც ჩქარა მოჰყვა. მეორეს კიღვე მესამე და ზოგმა მეოთხეც ზედ მიაყოლა, მაგალითად ალიამ და ოჰანეზამ.

მიტრუამ კი ერთი ჭიქის შემდეგ უარი განაცხადა, რომელიც ქერბალაის გვერდით იჯდა და დროგამოშვებით გიუ-



ლის შეუმჩნევლად თვალს აპარებდა. გიული და ჭარი ერთად ისხდნენ, პირველ ჩამორიგებაზე მათ ქიქები არ შეჭხვდათ და მეორე ჩამორიგებაზე კი, რადგანაც მიტრუამ უარი განაცხადა, მისი ქიქა გიულის გადაუდგა იეთარმა.

ოჰ, რა სიამოვნება იგრძნო მიტრუამ, როდესაც გიულის ტუჩები შეეხნენ იმ ქიქას, რომლითაც იმან ჩაი დალია? ყველანი ჩაის სმაში იყვნენ გართულნი, მხოლოდ მიტრუა ვერ ისვენებდა, არ ეჯდომილებოდა აქ. უნდოდა გასულიყო გარედ, მაგრამ გიულის სახე იჭერდა, ვერ დაეთმო, თუმცა ოდნავ დროგამოშვებით შეჭხვდაედა ხოლმე, ეხლა უფრო დამშვენებიყო გიული. წინაღ მხიარული, უდარდელი გიული დადინჯებულიყო, სახე ცოტათი მოჰღრუბლოდა, და ეს უფრო ამშვენებდა გიულის*). გიულის შეჭხვდავდა თუ არა მიტრო, მაშინვე აღიანზე გადიტანდა თავის თვალებს, და ყოველთვის, მისდა უნებურად, ქერბალაის სიტყვა—„ქოფაკი“—გაურბენდა ხოლმე თავში...

„ეხვევა, ჰკოცნის!..“ —უეცრივ თვალწინ წარმოუდგა მიტრუას აღია და გიული ერთ ლოგინში, და ტანი შეუთრთა: „იქმნება კიდევაც...—გაეფიქრა უეცრივ მიტრუას, ტანის წვა აუვარდა, მაგრამ ამავე დროს იეთარის სიტყვები მოაგონდა: „ნეტავი თავი ჰქონდეს მინც რისამე“—ო, —და, თითქოს უებარი წამალი იყოსო, ისე იმოქმედეს ამ სიტყვებმა. წვა შეუდგა და გულსაც ეფონა.

მიტრუამ კიდევ შეჭხვდა გიულის. გიულის გაეთავებინა ჩაის სმა, ბოძს მიჰყრდომოდა და ნაღვლიანი თვალები მისთვის მიეჩერებინა. ერთმანეთს შეჭხვდნენ მათი თვალები, და ორთავემ ჭარხალივით წამოწითლებულმა თავები ძირს დახარეს...

*) ტფილისის ახლო-მანლო თათრის ქალები სრულებით აღარ ერიდებიან მამაკაცებს. ნამეტნავად გლეხობაში. თავიანთ წრის კაცს, თუ კი რამდენჯერმე ყოფილა ოჯახში, ისე ექცევიან ქალი და კაცი ერთმანეთს, როგორც ქართველ გლეხობის ოჯახის ქალები. უფროც თავისუფლად.

ჩაის სმა გაათავეს თუ არა, მაშინვე ორი ფლავით თავ-
შებმული ლანგარი *) მოიტანეს იეთერმა და ლეილამ. ერთი
აღიას, ოპანეზას, მიტრუას და ქერბალაის დაუდგეს, მორე კი
თითონ დანარჩენ ქალებთან ერთად დაიდგეს. თან მოაყოლეს
აგრეთვე თეფშით წვრილად დათლილი ყველი და ხის ჯამით
გათქვეფილი, ცოტათი ნივრით შენელებული მაწონი. ჩაის
სმისაგან გაოფლიანებულები ახლა ფლავის ქამას შეუდგნენ და
ისე აკუმშებდნენ ლუქმებათ თითებით, რომ, თუმცა ლანგრე-
ბი გავსებული იყო, ფლავის ერთი მარცვალი ძირს არ ვადმო-
ვარდნილა. მაგრამ ხელები და ტუჩები კი ყველას უბრწყინავ-
დათ, და ერბოს წვეთები თითებიდან უცვიოდათ; ტუჩებიდან
კი მამაკაცებს წვერებზედ უცვიოდათ, ხოლო ქალებს მთლად
ნიკაპები ტუჩებიდან დაწყობილი ჩამოველისათ.

მიტრუამ რამდენიმე ლუქმა აიღო, ხელები საცვეთებზე**)
წაისვ-წამოისვა და საჩქაროდ ფეხზე წამოდგა...

— აღარ მინდა! საცაა ცხვარი მოვა, მე კი წყალი არ
მომიტანია.— უბასუხა მიტრუამ, როდესაც დაეკითხნენ: „ხად
მიხვალო“ და საჩქაროდ გარედ გავიდა.

ნამდვილი მიზეზი კი სხვა იყო. მიტრუამ მესამე ლუქმა
როდესაც აიღო, ჩუმად შეჰხედა გიულისს, რომელიც დაღონე-
ბული და გაწაშებული იჯდა. იგი ძირს დაიკვირებოდა და მისი
მკერდი ოდნავ მოძრაობდა. წამს მიტრუამ გონების თვალთა
ჭრელი გულის-პირის ქვეშ მოძრავი მკერდის მოყვანილობა
გაითვალისწინა, და მაშინათვე თავიდან ფეხებამდის ჟრუანტე-
ლის ისარმა ეღვასავით გაურბინა. ვეღარ შეეძლო ისე ჯდომა.
ან უნდა გიულისს მკერდს დაჰკდომოდა, ან კიდევ გასკლოდა,
სრულებით აღარ ემზირნა მისთვის. მიტრუამ უკანასკნელი ირ-
ჩია, რადგანაც პირველი შეუძლებელი იყო.

*) ლანგარი ტაბაკზე ცოტათი პატარა სპილენძის თეფშია (საინი),
რომელსაც ფლავისთვის ხმარობენ თათრები.

**) ტყავის პატიქები.

გიულიმ თვალი გააყოლა მიტრუას მოსხებილ ტანს და უეცრად, მისდა უნებურად, გულის სიღრმიდან ისეთი ოხვრა ამოსკდა, რომ ყველას ყურადღება მიიქცია...

მხოლოდ ეხლა შენიშნეს, რომ გიული ფლავს არ დაჰკარებია.

იეთარმა მისი დაღერემილი სახე რომ დაინახა, გულ-მტკივნეულობით ჰკითხა გიულის:

— „ფლავს რატომ არა სქამ, გენაცვა“?...

გიული ჩვეული არ იყო აღის უფროსი ცოლისგან ამგვარის კილოსი, და ამისთვის მისთვის მეტად საგრძნობიერო იყო. უმანკო მისი გული ატოკდა და ცრემლებმა ღრჩობა დაუწყეს, ისე იმრქმედა იმაზე. აღი ხომ სულ გადაირია იეთარის გულ-მტკივნეულობით...

— არ მინდა!..—ოდნავ წამოიძახა გიულიმ.

— ხომ არა გტკივა-რა, ჩემო კარგო!.. —იმავე გულ-მტკივნეულობით დაეკითხა იეთარი.

აღი სულ გადაირია იეთარის საქციელით; „იეთარს შეჰყვარებია გიული!..—გაიფიქრა აღიმ:—„მაშ შევიღებსაც აღარ ამიღლეგებსო...“, და მოწირპლული თვალები სულ ჩაებქუტა აღის მეტის-მეტის სიამოვნებით...

— არა მტკივა-რა!—უბასუხა ხმის კანკალით გიულიმ და ცრემლები ძლივს შეიმავრა.

— მაშ, ჩემო სულო, გაიარე!.. იქნება წყაროზე წახვიდე?!—ცოტა სიჩუმის შემდეგ დაუმატა იეთარმა.

გიული მაშინვე წამოდგა. აღიას ბრწყინვალე სახე ოდნავ მოეღრუბლა, მაგრამ, როდესაც ჭარიმ წამოიძახა: „მეც წავალო“, აღიას სახე ისევ მოეწმინდა.

ჭარის საშინლად უყვარდა გიული და თითქმის ფინიასავით ყოველთვის უკან დასდევდა. გიულიც სამაგიეროს უხდიდა ჭარის. ერთად-ერთ არსებას ჰხედავდა გიული, რომელსაც გულწრფელად უყვარდა იგი, რომელსაც მისი მწუხარება და სიამოვნება თავის მწუხარებად და სიამოვნებად მიაჩნდა. თუმცა ჭარი გიულიზე რამდენიმე წლით უმცროსი იყო, მაგრამ გიულიმ

რაკი ავეთი თანაგრძობა ჰპოვა ჭარისში, მეგობრულად ექცეოდა მას. დანარჩენები კი ალიას ოჯახში, გარდა წერილფეხობისა, რომელთაც ამ ქვეყნისა არა გაეგებოდათ-რა, მგლის თვალით უცქეროდნენ. რასაკვირველია, გიულიც უნდობლად უცქეროდა ყველას, გარდა ჭარისა.

მართალია, ჭარის გარდა ერთსაც უყვარდა გიული ამ ოჯახში. ეს ალია იყო, მაგრამ მისი სიყვარული...

გიულიმ მაშინვე თულოხი ქვაბში ჩაცალა, რამწიას იეთარმა წყაროზე წასვლა უთხრა და საჩქაროდ გარედ გავიდა. მას ფეხდაფეხ ცალიერა ლიტრით ჭარი გაჰყვა.

მთლად მოატიტვლეს ლანგრები. ერთი მარცვალისც აღარ დაუტოვებიათ ზედ. შემდეგ პურის ლუკმები მაწონში ამოაწეს და მაწონში ამოვლებული ლუკმები შეჭამეს. ხის ჯამებიც ცალიერდა. ახლა ყველს დაუწყეს ჭამა...

მეტის-მეტად ფლავისაგან ასუყებული გული მაწონმა და ყველმა ჩაუწმინდა და ყველანი კარგ გუნებაზე დადგნენ...

— იპ!.. — თითქმის ყველამ ერთად წამოიძახეს, როდესაც უკანასკნელი ყველის ნაჭრები პირში ჩაიდეს, და მამაკაცებმა ერბოიანი ხელები წვერ-ულეაშზე ჩამოიწმინდეს, მერე წვერს ბერტყვა დაუწყეს და ლიტრით ცივი წყალი ჩამოირიგეს. ქალებმაც გაპოხილი ხელები და ტურნიკაპი ფესტამლებით გაიწმინდ-გაიქრიშეს და შემდეგ მამაკაცებისა ლიტრით წყალი მოირიგეს.

ოჰანეზაც ისე იქცეოდა, როგორც ალია და ქერბალაი. ვინ იცის, რამდენი წელიწადია ოჰანეზა ყოველ გაზაფხულს, როდესაც კი დოლი დაიძვრება, და ცხვარს წველას დაუწყებენ, მაშინვე თავის კარავით აქა ჩნდება, რომ სულ მუქად ყველი დაისვას. კარგად ჰქონდა თათრების ზნე-ჩვეულება შესწავლილი, და ამისთვის პირველ ნახვაზე ყარაიაში, ტანისამოსით არ გამოირჩეულიყო, ვერ შეატყობდი, თუ ეს სხვა ტომისა იყო... ოჰანეზამ ჩიბუხი ამოიძრო ჩუსტის ყელიდან, შემდეგ პრტყელ ქამარს ხელი გააყოლა და უკან ქამარში თავი გაკეთებული თამბაქოს ქისა ამოიღო...

— თუ ღმერთმა ქნა და ამისთანა პირი დაიჭირა ცამ, ჩქარა მოგიხდებათ მთაში წასვლა, — დაიწყო ტკეპნით ოპანეზამ, და თან ქისაში ჩაყუდებულ ჩიბუხს ჰტენავდა დაქრილი წვეკოთი.

ამ დროს ბაღარი — ქერბალაის ცოლი წამოდგა და ჭურჭელს ალაგება დაუწყო...

— მაისის ნახევრობამდის სულ დაცალიერდება ყარაია, თუ ალლაჰის წყალობით ასეთი დარები დაიჭირა, — პასუხად სთქვა ალიამ და თითონაც ჩიბუხი მოამზადა, რომ ოპანეზას შემდეგ მის ქისაში თავის ჩიბუხი ჩაემალა...

ჩამოვარდა ამინდზე ლაპარაკი. ქალებმაც თავიანთვის ხმა-მალღივ ლაპარაკი დაიწყეს. ამ დროს სად იყო და სად არა, უეცრივ ჟივილ-ხივილით შემოცვივდნენ ბავშვები და ფარებს თავსა და ბოლოს მოექცნენ. ეხლა ქალაღდებს-ლა დაარბევინებდნენ კამფეტების მაგივრად.

VI

მიტრუა ფარებიდან გამოვიდა თუ არა, მაშინვე კარავში შევიდა და რამდენსამე წუთს გაშეშებული დარჩა. არ იცოდა რისთვის წამოვიდა ფარებიდან, ან ეხლა რად იდგა კარავში. ის ვერასა ჰხედავდა. მერე მოიკრიბა გონება. მოაგონდა, რომ ფარებიდან გამოსვლის მიზეზად წყალის მოტანა მოიგონა და აქეთ-იქით მიიხედ-მოიხედა. იქავე ცარიელი კოკა, რომელიც ქალაქიდან მოიტანეს, მიწაზე გაგორებული დაინახა, საჩქაროდ მხარზე მოიგდო და წყაროსკენ ჩაფიქრებული წავიდა. გიული და ფარი გამოვიდნენ თუ არა ფარებიდან და წყაროსკენ პირი ჰქმნეს, შორი-ახლოს მიმავალ მიტრუას თვალი მოჰკრეს.

— აგერა, მიტრუაც, წყალზედ მიდის!.. — წამოიძახა ფარიმ და შემდეგ გიულის მიჰმართა: „წავიდეთ ჩქარა, იქნება დავეწიოთო“...

— რად გინდა, ჩემო ფარი, რომ მიტრუას დავეწიოთ?! — გულ-ჩათხრობით დაეკითხა გიული ფარის.

— ჰოო, შენ არ იცნობ მიტრუას! იმოღენას მაცინებს ხოლმე, რომ... — ჭარიმ აღარ იცოდა, როგორ დაეთაყვებინა თავისი სიტყვა და ამისთვის გიულის ხელი წაავლო და წინ გასწია:

— აბა ჩქარა წამოდი, შენ თითონ ჰნახავ, როგორ გვაცინებს...

გიულმ იფეხი ააჩქარა. თითონაც არ იცოდა, რად ესიამოვნა ჭარის სიტყვები: „აბა ჩქარა წამოდი, შენ თითონ ჰნახავ, როგორ გვაცინებსო“. უეცრივ მოაგონდა წინა ზამთარი. მოაგონდა მიტრუა, რომელიც ისე ემსახურებოდა და მართლაც ბევრს აცინებდა. გიული ძალიან შეეჩვია მიტრუას. მისი ნახვა, მასთან მასხარაობა ყოველთვის სასიამოვნოდ ჰქონდა. მაგრამ მის თავში არც ერთხელ არ გაუფლია იმ აზრს, რომ მიტრუას შეყვარება შეიძლებოდა. პატარაობიდანვე ძვალსა და რბილში გამჯდარი ჰქონდა, რომ გათხოვება მხოლოდ მაშინ დაიანზე შეიძლებოდა, და მიტრუა კი ქართველი იყო. არც მაშინ დაიანზე ვისმეზე უფიქრია გათხოვება, თუმცა იგი თექვსმეტის წლის ქალი იყო. აზრად არ მოჰსელია გათხოვება. სახლში ძალიან გათამამებული იყო. მის მამას შვად ვაჟიშვილში ის ერთი ქალი ჰყვანდა და ამისთვის თითქმის ყველანი მის ყოველ სურვილს ასრულებდნენ. თავის ნება იყო გიული. მას ძალას არაფინ ატანდა, გაეკეთებინა რამ. თუ მოისურვებდა რისამეს გაკეთებას, აკეთებდა. ხმის გამცემი არაფინ იყო. ხშირად მოიქეფიანებდა და რამდენსამე ასს სულ ცხვარს ცალკე გაირეკდა და ეტყოდა თავის მშობლებს: „ამეებს მე ვაძუებო“. მშობლებიც სიამოვნებით ეტყოდნენ: „აძუე, ყაჩაღანავო“. და ისიც დაირეკავდა ცხვარს. როდესაც საღამოთი მოჰრეკდა ცხვარს, წაეჩხუბებოდა ხოლმე ძმებს და მწყემსებს: „თქვენ ცხვარს სულ არ უფლით, არ აძუებთ!.. აი მე რანაირად დამაძღრები მოვლალეო!..“ ისინიც ღრეკით აძლევდნენ პასუხს: „შენი ცხვრები ერთი-ორად მეტს იწველიან, ვიდრე ჩვენებო!“

— მაშ არა და?! — ამაყად პასუხს აძლევდა გიული და ამაყადვე წამოწვებოდა ხოლმე მხარ-თემოზე მამის გვერდით.

ყოველივე ეს მკაფიოდ მოაგონდა გიულის და გულს მოე-
 შო: სახე გაუბრწყინდა, ტუჩები ღიმილად გაეპო და... მაგრამ ამა-
 ვე დროს თვალწინ წარმოუდგა ალიას ფარები, და ღიმილად გა-
 პობილი ტუჩები დაედრიჯა...

— ფარი, მიტროს დაუძახე, დაუძახე!..— თითონაც არ
 იცოდა გიულმ, რად მიჰმართა ამ სიტყვებით ფარის.

— აი, აი, აი!..— ხმამაღლივ დაიწყო ყვირილი ფარმ...
 მიტრუა კი უკან მოუხედავად გაჩქარებით მიდიოდა. ის

ავიდა პატარა ბექობზე, დაეშვა კიდევაც. გიული მიტრუს ფე-
 ხებს ველარც კი ჰხედავს, რადგანაც ბექობის წვერს მოეფა-
 რა მუხლებამდის. მიტრუა მუხლებ ზევითაც ეფარება ბექობის
 წვერს...

— დაუძახე, დაუძახე!..— ხმის კანკალით და ტანის თრთო-
 ლით ხელი მაგრად მოუჭირა ფარის.

— მიტრო, მიტრო!— ფარმ უფრო ხმა-მაღლივ მორთო
 ყვილი, მაგრამ თავის ოცნებებში გართული მიტრუა ჩაეფარა
 ბექობს. გიულმ ნაბდის ქუდს-ღა მოჰკრა თვალი...

მოდუნდა გიული, როდესაც ნაბდის ქუდიც მის თვალს
 გამოეცალა. მუხლები მოსწყდა და ძლივს მიათრევდა.

— წყარო ჯერ შორს არის. ორი ბექობი კიდევ აქვს გა-
 დასავალი. მოვეწვევით!..— წამოიძახა ფარმ და გიულის უფრო
 ძლიერად გასწია წინ, ვიდრე პირველად, როდესაც გიული მუხ-
 ლებ-მოკვეთილი თითქმის შესდგა.

— მოვეწვევით?!..— ნაღვლიანად დაეკითხა გიული და შეს-
 დგა.

— თუ არ მოვეწვევით, იქიდან ხომ წინ შეგვხედდება?! ვუთხ-
 რათ, მოგვიცადოს!... გიული უეცრივ გონს მოიყვანა ფარის
 სიტყვებმა.

— წაივდიეთ!— წამოიძახა გიულმ და ფარი თითქმის დაი-
 თრია.

რად უნდოდა გიულის მიტრუსთან ლაპარაკი?! თვითონაც
 არ იცოდა. რომ გეკითხნათ, ვერას გიპასუხებდათ. იქნება თა-
 ვის-თავისთვისაც ვერ ეპასუხნა. უყვარდა მიტრუა?!.. არა!...

მიეჩქარება გიული. ფენდაფენ ჭარი მისდევს. თვალ-წინ წარმოუდგა ცხვარი, რომელსაც იგი მწყემსიდა და ამ ღროს წყაროდან მომავალა მიტრუა...

მკაფიოდ მოესმა თავისი სიტყვები: „ეი, წყალი დამალე-ვინე, ძალიან მწყურიანო!...“ ჰხედავს ნათლად, მიტრუა როგორ მაშინვე მივიდა მასთან და საჩქაროდ კოკა ილლიაში ამოიგდო; ჰხედავს აგრეთვე, თვითონ როგორ მოჰყუდა პირი და კოკიდან ცალ მუხლზე დაჩოქილმა წყალი დალია.

ეს პირველი შეხვედრა იყო მიტრუასთან. მერე?... მერე თითქმის ყოველ-დღე ხვდებოდა, რადგანაც გიულის მამის ბინა ალიას ბინის მახლობლად იყო.

ბექაზს შეუდგნენ გიული და ჭარი. გიული თითქმის მირზის. მხარ-და-მხარ ჭარიც მისდევს. მისი უდარდელი ცხოვრების მოწამე მიტრო იყო და იმასთან ლაპარაკით თითქოს დაუბრუნდებოდა წარსული, რომელმაც ასე უწყალოდ მოიშორა და ალიას ოჯახში ჩააგდო—ალიას მკერდს მიაკრო...

— ჰხედავ, გიული, მიტრუა როგორ დაგდებულა!..—წამოიძახა ჭარიმ, როდესაც ბექაზის წვეროდან ვიდაიხედეს.

მიტრუა მართლაც პირქვე დაგდებულიყო. კოკა კი იმის იქით გაგორებულიყო.

გიული უეცრივ შესდგა. კინალამ იქვე ჩაიკეცა უეცრივ, მუხლები ისე შოკეცა.

— უი, ხომ არა მოუვიდა-რა?!—წამოიძახა საშინლად შეწუხებულმა.

ჭარის შეშინდა გიულის სიტყვებისა და ფერ-მიხდილმა მხერა დაუწყო შემკრთაღს გიულის.

— გიული, რა მოუვიდოდა?!—ხმის კანკალით დაეკითხა ჭარი.

გიული გონს მოვიდა, როდესაც ჭარის გაფითრებულ სახეს თვალი მოჰკრა.

— წავიდეთ ჩქარა და ვნახავთ!..—უბასუხა გიულიმ და თავი მოარბია, რომ ჭარის მისი სახის ცვლილება არ ჰშთაბეჭდიყო...

ორივე ქალები სრიალით ჩაედნენ დაბლა და მიტრუას უეცრივ თავს წაადგნენ. მათი ფეხის მოძრაობა მწვანე ბალახზე ისე უხმო იყო, რომ მიტრუამ ვერ გაიგო ქალების მისვლა. რაკი მიტრუა არ გაინძრა მათ მისვლაზე, წარბი უეცრივ ხელი დასტაცა და დაჰკეცილა:

— მიტრო!..

შემკრთალმა მიტრუამ ამ მოულოდნელ ხელის ტაცებაზე და დაკვივლებაზე უეცრივ წამოიჩოქა და, რა გიული თავის წინ დაინახა, მოდამბლავდა, წელი მოსწყდა და ფერ-მიხდილი გულ-აღმა გადაიქცა.

— რა მოგივიდა, მიტრო?! — თითქმის ერთხმად დაეკითხნენ შეშინებული ქალები...

— გული მიწუხდება!... — წამოილულულა მიტრუამ.

— წყალი!.. — წამოიძახა გიულიმ.

წარბი არც კი აცადა სიტყვის გათავება. მაშინვე ლიტრით წყაროსკენ გაქანდა და უკან აღარც კი იხედებოდა. გიულიმ კი საჩქარო ზურგზე მიკრული თულუხი მოიხსნა და დააგორა, რომელიც მიტრუას კოკის გვერდით შედგა.

— გიული!.. — გულის სიღრმიდან ამოიკვნესა მიტრუამ, როდესაც გიული იმის გვერდით ჩაჯდა და შუბლზე ხელი გადაუსვა, და წამოაჯდა.

— ალიას როგორ მისთხოვდი?! — განაგრძო მიტრუამ და ნაზად ხელი შემოჰხვია გიულის. მაგრამ გიულიმ ინსტიქტიურად მიტრუას ხელი მოიშორა და თავი ჩალუნა.

— ნუ თუ ალია გიყვარს, გიული?! — ეკითხება თითქმის ჩურჩულით მიტრუა და ხელს მაინც არ აყენებს; ისევ ჰხვევს.

გიული კი იშორებს მიტრუას ხელს; მაგრამ არ ემორჩილებიან მას თავისი ხელები. ოღნავ უფაცუნებს მიტრუას ხელებს, რომელიც ალერსს უფრო ემგზავსებოდა, ვიდრე წინააღმდეგობას. მიტრუამ შემოაურკალა ხელები, თათქმის კალთაში ჩაისვა გიული და მთლად გულში ჩაიკრა...

— გიული, როგორ არ გებრალეობოდა შენი სილამაზე, შენი სიყმაწვილე, რომ ალიას კუთვნილებად ვაჰხადე შენი თავი?! — თან ეუბნება მიტრუა გიულის.

პირველ მიაღერსებაზედვე გიულის უნდოდა ეპასუხნა მიტრუასთვის, რომ იგი დამნაშავე არაა ამაში, რომ იგი მამამ მიათხოვა, მაგრამ ხმის ამოღებას ვეღარ ახერხებდა. ამისათვის თავი ჩალუნა და უნდოდა როგორმე გული მოებრუნებინა, მაგრამ მიტრუას ტკბილი ხმა, მისი ალერსი ცეცხლში ნავთს ასხვდა. მას უფრო მოეზინა ტირილი და, როდესაც მიტრუამ გულში ჩაიკრა, ქეითინი წამოსკდა...

— გიული, გიული!.. — მეტს ვეღარას ახერხებდა და გაშმაგებით ეკონებოდა მიტრუა გიულის თვალებს, ლოყებს, ტუჩებს, თითქოს ეს უებარი წამალი ყოფილიყო გიულის დასამშვიდებლად. გიულიც აღარ ეწინააღმდეგებოდა. თავის მხრივ იგიც ეკვროდა, იმანაც ხელები შემოაჭხვია მიტრუას და, თითქოს წვიმის შემდეგ მზემ დაფლეთილ ღრუბლებიდან გამოიჭვრიტაო, მოლიმარი ცრემლისაგან მთლად დასველებული ტუჩები საკოცნელად გაუწოდა. გონება-დაბნეული მიტრუა დააკვდა მის ტუჩებს. აქნობამდის მიტრუას ეგონა, ძალდატანებით ეკოცნო, ვსარგებლობ ქალის სისუსტიანა და მწუხარობითა და ამისთვის, ცოტა არ იყო, გული ეჩრჩილებოდა. ეხლა კი, როდესაც გიულის გაწვდილი ტუჩები დაინახა, სიხარულით აინთო და მთლად შეუერთა თავისი ტუჩები გიულის მთრთოლარე ტუჩებს...

ფარი კი გარბოდა, გარბოდა... აგერ გორაკს კიდევაც გადაეფარა. მისი სურვილი იყო, დროით მოეტანა წყალი, რომ მიტრუა განსაცდელისაგან დაეხსნა...

VII

ფარების წინ ძეძვით შემობაკილი იყო კარგა დიდი ადგილი, რომელსაც რამდენიმე ლასტის კარები ჰქონდა შებმული. ყოველ კარებში ორ-ორი ადამიანი იყო ჩამომჯდარი დიდრონის ქვაბებით და ამ საღამოს გულ-მოდგინედ სწველიდნენ ცხვარს. პატარა ბავშვები ათას სულ ფარებში გამომწყვდეულ მეწველ ცხვარში დარბოდნენ და ხან ერთ კარებთან მიათრევენ

დნენ დედა-ცხვარს, და ხან კიდევ მეორე და მესამე კარებთან, სადაც ქვაბებზე უკანა ფეხით ალაჯებინებდნენ, ცურზე ორივე ხელებს მაგრად უჭერდნენ და სწრაფის ნაკადულით რძეს ადენდნენ, რომელიც ქვაბებში ჩხრიალით ჩადიოდა და ქაფდებოდა. ყველანი საქმეში იყვნენ გართულნი. ოჰანეზა კარავის გვერდით დადგმულ კოდთან *), რომელსაც პირზე რვა-კეცი ქალაშა **) ჰქონდა გადაფარებული, დამკლავებული იღვა და ელოდა რძით სავსე ქვაბებს, რომელსაც მიტრუა მოეხიდიებოდა. ქვაბები იმისებოდა თუ არა, მაშინვე მშველელნი გამოიტანდნენ ცოტა აქეთ და მიტრუას ვარდასცემდნენ, რომელიც საჩქაროდ მიარბენინებდა კოდთან და, ოჰანეზას მიშველებით, კოდში ასხამდა.

იეთარი და ლეილას გარდა, რომლებიც ძროხებს სწველიდნენ და რძე ფარებსში შეჰქონდათ, რომ შემდეგ არაყანი მოეხადნათ და შეედლებნათ, ყველანი ცხვარს სწველიდნენ. ალია იჯდა მარტო უსაქმოდ. ის კარავის ახლოს დამჯდარიყო და მოწიწებით თვალყურს ადევნებდა გიულისს, რომელიც კარავის ახლოს ბაკის კარებთან იჯდა და სწრაფად ანთავისუფლებდა ცხვრებს... ჩამოწველილი ცხვრები, ხელიდან გაუშვებდნენ თუ არა, ფუნდრუკაობით მირბოდნენ და ფარებსზე ცოტათი მოშორებით, სადაც რამდენიმე ბოთვერა—ყელ-ჩანგლიანი ძაღლი უდარდელად წამოწოლილიყო და გულიანად ხერიანავდა, გროვდებოდნენ...

გიულემ გაავსო ქვაბი. სწრაფად წამოდგა და წელში მოხრილი სავსე ქვაბით ოჰანეზასკენ მიძუგ-ძუგებდა. მიტრუა მაშინვე მიეგება და ქვაბის ჩამორთმევის დროს წასჩურჩულა: „არ დაგავიწყდეს, ამალამ ფარებს უკან გელიო!“ გიული თავჩაღუნული შუა გზაში გაჩერდა. მიტრუამ სავსე ქვაბი ოჰანეზას მიშველებით კოდში ჩაცალა და ცალიერა ქვაბი უკან წამოუღო გიულისს.

*) კოდი—ბოჩკა.

**) ქალაშა—სქელი ლეჩაქი, რომელსაც გასაწურავად ჰხმარობენ.

— გიული, უეჭველად გელი!...— კიდევ წასჩურჩულა და ქვაბის მიწვდის დროს ხელზე ხელი მაგრად მოუჭირა.

გიული კანკალით მივიდა ბაკის კარებთან და არეულად ცხვარს წველა დაუწყა. ალია კი მაინც გიულის თვალს არ ამორებდა და ჩაყვითლებულ კბილებს გარედ ჰყრიდა...

გაათავეს თუ არა წველა, და ოპანეზამ უკანასკნელი ქვაბი კოდში ჩაწურა თუ არა, მაშინვე ათ-კეცი ქალაში მოჰსნდა კოდს, ჯერ ისევ თბილ რძეს, დედა მისცა და სუფთა კეცით დაურია. შემდეგ ოპანეზამ ნაბადი გადაათარა კოდს და სხვადა-სხვა სიდიდის ხის ჯამები გადმოალოავა და ჩამწკრივა. მიტრუამ კი ქალაში გარეცხა და კარავზე გაფინა, რის შემდეგაც კარავის წინ ოპანეზას გვერდით ჩამოჯდა, და ორივემ იქაურობას თვალ-ყურის დევნა დაუწყეს.

ლელიას და იეთარს მოეწველათ ძროხები. იმათი აღგილი ეხლა ხბორებს დაეჭირათ, რომლებიც შესჯდომოდნენ ქვეშ და დრო-გამოშვებით თავებით თავიანთ დედებს მუცელში უბრაგუნებდნენ, რომ მათთვის მეტი რძე მოეცათ. ძროხები კი ზოგი აღერსიანად ჰლოკავდა თავიანთ ხბორებს, და ზოგი კიდევ წარბ-შეუხრელად ხბორების ბრაგუნზე იდგნენ და თავიანთთვის იცოხნებოდნენ...

— ეგაა, აი, დედის ჯიგარი!...— დაიწყა ოპანეზამ და ჩიბუხის ტარი ტუჩებით გამოიტკაპუნა: „ხბორები ძალაზე უჯღაგუნებენ თავებს, ისენი კიდევაც ჰლოკავენ...“

— ჩვენში ამბობენ, ალა: „ხელის გულზე შვილმა დედის გულისთვის ერბო-კვერცხიც რომ მოიწოს, მაინც დედის ამავს ვერ გადიხდის“, — უპასუხა მიტრუამ.

— ერბო-კვერცხს კი არა და, ეხლანდელი შვილები დედის გულისთვის გახურებულ ზაფხულშიაც კი პირს არ შაიბანენ ცივი წყლით, თუმცა ეს ცივი წყალი მათვე გააგრძობს... ოპანეზა და მიტრუა რომ ამ ბაასში იყვნენ, შორი ახლოდან მოისმა ბლავილი. ამ ბლავილზე ათასს სულამდის დაწველილი ცხვარი წამოიშალა და შექმნა თავის მხრეც ბლავილი. გარშემო ბლავილის მეტი აღარა ისმოდა-რა. დედა ცხვარი და ბატკანი

სირბილით მიეგებნენ ერთმანეთს. მაინც ბლავილი კარგა ხნობამდის არ შეწყვეტილა. დედა-ცხვარი ბლავილით თავის ბატკანს დაეძებდა, ბატკანი კიღევ თავის დედას...

— აბა, მიტრო, ჩაიხედე კოდში, ხომ არ შეყველებულა? — ამ ბლავილში მიჰმართა ოჰანეზამ მიტრუას.

— შეყველებულა!.. — უპასუხა მიტრუამ, როდესაც კოდს ნაბადი გადაჰხადა და შიგ ჩაიხედა.

— მაშ მოვაკვირეულოთ!.. — მძიმედ წამოიძახა ოჰანეზამ და დიდ ხის ჯამს ხელი წამოავლო...

VIII

დაწყნარდა არე-მარე. ეხლა აღარც ცხვრისა და ბატკნის ბლავილი მოისმოდა. ეს ორი კვირა მეტია ცხვარს მიწურ ფარეხში აღარ ერეკებიან, რადგანაც ფარეხში მეტად სცხელოდათ. ცხვარი მთლად გარედ იყო, გარდა სამოცამდე დაფარდნილი ცხვრისა. დანარჩენი ცხვარი კი: ჭედელა, თახლი, დედაცხვარი და მოსაგები სულ ცალკ-ცალკე ჯგუფებად დაყოფილნი ცალკე ეყარნენ და ყველას გარს აქა-იქა მწყემსები შემოჰწოლიყვნენ. მათთან ერთად ალიას შვილებიც თავიანთ ცოლ-შვილით გარედ იწვნენ და ტკბილი ძილისთვის მიეცათ თავი. იეთარი, ლეილა და ჭარი ფარეხის წინ იწვნენ ბაკში, სადაც ორმოცამდის ძროხა და ცხენი იყო გამოამწყვდეული. იმათთან ახლოს ერთი მწყემსთაგანიც იწვა. ალია კი ჯერ გარედ არა წვებოდა, რადგანაც სიცივეს იმიზეზებდა და, რასაკვირველია, გიულისაც თავისთან ფარეხში იწვენდა. გიული ბევრჯერ ეწინააღმდეგა, ბევრჯერ გამოექცა კიდევაც გარედ და ჭარის ჩაუგორდა, მაგრამ ალია მაინც არ ეშვებოდა. უქვევლად უნდა თავის გვერდით დაეწვინა. გიულის გული უწუხდებოდა ფარეხის სუნი, ზამთარში ისე შესამჩნევი არ იყო სუნი, როგორც გაზაფხულით, როდესაც მთლად მინდორი მწვანის სუნი იყო გაჟღენთილი და გულს ატკობდა, ფარეხი კი მწვარის სუნი.

ამ ღამესაც გიულიმ გარედ მონდომა დაწოლა, მაგრამ ალიამ ხელი წაავლო და გიული თრთოლით ფარებში შეიყვანა.

— არ გააცო, გიული, შენი ქმარი! — ჩვეულებრივად მიაძახა იეთარმა გიულის ზიზლით ამ ღამესაც და ზიზლით თვალი გააყოლა ფარებში შემსვლელთ.

ალიას ბრაზი ყელში მოაწვა, როგორც ყოველთვის, ერთ წამს გაიფიქრა კიდევაც: „მივალ და წავადრჩობ იმ საზიზლარსა“, მაგრამ ვერ გაბედა თავის აზრის განხორციელება და ისევ ყური მოიპურა. ვითომ არც კი გაუჯონიაო, ისე შევიდა ფარებში, სადაც თითონ უკვე დაემზადებინა ლოგინი და მხრჩილავი ღამპარი. შესვლის უმალ კარები მიჯარა და გულში ჩაიკრა გიული...

გიული ინსტიქტიურად შეურაცხყოფილად სთვლიდა თავის თავს, და დღე-მუდამ მასში მატულობდა ზიზლი ალიასადმი. ამ ღამეს ხომ გიულის მეტი დამბართა. როდესაც ალიამ ჩაიკრა გულში და თრთოლა აუვარდა, ხელები ალიას ყელთან მიიტანა და შემოურკალა კიდევაც, რაც ალიას ესიამოვნა, უნდოდა მოექირა, ბრჭყალები შიგ გაეყარა და წაეხრჩო, მაგრამ უეცრივ მოაგონდა, რომ ამის გამო იმას ჯვარს აცმევენ, და ხელები აუკანკალდა, მოუდუნდა...

ჩაწენენ ორივენი ლოგინში. გიული ზღარბივით იკუნტებოდა, ბორგაედა ალიას ხელის შეხებაზე და ალერსზე და ნატრობდა მის მალე დაძინებას. მაგრამ ალია არა სცხრებოდა. ალიას კიდევ აუვარდა თრთოლვა, კიდევ გულში ჩაიკრა და მოდუნებული სხეული უფრო მოუდუნდა... შეუძლებელი-და იყო გიულის მხრივ მეტის მოთმენა. ის გამოუხსლტა ალიას და გარედ გავარდნას აპირობდა, მაგრამ საუბედუროდ ფეხი საბანში გაეხლართა და იქავე პირქვე დაეცა.

— აი, ჩემო ჯეირანავ, გაქცევა გინდოდა?... — დაიძახა ალიამ და ისევ ლოგინში ჩაითრია... გიულიმ ეხლა სხვა საშუალებას მიჰმართა. ჩქარა თავი მოიმძინარა და ალიას კითხვებზე ხმას არ იღებდა. რაკი ალიას გიული დაძინებული ეგონა, ის უფრო მორიდებით უსვამდა სხეულზე ხელს, ხანდისხან კიდევ

ეაც შეაჩერებდა ხოლმე ხელს და ოდნავ-და უცაკუნებდა თითებს.

ამდენმა მღელვარებამ ალია მითენთა; მერე იმ აზრმა, რომ გიულიმ დაიძინაო, დაამშვიდა და ძილი წამოაბურა.

ალია, რაც გიული ცოლად მოიყვანა, არ იძინებდა, ვიდრემდის გიულის არ ჩაეძინებოდა. მხოლოდ როდესაც გიული ჩაიძინებდა, მაშინ გულ-დამშვიდებით იძინებდა. ამ ღამესაც ასე დაემართა...

ალიამ ხვრინვა ამოუშვა. გიულის კი ტანი უთრთის. ალია ჯერ კიდევ მღვიძარე ჰგონია. ალიამ ხვრინვას უფრო მოუმატა. გულის ფანჯალით გიულიმ ალიას ხელს, რომელიც მის თეძოზე იყო დაბჯენილი, მძიმედ ასწია და, რომ ალიას ხელის ძირს დაშვება არ ეგრძნო, თავის თეძოს მაგიერად მუთაქის თავი შეჟღდა ხელს.

გიული უმოძრაოდ იდგა რამდენისამე წუთს და ყურს ალიას ხვრინვას უგდებდა. არ იცოდა როგორ გასულიყო გარედკარებიდან გასულიყო, კარი ჭრიალს მორთავდა, და ალიას უეჭველად გამოეღვიძებოდა. მაშ... გონება აღარ ემორჩილებოდა გიულის....

— გიულიჰჰ!..— თითქოს შემთხვევითი ჰაერის რხევა არისო, ისე შემოესმა გიულის ფარების ბოლოდან, სადაც სანათური იყო. გიული ერთ წამს შეკრთა, თავი შეარხია და სწრაფ ფეხ-აკრებით იქით გაექანა.

სხვას რომ ყური მოეკრა, გიულის გარდა, ამ დაძახებისთვის, ყურადღებას არ მიაქცევდა, მაგრამ გიული მაშინვე მიხვდა.

გზაში კინალამ ცხვრებს არ შეჰსდგა ზედ. ცხვრებმა ფრუტუნი მორთეს. გიულის ფერი ეცვალა. წამს შესდგა, ყური წახარა და, რაკი ალიას წყნარი ხვრინვა ისევ შემოესმა, სიფრთხილით სანათურისკენ წავიდა.

— გიულიჰჰ!..— იმავე კილოთი ჩამოისმა სანათურიდან ხმა.

— მიტრო! — წყნარადვე, იმავე სიფრთხილით გასცა პასუხი ქვევიდან გიულიმ და ხელები სანათურში აყო...

IX

მიტრუაც დიდხანს წვალაობდა კარავში. იგი ჩქარობდა. კვერეულს კვერეულზე სწრაფად სწურავდა; მაგრამ ოჰანეზა, რომელიც მძიმედ, აუჩქარებლივ ჩვილი ყველით თავშემბმულ ხის ჯამებს აბრუნებდა და თან აწვევბოდა, ორივე ხელების თითებ-გაფარჩხული, მალი-მალ წაუბუქუქებდა: „კარგად მოწურე, დაძინებას მოესწრებიო“ და ისევ ხელ-მეორედ უბრუნებდა კვერეულებს. მიტრუა შიშობდა: „ვაი, თუ გიული გამოვიდეს, მე რაკი ვერ მიპოვის ფარების უკან, უკანვე შებრუნდება და შემდეგ როგორღა გამოვიყვანოვო.“ მიტრუას ცალი ყური გარედ ჰქონდა. გაათაჩუნებდა თუ არა რამე, მაშინვე თაბახს, რომელშიაც ხის ჯამებს სდგამდა ყველის მოწურვის დროს, დაავლებდა ხელს და გარედ მიარბენინებდა, რომ დაეთვალიერებინა, გიული ხომ გარედ არ გამოვიდაო...

— ეა, რა მალი-მალ გაარბენინებ ე თაბახს?!.. — შეუტია ოჰანეზამ და შუბლი შეუკრა.

— მაშ, შრატს ნუ გავიტან?!.. — წყრომითვე უმასუხა მიტრუამ.

— მამა-ცხონებულო, ყოველ წვეთს ცალკ-ცალკე ხომ არ ვაიტან?!..

— თაბახი ივსება და შენ თითო წვეთს ეძახი?!..

— რატომ მე არ მევსება?!

— შენ რა!... ჯერ ერთი კვერეულიც არ მოგიწურავს და მე აგერ მეხუთეს ვწურავ!..

ოჰანეზამ გადახედა კვერეულებს და შუბლ-შეკრულმა მიჰმართა მიტრუას:

— კარგადაც მოგიწურავს, შენმა მზემ!.. ვერა ჰხედავ, შენი თითები ზედვე ეტყობა?! კვერეული ისე უნდა მოსწურო, რომ გამოჩარხულს ჰგვანდეს!..



— ენდე და, შენ გამოჩარხე!...— წყრომით უპასუხა მიტრუამ და თაბახი მიაგდო.

მიტრუას თითო წამი სიცოცხლეს ერჩინა. ჩქარობდა, როგორმე დროით მოეშორებინა თავიდან ეს საქმე და აქ კი „გამოჩარხე“ ეუბნებოდნენ...

— რასა სწყრები, შე კაი მამის შვილო, შენთვის გეუბნები?!— დაყვავებით შეეხმაურა ოჰანეზა, რაკი შეატყო, რომ მიტრუას გული ყელში მოებჯინა.

— მიტრო, შრატს რას უშვრები?!..— ცოტა სიჩუმის შემდეგ შეეკითხი ოჰანეზა.

— ძაღლების გეჯაში ვცლი.— ცოტა მომბალად უპასუხა მიტრუამ.

მიტრუამ თავის მოწურულ კვერეულებს გადაჰხედა და თითონვე დაირცხვინა. მართლაც ძალიან აქიჰყნილი იყო კვერეულები. რამოდენიმე წუთის შემდეგ ისევ ხელმეორედ გულმოდგინედ დაუწყა მოწურვა და მართლაც „გამოჩარხა“.

ოჰანეზა კი, ამ დროს, ცალი თვალით უტკეროდა და ტუჩებზე სიამოვნების ღიმი უკრთოდა, რომ მიტრუას რიგიანად მუშაობა დააწყებინა...

— აჰა, ეხლა კი დავიძინოთ!!.— წამოიძახა ოჰანეზამ, როდესაც კვერეულები მეორე კოდში ჩააწყეს და იქაურობაც მიაღაგ-მოაღაგეს.

ოჰანეზამ იქვე კარავში გაიშალა ლოგინი; მიტრუამ კი გარედ გაიტანა თავისი...

— მიტრო, რატომ აქ არ წევები?!

— გარედ დავწევები!

— შენი ნებაა!.. დილაზე წყალი კი არ დავავიწყდეს!..

— არ დამავიწყდება.

ოჰანეზას მაშინვე ჩაეძინა. მიტრუამ კი ლოგინი კარავის მოშორებით გაიტანა, ვაშალა და მაშინვე გულაღმა მოსხეპით დაეცა.

წამს ყველაფერი დავიწყდა, ისე გაიტაცა ცის კამარამ, რომელზედაც თითქოს მადლიან მფარცხავს უხვად მოუფანტ-

ნია თესლი ხნულშიო. მთლად ძირის-ძირობამდის მოკედლილი იყო ცა მოციმციმე ვარსკვლავებით. მიტრუა შესცქეროდა ცას და თვალები აქა-იქა დაუბობდა. ვერც ერთ ვარსკვლავზე ვერ გაეჩერებინა თავისი თვალები. დაეძებდა უმჯობესს, უფრო უპრეტენზიოსს, მეტ მშუქოვანს, რომელსაც მიეზიდა მისი არსება, შეებოქნა იგი. მაგრამ... უეცრივ სხეული აუთრთოლდა, სწრაფად წამოდგა ფეხზე და გაშტერებით ფარებს მზერა დაუწყაო. უეცრივ მოსხლტა ადგილიდან და ნიაგსავით, უჩუმრად მივიდა ფარების სანათურთან და წაპირქეპავდა. მთლად სმენად გარდიქნა...

წყნარად გულიანი ხვრინვა შემოესმა ფარებიდან. მიტრუა დაიბნადა. ეგონა, — გიული ხვრინავსო. უცბად გაუელვა თავში მიტრუას: „გიული გამოვიდა გარედ, მე ვერ მნახა და ისევ დასაძინებლად შევიდა ფარებშიო“.

— გიულიჰჰჰ! — უეცრივ ამოსკდა გულიდან მიტრუას, და ტანის თახთახით მოელოდა ფარებიდან ფაჩუნსაც კი.

მის პასუხად ცხვრებმა ფრუტუნნი შექმნეს. მათ ფრუტუნში ხვრინვაც მოესმა.

გულ-ჩაწყვეტილმა კიდევ ჩაიკვნესა. კიდევ ახსენა გიულის სახელი, თითქმის თვალ-ცრემლიანი და ტანი ახარა ასადგომად, რომ ამ დროს სანათურიდან წყვილი მკლავი ამოცურდა...

მაშინვე იცნო, მიტრუამ, მკვლავები და მაგრად წაჰკიდა ხელები, რომ უკანვე არ ჩაბრუნებულიყვნენ.

თვალის დახამხამებაზე ამოიტაცა გიული და გაშმაგებულის კოცნით ლოგინისკენ გააქანა...

დაბნელდა ცა. დამუხჯდა ბუნება. ყოველივე საგანმა მათთვის არსებობა დაჰკარგა. ქვეშ ლოგინის არსებობასაც კი ვეღარა ჰგრძნობენ... ტუჩებს გააშორებდნენ მხოლოდ იმისთვის, რომ იმავე წამს ამოსუნთქვის შემდეგ ისევ შეერთებინათ...

ასე გადახვეულები ისხდნენ და, დიდ ხანს იყვნენ თუ ცოტა ხანს, არა გაუგიათ-რა. გიული მისუსტდა და, როდესაც ტუჩები გააშორეს, მუთაქაზე თვალეზ მილულული გადაესვენა. მიტრუას ამაზე უმშვენიერესი არა ენახა-რა. პერანგის ამარა,

გიული მოდუნებული, იყო მისვენებული ნეტარი გრძობისგან მათენთილი. მისი მკერდი ოდნავ აღიოდ-დადიოდა და ოდნავ არხვედა პერანგს, რომელიც ისე გადაჰფარებოდა, რომ სსეულის მოყვანილობა და მისი აღმართ-დაღმართი მკაფიოდ იხატებოდა.

აღტაცებაში მოდიოდა მიტრუა მისი მკერდის მოძრაობით. მაგრამ ერთი რამ აჩრდილებდა მის აღტაცებას: ეს პერანგი, რომელიც ჰფარავდა გიულის მკერდს... ველარ მოითმინა. პერანგის ბოლოს მოჰკიდა ორივე ხელები და სწრაფად გაჰხია. ბოლოდან თავამდის და, თითქოს თვალით შეეჭმა უნდაო, ისე დააშტერდა, როდესაც გიულის ჩამწკრივებული მკერდი პერანგისაგან განთავისუფლდა.

გიული კი ისევ ისე უნძრევლად იყო და თვალეზ მილუ-ლული ოდნავ ჰსუნთქავდა. თითქოს მისძინებიაო, ისე უმოძრაოდ იყო მისვენებული. მაგრამ გიულის არ ეძინა. მხოლოდ მოითენთა სიამოვნებით და განძრევა აღარ უნდოდა, რომ ოცნება, თუ სიამოვნება არ მოჰშორებოდა. მთელი ექვსი თვე იტანჯებოდა, აღიას ხელში, ზიზლით ითმენდა მისს ხელის სმას, მისი ცოლების, შვილების და რძლების დაცინვას, კიცხვას და ხშირად ლანძღვასაც, და ეხლა, ექვსი თვის შემდეგ წილად ხვდა იმისთანა კაცთან ყოფნა, რომლის ნახვაც, სიახლოვეცა და ხელის ხლებაც ესიამოვნებოდა. ბევრი ტანჯვის შემდეგ ცოტაოდენმა სიამოვნებამაც დაბნიდა და იმას ეშინოდა არ მოესპო ეს ცოტაოდენი სიამოვნებაც...

თავს მეხი დაეცა მიტრუას...

— ოოო!... მიტრო!..— გიულიმ მწვევედ წამოიკვნესა და თავის ბრკყალები მაგრა ჩასჭიდა მიტრუას მკერდს.

გიულის ხმაზე იქვე ახლოს მძინარე ძალლი წამოყუნცდა წინა ფეხებზე. ყურები ცქვიტა და რამდენჯერმე წამოიყეფა...

— არიქაა!— მეორე მხარიდან დაუძახა ძალლის ყეფაზე გამოღვიძებულმა მწყემსმა და გვერდი იცვალა.

ხუთმეტამდე ძალღმა ამ დაქსევაზე ყეფა ასტეხეს და თვალების ბრიალი დაიწყეს, რადგანაც არ იცოდნენ, საით გაქანებულნიყვნენ.

— მე გეძებდი, გეძახდი...

— მერე რა?! შენ რომ გახვედი, ფარების ბოლოს ვიყავი.

— რატომ ხმა არ გამეცი, როდესაც ვიძახდი.

— „რატომ ხმა არ გამეცი, როდესაც მეძახდი“ — დააჯაერა გიულიმ ალიას და შემდეგ განაგრძო: — იმისთვის არ გაგეცი, რომ შენი წვალეზა მინდოდა.

— აი, შე ეშმაკო, შენა!.. — ღიმილით უთხრა ალიამ და ლოგინში ჩაჯდა.

— დაწეკი, რაღა, ჩემო ალი!...

ალია განცვიფრდა, ისე ალერსიანად უთხრა გიულიმ. მთლად გადარეული ალია მაშინვე ჩაწვა ლოგინში და სრესა დაუწყო...

— ჩემო ალი!... — ლმობიერად წამოიძახა გიულიმ და მის წვერზე კოცნით განაგრძო უფრო მომხიბლავის კილოთი: — მეძინება, გენაცვა, ნუ გამაღვიძებ...

ალია დაიბნინდა გიულის ალერსით. პირველად მივალერსა გიული იმ ღამეს ალიას, და იგი მზად იყო ამ ალერსის გულისთვის თავი შეეწირა.

გიულიმ ხელის გული ყურის ქვეშ ამოიღო და ჩქარა ტკბილად ქმინვა დაიწყო. ღრმად, ღრმად ჩაეძინა მოქანცულ გიულის, მხოლოდ ტუჩებზე სიამოვნების ღიმი უკრთოდა...

ალია კი განძრევასაც ვერ იტანდა, რომ გიული არ გაღვიძებინა და მხოლოდ მის ქშენვით, მის სიხსლოვით სტკბებოდა...



ის იყო მიტრუა მორჩა ყველაფერს: დარეცხა, დაასუფუვა იქაურობა და კარავის ცოტა დაშორებით მყუდრო ადგილას მწვანეზე გადაგორდა. მაშინვე თავის მომავალზე დაიწყო ფიქრი, თავის გაჭირვებულ გარემოებაზე. თუმცა პირველში ძალიან ადვილად შეადგინა გეგმა, რომლის განხორციელებასაც კიდევაც შეუდგა და სწორედ ეხლა შეეპარა ეჭვები და

აღარ იცოდა, რანაირად მოეგვარებინა. ნატრობდა, რომ ღრო-
ით შედამებულობო, რომ გიულისთან მოელაპარაკა და იმის რჩე-
ვით და დახმარებით ესარგებლნა. მთელი დღეა, მუშაობის ღრო-
საც კი, სულ ერთსა და იმავე საგანზე ფიქრობდა; და რაც
მეტს უკვირდებოდა საგანს, მით უფრო იბნეოდა, იკარგებო-
და...

— ოჰ, ღმერთო, ღმერთო!..—წამოიძახა მიტრუამ და თვა-
ლები მაგრად ჩაიჭყლიტა, თითქოს თავიდან სიმწვავე სულ უნ-
და გამოეჭყლიტაო.

— მიტრო!...—შემოესმა უეცრივ ვილასიც ხმა.

მიტრუა შექრუოლდა ამ ხმაზე და სწრაფად წამოაჯდა.

— ქერბალაი, შენაა!..—უცნაურის ხმით შეეკითხა მიტ-
რუა ქერბალაის, რომელიც თავს წამოსდგომოდა.

— მიტრო, ისე რა გაგეჰირდა, რომ ეგრე გულ-ნატკენად
ღმერთს შეჰბღავლე?!..—ღრეჰით დაეკითხა ქერბალაი და თვა-
ლები კი ისარივით გაუყარა.

მიტრუამ ვერ შეუძლო ქერბალაის თვალებს, გაწითლდა,
თავი ძირს დახარა და ძლივს იმტყუნა:

— ისე!.. შინაურობა მომაგონდა. დღეს ჩვენი დიდი-ოთხ-
შაბათია. ამ ღამეს ჭიაკოკონობას ეანთებთ და ზედა ვბტებით.
მეც ბევრჯერ მიხტუნავია პატარაობაში. ის მომაგონდა, მაშინ
უღარდელი ვიყავი, მხიარული, დედ-მამა თავს დამტრიალებდა.
ენლა კი... ხომ ჰხედავ, მოჯამაგირე ვარ და სხვის წარბის მო-
ძრაობას შევცქერი...

ქერბალაი თითქმის რწმუნდებოდა მიტრუას სიტყვებით,
ბოლოს და ბოლოს ისე გულ-წრფელად ისროდა სიტყვებს.
ქერბალაის ეგონა, მიტრუა მართლა მოგონებით იყო შეწუხე-
ბული. მაინც გადასწყვიტა ქერბალაიმ პირდაპირ ლაპარაკი,
რომ სამუდამოდ დარწმუნებულობო მის უდანაშაულობაში.

— მიტრო, ხომ იცი, გიული ეს ორი დღეა დაიკარგა?..

მიტრუა დაიბნა. სრულებით არ მოელოდა ამას იმის შემ-
დგე, რაც ზევით იმტყუნა და ისე ხელოვნურად.

— ვიცი, ვიცი!.. მერე?!—დაბნევით უპასუხა ქერბალაის.

— მერე ისა, რომ გიული სადაც არის, შენ იცი!..— მოსხებით უთხრა ქერბალაიმ და უფრო დაჟინებით ცქერა დაუწყობივითა ოფლმა დასველა მიტრუა. „დავიღუბე“...— უსიტყვოდ წამოიძახა და მაინც სიცრუეს მიჰმართა:

— ნეტავი ვიცოდე გიულის ბინა?!. მაშინ... ველარა მოახერხა-რა და თავი უფრო დაბლა დახარა მიტრუამ, რომ მისი სახის კრთომა ქერბალაის არ შეემჩნია.

ქერბალაი თითქმის დარწმუნდა, რომ გიული მიტრუესგან იყო გატაცებული, და ამისთვის, რომ მისთვის ნათელი ყოფილიყო, უფრო მისახვედრად უთხრა:

— ეს არის ეხლა მამა-ჩემმა ყველა შვილები შეგვკრიბა. „სოჯახო შერცხვენაო“,— დაიწყო მამა-ჩემმა.— მართლაც სოჯახო შერცხვენაა, ჩემო მიტრო! ჩვენ ვერ მოვითმენთ ოჯახის შერცხვენას!.. ოჯახიდან ქალი მოგვტაცონ?!. ამაზე მეტი თავზე ლაფის დასხმა-ლა გინდა?... თუმცა ყველა ჩვენის ოჯახის წევრნი მოხარულნი არიან, რომ მამა-ჩემს ასეთი მარცხი დაემართა, მაინც საწყინოდ აქეთ ყველას. შეურაცხყოფაა ოჯახისა... .

— მართლაც ამბობ, ჩემო ქერბალაი, ოჯახის გალანძღვა არის.— გააწყვეტინა ლაპარაკი ქერბალაის მიტრუამ.

— ჩვენს ახლოს ბინა არა არის რა,— განაგრძო ქერბალაიმ:— ჯერ გიულის დაკარგვა არავის გაუგია. ჩვენ გვინდა გიული ისე მოვიყვანოთ, რომ არავინ იცოდეს...

— მერე, საიდან მოიყვანო?!— განცვიფრებით დაეკითხა მიტრუა.

— შენის საშუალებით.— გადაქრით უთხრა ქერბალაიმ და განაგრძო:— ამალამ შენ გიულისთან წახვალ; ჩვენ ნოკყვებით უკან, და, სადაც არის, ვიპოვით. თუ ძალას იხმარ, ჩვენც რამდენიმე ძალას ვიხმართ და ძალით გაგანადგურებთ...

— საწყალი გიული!..— უნებურად წამოიძახა მიტრუამ.

ეხლა კი ეჭვის შეტანაც აღარ შეიძლებოდა. ქერბალაი დარწმუნდა, მიტრუას რაც უნდა ეთქვა, ველარ გადაარწმუნებდა ქერბალაის. მიტრუაც დარწმუნდა, რომ ყველაფერი შე-

უტყვიათ. საგონებელს მიეცა მიტრუა. ამალამ რომ არ წასულიყო, გიული გაგიჟდებოდა; თუნდაც არ გადარეულიყო, მშინერ-მწყურვალი რას იზამდა?!—გარედ ის ვერ გამოვიდოდა და თუ გამოვიდოდა, მაშინ ძნელი-ლა იყო იმისი დამალვა. მაშ რა ექმნა?!

მიტრუა ჩავარდა ამ წვალებაში და აღარ იცოდა რა ექმნა. გულში იბრუნებდა ამ მწვავე აზრებს და უფრო ჰქენჯნიდა. ქერბალაი მაინც აქ არ იჯდეს, რომ ჰაერისთვის მაინც შეეჩივლა თავისი გარემოება. იქმნება, ცოტათი შემცირებულყო მისი ტანჯვა, ჰაერის სიოს შთაეგონებინა რამ. მაგრამ ქერბალაი აქ იასაულივით იჯდა და პირში შცქსქეროდა. ტუჩების განძრევასაც ვერ ახერხებდა. მიტრუა არ უტქეროდა ქერბალაის, მაგრამ ჰგრძნობდა კია, რომ იგი თვალს აღევნებდა.

მართლაც, ქერბალაი გაშტერებით აღევნებდა მიტრუას სახის მოძრაობას თვალს და ტუჩებზე ღიმი უკრთოდა.

მიტრუას სუნთქვა შეუდგა. საჩქაროდ წამოდგა და წასვლა დააპირა, რომ ცალკე თავის თავს გამოლაპარაკებოდა.

— მიტრო, მოიცა!—წამოიძახა ქერბალაიმ და ჩოხის კალთა დაუჭირა.

— თავი დამანებე!—წყრომით უთხრა მიტრუამ და ჩოხის კალთა ხელის დაქნევით გააშვებინა.

— მიტრო!...—წამოდგა ფეხზე ქერბალაი და მიუახლოვდა.

— სულთა-მხუთავი ხომ არა ხარ, რა გინდა?! — შეუტია მიტრუამ და თვალებ-ანთებულმა ისე მხერა დაუწყყო, თითქმის ხელად ქერბალაის წადრჩობა უნდაო, რომ ერთი მტრით ნაკლები ყოფილიყო.

— ნუ მიწყრები, ჩემო მიტრო!—ტკბილად უთხრა ქერბალაიმ და მხარზე ხელი დაადო.

— მე არ გიწყრები!.. გასაწყრომი რა მაქვს?!.. — უპასუხა ლულ-ლულით მიტრუამ და იმავე სახის გამომეტყველებით ელოდა, რითი გათავდებოდა ქერბალაის საქციელი.

— ყველაფერი გითხარი. ეხლა რას აპირობ?!..

— რას მიეღებ-მოეღები, რა მითხარი?!.. ან რას უნდა ვაპირობდე?!.. გიული გაგექცათ, მე რა საქმე მაქვს?!..—ისე დაიწყო, ვითომც იმას სრულებით არ ეკითხება გიულის საქმე და არც რამე იცის გიულის შესახებ.

— მიტრო, მოიგონე შენი სიტყვები: „ჩემს თავს ისე არ ვენდობი, როგორც შენაო“.

— მახსოვს! მერე რა?!

— მერე ისა, რომ რატომ გულ-ახლით არ მეტყვი?..

— რა უნდა გითხრა, როდესაც არა ვიცი-რა?!.

— მაშ კარგი. მე გეტყვი: გახსოვს, პირველ დღეს ფლავი რომ არ სჯამე და წყალზე წახველი. მერე წყალზედვე იეთარმა გიული გამოჰგზავნა. გიულის ჭარიც გამოჰყვა...

— მერე, მერე?!—უნებურად წამოიძახა მიტრუამ, და სიწითლე ყურებიდან შეეპარა.

უეცრივ თვალწინ წარმოუდგა პირველი ხვევნა და...

— მერე, მოითმინე და ყური დამიგდე: თქვენ რომ წახველით, ჩვენ მხიარულად ლანგრები დავლოკეთ. მხიარულადვე გარედ გამოვვლით და დამაძღრები ვმასლაათობდით. მე მამა-ჩემს თვალ-ყურს ვადევნებდი. ის თანდათან იღრუბლებოდა და წყაროსკენ მალი-მალ კისერს იღრეცდა... „ბალარ,—დაუძახა ჩემ ცოლს მამა-ჩემმა: „შენც რომ წყალი მოიტანო, არ მოგვექარბებაო“.—უთხრა მამა-ჩემმა და ისე გადუბრიალა თვალები, რომ უარს ვერ ეტყოდა ჩემი ცოლი. იეთარმა ღრეჯა დაიწყო, რამაც მამაჩემს გულ-მუცელი აუშღვრია. ბალარმა კი თულუხი გამოიტანა ფარებიდან. მაშინვე მიეუხვდი მამაჩემს, წყალი რისთვისაც უნდოდა. მაშინვე წამოვდექი და ჩემს ცოლს ხელიდან თულუხი გამოვვლიჯე. „მე წავალ წყალზე, გავლა მინდა-მეთქი“.—წამოვიძახე და წამოვედი. ჩემი ცოლი ხებრეა. ვიცოდი, გიული შეგხვდებოდა. დიდი ხნის უნახავს გული აკიტოკდებოდა და ჩემი ცოლი კი თავის უგუნურობით ხელს შეგიშლიდა. ამისთვის მე წამოველი. არც მოგეტყუვდი. გადმოვდექ თუ არა პირველ ბეჭობს, შენ და გიული გადახვეულები

იყავით. ჭარი კი თავ-გადაგლეჯილი გარბოდა. ჩემი ცოლი რომ წამოსულიყო, თავს წამოგადგებოდათ თავის უკუნურობით და ხელს შეეგშლიდათ. მე კი მაშინვე გზა ავიტყვიეთ...“

მიტრუა მთლად გაწითლდა და თვალები აენტო.

„მე ცოტა თქვენზე ადრე დავბრუნდი და მამა-ჩემი დავა-შედიდე. იმას აღარავითარი ეჭვი აღარ ჰქონდა, როცა თქვენ წყალი მოიტანეთ. იმ ღამეს შენ და გიული ერთად იყავით. ხომ გახსოვს?!.. მე თქვენი მეთვალ-ყურე ვიყავი... შემდეგ აღარ ვიცი-რა. თავი მიგანებეთ...“

— მაშ, სულ შენ გამოგიქვეყნებია და ხელში მიგიცივარ! — დაიღრიალა მიტრუამ და მკლავი მაგრად დაუჭირა.

— გამოქვეყნება რომ მდომოდა, მაშინვე გამოვაქვეყნებდი და არც მოგატაცებინებდი გიულის. მე თუ თვალ-ყურს ვადევნებდი, მხოლოდ იმისთვის, რომ თუ, ვინიცობაა, სხვაც დაგინახავდათ, მათთვის თვალი ამებვია... შენი დალუპვა რომ მდომოდა, არც ასე გელაპარაკებოდა. შენთან არ მოვიდოდი და არ გეტყოდი, რომ თვალ-ყურს ვადევნებთ-მეთქი...

— ქერბალაი, ქერბალაი!.. — უეცრივ გონს მოვიდა მიტრუა და ქერბალაის მხურვალედ გადაეხვია...

— ეხლა მაინც მითხარი, რას აპირობ?! — დაეკითხა ქერბალაი, როდესაც მიტრუას მკლავებისგან განთავისუფლდა.

— ქერბალაი, არ ვიცი, რას ვაპირობ, ტვინი ისე მაქვს არეული, რომ არ ვიცი, რას ჩავიდენ და რას არა. ამას კი გეტყვი, თუ ამალამ გიული არ ვნახე, ის გადაირევა, მშიერ-მწყურვალე მოკვდება.

— თუ ამალამ წახვალ გიულისთან, დაილუპებით ორივენი. დღეს მამა-ჩემმა ყველას ერთად თავი მოგვიყარა და გვითხრა: „ჩვენი ოჯახი, მგონი მიტრუამ შეურაცჰყოფო. მოჰკალით, დააღრჩეთ, თუ მართლა ეგ არის ჩვენი ოჯახის შემარცხენელიო. თუ მე ცოლი მომტაცა, თქვენ დედა გაგიუბატიურათო. გიული თქვენი დედა არისო...“ ყველანი შეგინებულად სთვლიან ჩვენ ოჯახს იეთარის გარდა. იეთარს კადევაც უხარია. მეც ისე ვაჩვენე მამა-ჩემს თავი, ვითომც გაბრაზებული ვარ...

— ვის გაუცივარ, ვის?!— წამოიძახა მიტრუამ და კბილები გააკრაქუნა.

— მგონი არაეის. მამა-ჩემს ეჭვი ჰქონდა შენზე. როგორც დღეს ჩვენ გვითხრა, ეშმაკურად გამოეკითხნა ოჰანეზასთვის. იმას ეთქვა: „წუხელს გარედ გავეღ და მიტრუა სადღაც დაკარგულიყო“. ოჰანეზამ, მგონი, გიულის დაკარგვა არც კი იცის. თუ გკითხოს რამე, არა უთხრა-რა...

— მიტრო!— შეაწყვეტინა ლაპარაკი ოჰანეზას ხმამ.

— შეილო მიტრო, — დაიწყო ოჰანეზამ, როდესაც მიტრუა მივიდა იმასთან და ცალკე გავიდნენ... ქერბალაი კი გორაკს მოეფარა.

— შეილო მიტრო, — ისევ ამ სიტყვებით მიჰმართა მიტრუს: — ეს არის ეხლა იეთარმა მიაშხო გიულის დაკარგვა...

— მერე, მე რა?! — მკვახედ გააწყვეტინა სიტყვა მიტრუამ.

— კიდევ ეგ არის, რომ შენ რა, მაგრამ შენზე მოუტანიათ ეჭვი.

— ჩემზე?! — გაიკვირვა მიტრუამ.

— ჰო, შენზე და ამაღამვე ქალაქში უნდა წახვიდე. მაინც ყველები უნდა გამეგზავნა ხვალ საღამოთი და...

— ჰო და ხვალ საღამოთი წავიდე!

— მოჰშორდი, თუ ღმერთი გწამ შარსა და შამაათსა. თათრების ამბავი ხომ იცი, რჯულამდის ჩაგყვებიან და მგონი სისხლიც გაგიშრონ. შენ მაგივრად ლექსუა გამოგზავნე. შენ იქ დარჩი.

— ამაღამ არ წავალ!.. — გადაქრით უბახუხა მიტრუამ და განავრძო: — რა ვუყო, რომ მაგათ ეჭვი შემოიტანეს?! თუ კი მე უბრალო ვარ, მაგათ რაც უნდა იფიქრონ.

— გირჩევ...

— ხვალ წავიღებ ყველებს.

— შენი ნებაა, მაგრამ...

შ. ანაგვისპირელი

(შემდეგი იქნება)

ვერტიკალი

თხზულება გეტესა

(თარგმანი გერმანულიდან)

1-ლი ივლისი.

რა უნდა იყოს ლოტრა ავადმყოფისათვის, ამას ვგრძნობ ჩემს საკუთარ საბრალო გულზე, რომელიც უფრო ავად არის, ვიდრე ზოგიერთი სასნეულო ლოგინში სულთ-მობრძავი. ლოტრა რამდენიმე დღეს ქალაქში გაატარებს ერთ კეთილ მანდილოსანთან, რომელიც, ეჭიმების სიტყვით, სიკვდილს უახლოვდება და სურს ამ უკანასკნელ წამებში ლოტრა გვერდით ჰყავდეს. მე და ლოტრამ წარსულ კვირაში სტ...ს პასტორი ვინახულეთ, რომლის ბინაც ერთი საათის საეალზეა მთებში, ლოტრამ თან წამოიყვანა თავისი უმცროსი და. როცა ორი კაკლის ხით დაჩრდილულ ეზოში შევედით, კეთილი მოხუცებული პასტორი სახლის კარის წინ გრძელ სკამზე იჯდა. ლოტრას დანახვაზე, თითქო ხელახლა გამოცოცხლდაო, მას დაავიწყდა თავისი კორხლიანი ჯოხი და სცადა წამოდგომა მოსაგებებლად. ლოტრამ მიიბრინა მასთან, ისევ დააჯლინა, თითონაც გვერდით მიუჯდა, გადასცა დიდი მოკითხვა თავისი მამისაგან, დაუწყო ალერსი სულ უმცროს, საძაგელს და ქუქუციან ბავშვს, მოხუცებული მამის ნუგეშს, უნდა გენახათ, როგორ ართობდა ლოტრა მოხუცს, როგორ იმადლებდა ხოლმე ხმას, რათა პას-

*) იხ. „მოამბე“ № VIII.

ტორის ნახევრად სმენა დაკარგულ ყურებს გაეგონათ მისი ლაპარაკი; როგორ უამბობდა მას ახალგაზდა, ძალღონით საესე ადამიანთა უეცრად გარდაცვალას, უყვებოდა კარლსბადის უპირატესობაზე და აქებდა მოხუცის გარდაწყვეტილებას იქ გამგზავრების შესახებ, არწმუნებდა, ახლა უკეთ, უფრო მხნედ გამოიხედები, ვიდრე ამას წინადაო. ამ დროს მე პასტორის შეუღლეს ვემუხაიფებოდი, როგორც ამას ზრდილობა მოითხოვდა. მოხუცებული სრულებით გამოცოცხლდა და რაკი მე დავუწყე ქება კაკლის ხეებს, რომელნიც სასიამოვნოდ გვჩრდილავდნენ, ის მოჰყვა, თუმცა სიმძიმით კი, მათს ამბავს.

— უხუცესი კაკლის ხე, — დაიწყო მან, — არავინ იცის ვისგან არი დარგული; ზოგი ერთ პასტორს ასახელებს, ზოგი მეორეს. ის უმცროსი კი ჩემი ცოლის ხნის არის, ოქტომბერში შეუსრულდება ორმოცდა ათი წელი. დილაზე რომ ის დაურგავს ჩემს სიმამრს, სალამოზე ჩემი ცოლი დაბადებულა. ჩემი სიმამრი, ჩემი წინამოადგილე იყო სამსახურში და ძნელი წარმოსადგენია, როგორ უყვარდა ეს ხე; რა თქმა უნდა, არც ჩემთვის არის იგი ნაკლებ ძვირფასი. ჩემი ცოლი ამ კაკლის ქვეშ იჯდა დირვზე და ჰქსოვდა, როცა მე ღარიბი სტუდენტი ოცდა შვიდი წლის წინად პირველად მოვედი ამ ეზოში.

ლოტტამ მოიკითხა მისი ქალიშვილი. — „ბატონ შმიდტთან ერთად მუშებთან წავიდაო“, — მიიღო პასუხად და მოხუცმა განაგრძო თავისი ამბავი, თუ როგორ შეუყვარდა იგი თავის წინამოადგილეს და აგრეთვე მის ქალიშვილს, როგორ გახდა ჯერ მის თანაშემწედ და მერე მის მოადგილედაც. — მოთხრობის გათავება ჯერ შორს იყო, როცა ბაღში შემოვიდნენ პასტორის ქალიშვილი და ეგრედ წოდებული ბატონი შმიდტი. ქალმა გულმხურვალედ მოიკითხა ლოტტა, და უნდა გითხრა, მე იგი მომეწონა. ის იყო ერთი ცოცხალი ტან აყრილი შავგვრემანი ქალი, რომელსაც სოფელში შეეძლებოდა ადამიანის გართობა. მისი საქმრო (შმიდტის მთელი ქცევა ამტკიცებდა, რომ იგი საქმრო იყო), ზრდილობიანი, მაგრამ ჩუმი ადამიანია. იგი არ ერეოდა ჩვენს ბაღში, თუმცა ლოტტა კი ცდილობდა, რომ მასაც

მონაწილეობა მიეღო საერთო ბაასში. ამ გარემოებაში მე იმან უფრო შემაწუხა, რომ მას ჩვენს ბაასში მონაწილეობის მიღებას ჯიუტობა და ცუდი გუნება უფრო უშლიდა, ეს მას სახეზე ეტყობოდა, ვიდრე მისი ჭკუა-ნაკლებობა; შემდეგში სამწუხაროდ ეს აზრი უფრო და უფრო მართლდებოდა. როცა ფრიდერიკა ლოტტასთან სეირნობის დროს ერთხელ ჩემს გვერდითაც მოხედა, ბ-ნ შმიდტის ისედაც შავგვერემანი სახე ჩამოზნულა, რომ ლოტტამ საჭიროდ დაინახა კალთა ჩამოეწია ჩემთვის და ენიშნებინა, ფრიდერიკას ნაკლები ყურადღება მიაქციეო. მე საშინლად ვბრაზდები ხოლმე, როცა ვხედავ, რომ ადამიანები ერთმანერთს სტანჯავენ, განსაკუთრებით მაშინ, თუ ამას ისინი სჩადიან ახალგაზდობის დროს; როცა მათი ცხოვრება უნდა ჰყვოდეს და მათი გული ღია უნდა იყოს ყოველ სიხარულისათვის, ესენი ერთმანერთს უწამლავენ ორიოდე ჭკბილ წამს, რომელთა დაბრუნება ყოვლად შეუძლებელია; მე ეს არ მისვენებდა. როცა საღამოზე პასტორისას დაებრუნდით და ერთ სუფრაზე რძეს შეევექცეოდით, ბაასი შეეხო წუთისოფლიურ სიხარულსა და ტანჯვას. მე არ შემძლო არ დამეწყო გულწრფელი ლაპარაკი ავგუნებიანობაზე.

— ადამიანი ხშირად ჩივის, რომ მის ცხოვრებაში ბედნიერი დღე იშვიათია, უბედური კი ბევრი. მგონია, რომ ეს ჩივილი უმეტეს წილად უსამართლოა. გული რომ ყოველთვის ღია გვექონდეს იმ კეთილის მისაღებად, რომელსაც ღმერთი ყოველ დღე გვიმზადებს, მაშინ ცუდის ასატანადაც საკმაო ძალა გვექნებოდა.

— მაგრამ ჩვენი გუნება ჩვენს ხელთ არ არის,—ჩაერია ლაპარაკში პასტორის ცოლი,—ბევრი რამ ჯანმრთელობისაგანაც არის დამოკიდებული! ვინც ავად არის, ის ცუდ გუნებაზედაც არის.

— მართალია, მაგრამ მაშინ ამას უნდა ვუცქიროთ, როგორც სნეულებას,—განვაგრძე მე,—და ვნახოთ, არის თუ არა რამე წამალი მის წინააღმდეგ.

— ვნახოთ, — სთქვა ლოტტამ, — მგონია ბევრი რამ თვით ჩვენგან არის დამოკიდებული. ეს მე ჩემს თავზე გამომიცდია. თუ რამე მაჯაერებს და მაწუხებს, მაშინვე წამოვხტები, რამდენჯერმე გავივლი ბალში contre-danse'-ის მღერით და ყველაფერი უეცრად ჰქრება.

— სწორედ მაგისი თქმა მინდოდა მეც. — ეუბასუხე მე, — ავი გუნების საქმე იგივეა, რაც სიზარმაცისა, რადგან ავი გუნებაც სიზარმაცის ერთი დარკია. ადამიანი ბუნებით ზარმაცია, მაგრამ თუ ერთხელვე გავმხნევდით და თავს დავსძლიეთ, საქმე ცოცხლად და კარგად მიდის და ჩვენ ვპოულობთ შრომაში კეთილმოწყობას.

ფრიდერიკა სიამოვნებით გვისმენდა. მისმა საქმრომ კი ჩემ ნათქვამზე მიპასუხა, რომ ადამიანი თავის თავის მბრძანებელი არ არისო და განსაკუთრებით თავის გრძობებზე ბატონობა არ შეუძლიაო.

— აქ ლაპარაკი უსიამოვნო გრძობაზეა და მისი თავიდან მოშორება ხომ ყველას ჰსურს, — ვუთხარი მე, — რაც შეეხება ჩვენს ძალას, ჩვენ მას ვერ ვიცნობთ, სანამ იგი საქმეში არ გამოგვიცდია.

სწეული ხომ ყველა ეჭიმებს ეკითხება და სრულის მორჩილებით დებულობს უმწარეს წამლობასაც კი, ოღონდ სანატრელი ჯანმრთელობა დაიბუნოს. განა ამ შემთხვევაშიაც ეგრე არ უნდა მოიქცნენ. მე შევამჩნიე, რომ პატიოსანი მოხუცი თავის სმენას ძალას ატანდა, რათა ბაასში მონაწილეობის მიღება შესძლებოდა. მე ხმა ავიმალღე და სიტყვა მისკენ მივმართე. ყოველ გვარ ბიწიერების წინააღმდეგ უქადაგნიათ, — განვაგრძე მე, — და მე თავის დღეში არ გამოგონია, რომ ეკკლესიაში ავგუნებთანობის წინააღმდეგ ეთქვათ რამე*),

— ეს ქალაქის პასტორების საქმეა, გლახმა არც კი იცის ავი გუნება რას ჰქვია. — სთქვა მოხუცმა: — თუმცა ასეთი ქადა-

*) ჩვენ გვაქვს ახლა საუცხოვო ქადაგება ლაფაცერისა ამ კითხვის შესახებ და სხვათა შორის ქადაგება იონას წიგნზე.

გება ხანდისხან არც აქაურებს აწყენდა; მაგალითად ჩემს ცოლსა და მოსამართლეს.

დამსწრე საზოგადოებას სიცილი შესქდა, გულიანად იცინოდა თვით პასტორიც, სანამ ხველა არ აუტყდა, რომელმაც ჩვენი კამათი ცოტა ხნით შესწყვიტა. მერე კი ისევე შმიდტმე დაიწყო.

— თქვენ ავგუნებიანობას ბიწიერება უწოდეთ. მე მგონია ეს გადაჭარბებაა.

— სულაც არა,— ვუპასუხე მე,— ის თავისება, რითიც ადამიანი თავისაც ანებს და მოყვარესაც ამ სახელის ღირსია. განა ის არ კმარა, რომ ერთმანერთის გაბედნიერება არ შეგვიძლია? რად უნდა მოვტაცოთ ერთმანეთს ის სიამოვნებაც, რომელსაც ხან-და-ხან გული თვითონ თავისთვის ჰპოულობს. აბა დამისახელეთ ერთი ისეთი ადამიანი, რომელიც ავგუნებაზეა და ამასთანავე იმდენად ერევა თავის თავს, რომ თავის ავგუნებას მალავს და მარტო იტანს მას გარშემო მყოფთა სიხარულის დაურღვეველად! ავგუნებიანობა უფრო ჩვენივე უვარგისობით გამოწვეული შინაგანი უკმაყოფილებაა, იგი ჩვენივე თავისადმი მიმართული ჯავრობაა, რომელიც მუდამ შურთან არის შეერთებული. შური კი ყოველთვის უგუნური ამაოების შედეგია: ვხედავთ ბედნიერ ადამიანს, რომელსაც ჩვენ არ ვაბედნიერებთ, და ეს ჩვენთვის აუტანელია.

ლოტა შემომღიმოდა, რადგან ხედავდა, თუ რა მღელვარებით ვლაპარაკობდი; ფრიდერიკას თვალზე დანახულმა კურცხალმა კიდევ უფრო წამაქეზა ლაპარაკის გასაგრძელებლად.

— ვაი მას, ვინც ცუდად ხმარობს იმ გავლენას, რომელიც მას სხვის გულზე მოუპოვებია: სტაცებს მას იმ უბრალო და პატარა სიხარულს, რომელიც გულს თავისავე სიღრმიდან აღმოუტყენებია. ვერავითარი საჩუქარი, ვერავითარი თავაზი ქვეყანაზე ერთი წამითაც ვერ აღგვიზღავს იმ სიამოვნებას, რომელსაც ჩვენი მტარვალის შურიანი ჯავრობა გვიწამლავს.

მთელი ჩემი გული ამ წამში სავსე იყო ზოგი რამ წარსულის მოგონებით და თვალეზე ცრემლები მომადგა. მე გან-

ვაგრძე. ყოველ დღე უნდა ეუბნებოდეს ადამიანი თავის თავს, — ნუ მოსტაცებ მეგობარს, რისიც გარდახდა არ შეგიძლია და შენ კი არ ძაღვადს არგო მას სხვანაირად, თუ არა იმითი, რომ დაუტოვო მას მისი სიხარული და უმატო მის ბედნიერებას ამ სიხარულში მონაწილეობის მიღებით. შეგიძლია განა მიანიჭო მას თუნდ ერთი წვეთი შვება, როცა მისი გული დასერილია მწვავე გულის თქმით და სავსეა მწარე ნალველით?

და როცა უკანასკნელი და მაშასადამე უსაშინლესი სწეულება ეწვევა იმ ქმნილებას, რომელსაც ახალგაზდობა მოუწამლე და წევს იგი საბრალოდ ღონე-მიხილილი ზეცისკენ მიმართულ უგრძნობო თვალებით, მომაკვდავის ოფლით გაფითრებულ შუბლზე, შენ დგეხარ მის ლოგინის წინ, როგორც შეჩვენებული და მთელის შენის არსებით ჰგრძნობ, რომ ვერაფერს გააწყობ. შინაგანი შიში ზარსა გცემს, მზათა ხარ გაილო ყველაფერი, რომ შეგეძლოს შთააპყურო მომაკვდავს ერთი წვეთი ღონისა, ერთი ნაპერწყალი იმედისა.

ამას რომ ვამბობდი, მომაგონდა ერთი ამგვარი სცენა, რომელსაც მე თვითონ დავესწარი, და ამ მოგონებამ შეიპყრო მთელი ჩემი არსება. მივიფარე თვალეზე ხელ-მანდილი და დავტოვე საზოგადოება. მხოლოდ ლოტტას ხმამ „წასვლის დრო არისო“ მომიყვანა გონზე. — როგორ გულმტკივნეულად მკიცხავდა გზაში ლოტტა, „რისთვის დებულობ ასეთ მხურვალე მონაწილეობას ყველაფერშიო, ეს შენ დაგლუპავსო, თავს უნდა მოუაროვო“. ოო, ანგელოზო! შენი გულისათვის ვიცოცხლებ!

ნ ავლისი.

ის სულ თავისს მომაკვდავ მეგობარ ქალთან არის, მუდამ იგივე, ყოველთვის მადლიანი ქმნილება, რომელიც, საითაც მიიხედავს, ყველგან ტკივილს აცხრობს და ბედნიერებას ამყარებს. გუშინ ის მარიანასთან და პატარა მალოსთან ერთად სასეირნოდ წავიდა. მე ეს ვიცოდი, წინ შევხვდი მათ და ერთად წავედით. საათნახევრის მანძილი რომ გაეიარეთ, მივედით ქა-

ლაქის ახლოს წყაროსთან, რომელიც ისე ძვირფასი იყო ჩემთვის და ახლა ათასჯერ უფრო ძვირფასია. ლოტტა პატარა წყაროს კედელზე ჩამოჯდა, ჩვენ კი მის წინ ვიდექით. მე თვალი მოვაფლე იქაურობას და დრო ჩემი გულის მარტოობისა კვლავ ცოცხლად წარმომიდგა თვალ წინ. „ძვირფასო წყაროვ, — ვთქვი მე, — მას აქეთ შენს სიგრილეში აღარ განმისვენებია, და თუ ხანდახან საჩქაროდ გვერდი ამივლია, არც კი მომიხედავს შენკენ“. მე ჩავიხედე ქვეით და დაეინახე პატარა მალა საფე ქიქით ხელში ზევით მოდიოდა. — შევხედე ლოტტას და საფეებით ვიგრძენი, თუ რა არის იგი ჩემთვის. — ამასობაში ამოვიდა პატარა მალა. მარინას უნდოდა ქიქის ჩამორთმევა.

— არა, — დაიძახა ბავშვმა უტკბილესის ხმით, — არა, ლოტტა, ჯერ შენ უნდა დალიო!

გულწრფელობამ და გულკეთილობამ, რომლითაც ბავშვმა ეს დაიძახა, ისეთ ალტაცებაში მომიყვანეს, რომ ბავშვის ხელი დავავლე და მხურვალედ დავკოცნე, ბავშვმა ტირილი მორთო.

— ეს ცუდი მოგივიდათ, — მითხრა ლოტტამ.

მე გავოცდი.

— მოლა, მალა, გრილი წყაროთი მოიბანე, ჩქარა, ჩქარა და აღარა ვიქირს-რა, წვერი აღარ ამოგივა, — უთხრა ბავშვს ლოტტამ, მოჰკიდა ხელი და ჩაიყვანა ძირს.

რა ბეჯითად იხეხდა ლოტტას ბავშვი თავისი პაწაწინა ხელებით, რა დარწმუნებული იყო, რომ ეს სასწაულ-მომქმედი წყარო მოსწმენდა ყოველ მწიკვლს და გააქრობდა საძაგელი წვერულვაშის შეხებით მიყენებულ სირცხვილს და თუმცა ლოტტამ უთხრა, კმარაო, ის მაინც გულმოდგინედ იბანდა და იბანდა, თითქო ბევრ ბანას მეტი შესძლებიყო, ვიდრე ცოტას... უნდა გითხრა ვილჰელმ, რომ არასოდეს ასეთის მოწიწებით ნათვლას არ დაესწრებივარ, — და როცა ლოტტა ზევით ამოვიდა, მე მზად ვიყავი მის წინ მუხლი მომეყარა ვითარცა წინაშე წინასწარმეტყველისა, რომელმაც ერი ცოდვებისაგან განბანა.

მეტის სიხარულისაგან ველარ მოვითმინე და ეს შემთხვევა ვუამბე ერთ კაცს, რომელშიაც, როგორც გონიერ ადამიანში, ადამიანური გრძნობა მეგულეობდა, მაგრამ როგორ შევეცდი!

— ლოტტა ცუდად მოქცეულაო, — სთქვა მან, — ბავშვს ამ გვარი არაფერი არ უნდა შთააგონოეო, ეს არის მიზეზი ყოველის შეცდომისა და კრუმორწმუნეობისა, რომელთაგანაც ბავშვები თავიდანვე უნდა დაიფაროვო.

მაშინ მომიგონდა რომ ამ კაცს რეა დღის წინაღ ნათლობა ჰქონდა, ამიტომ მისი უენიშენა უყურადღებოდ დავტრავე და გულში დავრჩი ერთგული ამ ქეშმარიტებისა: ჩვენ უნდა ვექცეოდეთ ბავშვებს ისე, როგორც ჩვენ გვექცევა ღმერთი: ის ბედნიერად გვხდის მაშინ, როცა ტკბილ ილლიუზიაში გვატარებს.

8 ავჯისი.

— ღმერთო, რა ბავშვია ადამიანი! რა ძვირფასია მისთვის ერთი შემოხედვა! რა ბავშვია ადამიანი! — ჩვენ ვალჰიმში წავედით. ქალები ეტლით წავიდნენ. სეირნობის დროს მე მეგონა, რომ ლოტტას შავ თვალებში... სულელი ვარ! ბოდიშს ვიხდი შენთან! უნდა გენახა ის თვალები! — მოკლედ გწერ, რადგანაც ძილისაგან თვალები მეხუჭება... ქალები ისევ ჩასხდნენ ეტლში; ეტლთან ვიდექით ახალგაზდა ვ... ზელმშტადტი, ოდრანი და მე. ქალები ეტლიდან ელაპარაკებოდნენ იმ კაცუნებს, რომელნიც, თქმა არ უნდა, ძალიან გონება-მახვილნი და მხიარულნი არიან. — მე ლოტტას თვალებს ვეძებდი; ახ, ისინი ერთიდან მეორეზე გადადიოდნენ! ჩემზე კი? ჩემზე? ჩემზე, რომელიც სულ ერთიანად იმაზე ფიქრით ვიყავი შეპყრობილი, — არა! ჩემი გული ეუბნებოდა მას ათასს „მშვიდობით“ — ს, მან კი მაინც არ გადმომხედა! ეტლმა ჩაიარა და თვალებზე ცრემლი მომადგა. მე თვალი გადავავლე ეტლს, რომლიდანაც ლოტტამ თავი გამოჰყო და მოიხედა. ჩემკენ? — ძვირფასო! ამ ექვში ვარ; ეს არის

ჩემი ნუგეში: იქნება მან ჩემსკენ მოიხედა! იქნება! ღამე მშვი-
დობისა! ოჰ, რა ბავშვი ვარ!

10 ივლისი.

უნდა მნახო, რა სასაცილო ვარ, როცა საზოგადოე-
ბაში ლოტტაზე ლაპარაკობენ! განსაკუთრებით მაშინ, როცა
მკითხავენ, როგორ მოგწონსო. „მოგწონს“!—ეს სიტყვა სიკ-
ვლილივით მეჯავრება. რა კაცი უნდა იყოს ის, ვისაც ლოტტა
არ მოსწონს, ვისაც იგი არ აღუვსებს ყოველს ფიქრს, ყო-
ველს გრძნობას! მოგწონსო! ამას წინაღ მკითხა ვიღამაც, ოს-
სიანი როგორ მოგწონსო!

11 ავილის.

ქალბატონი მ... ძალიან ცუდად არის. მე ვლოცულობ მის-
თვის, რადგან ლოტტას მწუხარება მეც მაწუხებს. ხან-და-ხან
ჩვენ ერთმანერთს ეხედავდით ერთ-მის მეგობარ ქალთან და დღეს
მან მიაშობო ერთი საკვირველი ამბავი. მოხუცი მ... ერთი ხელ-
მოქერილი ძუნწი ადამიანია, რომელიც თავისს ცოლს მთელი
სიცოცხლე აწვალეზდა და ავიწროებდა. ცოლი კი, თუმცა გა-
ქარებით, მაგრამ მაინც ახერხებდა ოჯახის საქმის გაძლო-
ლას. რამდენიმე დღის წინად, როცა ექიმმა მისი სიცოც-
ხლის წამები დათვალო, ავადმყოფმა მოიხმო ქმარი.—ლოტტა
იმ დროს იქ იყო.—ცოლმა მიჰმართა ქმარს შემდეგის სიტყვე-
ბით: მე უნდა გამოგიტყდე შენ ერთს საქმეში, რომელსაც
ჩემი სიკვდილის უკან არეულობისა და უსიამოვნების გა-
მოწვევა შეუძლია. მე ამოდენი ხანი ემართე ოჯახი შეძლე-
ბისამებრ წესიერად და მომჭირნეობით: მხოლოდ მომიტევე, რომ
ამ ოცდა ათი წლის განმავლობაში გატყუებდი. ჩვენ დაქორ-
წინებასთანავე შენ დამინიშნე მცირე თანხა სამხარეულო და
სხვა შინაური ხარჯის გასაწევად. როცა ჩვენი საქმე უკეთ წა-
ვიდა და ჩვენ გავმდიდრდით, შენ მაინც ვერ დაგიყოლიე ყო-
ველ კვირეულ თანხის მომატებაზე გარემოებათა მიხედვით.
ერთი სიტყვით, როცა ჩვენი მდგომარეობა საუკეთესოდ მოეწ-

ყო, შენ მაშინაც ითხოვდი, რომ კვირაში შეიდი გულდენი მეკმაროს; მე სიტყვის შეუბრუნებლად დაგმორჩილდი და გადამეტებულ ხარჯს შენივე თანხიდან ვაესებდი და ვინ იფიქრებდა ცოლი ქმარს სალაროდან ფულს ჰპარავსო. მე არაფერი გამიფლანგავს და შემეძლო უამაღსარებოდაც თამამად შევხვედროდი უკუნოებას, მაგრამ სახეში მყავდა ის, ვინც ჩემს შემდეგ დაიწყებდა დიასახლისობას. მას არ ეცოდინებოდა, საიდან მოემართა ხელი, როცა შენ დაუეჩინებდი, პირველი ცოლი ცოტას იმყოფინებდა ხოლმეო.

მე ველაპარაკე ლოტტას ადამიანის გონების ასეთ დაუჯერებელ დაბრმავებაზე; როგორ ვერ მიხვდა კაცი, რომ რალაც ამბავია, როცა თვითონ შეიდ გულდენს იძლევა და ცოლი კი 14 გულდენის საქმეს ახვედრებს სახლში; მაგრამ მე მინახავს ხშირად ისეთი ადამიანიც, რომელსაც არ გაუკვირდებოდა, თავის სახლში რომ წინასწარმეტყველის გამოუღვეველი ზეთის ქურქელი ენახოს.

13 ივლისი.

არა, მე არ ვტყუვდები! მის შავ თვალეში ვკითხულობ ქეშმარიტ თანაგრძობას ჩემდამი და ჩემის ხვედრისადმი. ვგრძობ და შემიძლია ამაში ჩემს გულს ვენდო, ვგრძობ, რომ მას... ოჰ, როგორ გავბედო, როგორ შევსძლო ციურ ბედნიერების სიტყვებით გამოთქმა! მე მას ვუყვარვარ!

ვუყვარვარ!—რა ძვირფასი შევიქენი ჩემი თავისთვის, როგორ... (შემიძლია ეს გითხრა შენ, რადგან გრძობა გაქვს და გაიგებ)—როგორ ვალმერ-თებ ჩემსავე თავს მას შემდეგ, რაც ლოტტას ვუყვარვარ.

კანდიერებაა ეს, თუ ქეშმარიტ ნამდვილად არსებულ დამოკიდებულებების შეგნება? მე მეტოქე არ მყავს ლოტტას გულში, მაგრამ მაინც, როცა იგი თავისს საქმროზე ასეთის გრძობით, ასეთის სიყვარულით ლაპარაკობს, მე იგივე მემართება, რაც იმ კაცს, რომელსაც ყოველ ღირსებას და პატივსა ხდიან და ხმალს არ თმევენ.

16 ივლისი.

* ახ, როგორი ჟრუანტელი დამირბენს ხოლმე მთელს სხეულში, როცა ჩემი თითები უნებურად მისას მოხვდება, როცა შაგიდის ქვეშ ჩვენი ფეხები ერთმანერთს შეხვდებიან! როგორც ცეცხლიდან დამწვარი, უკან დაფიწვევი, მაგრამ რაღაც იღუმალის ძალა მაინც ისევ წინ მწევს—თავბრუ მესხმება და გონებას ვკარგავ. ოჰ! მისი უმანკო, მისი წრფელი გული კი ვერ ჰკრძნობს, თუ როგორ მტანჯავს ხოლმე ეს წვრილმანი მეგობრული აღერსი.—როცა ის მუსაიფის დროს თავის ხელს ჩემსაზე ადებს ან ბაასით გატაცებული ისე მომიახლოვდება, რომ მის ბაგეთა ზეციერი სულ-თქმა ჩემამდინ აღწევს... მე სრულებით ვკარგავ გონებას, როგორც მეხ დაცემული.—ვიღჰვლმ! თუ ოდესმე გავბედე ამ ზეცით, ამ ნდობით... გესმის ხომ. არა, ჩემი გული ასე გაფუჭებული არ არის! სუსტი კია, საკმაოდ სუსტი და ეს ხომ გაფუჭებულობა არის?

ლოტტა წმიდაა ჩემთვის. მასთან ყოფნის დროს მიცხრება ყოველი წადილი. ვერასოდეს ვერ გამიგია რა მემართება, როცა მასთან ვარ. ისე ვგრძნობ თავს, თითქო სული ჩემი ყოველ ნერვში მიმოტრიალობდეს. მან ერთი მელოდია იცის, რომელსაც პიანინოზე უკრავს ხოლმე ანგელოზის ძლიერებით, მარტივად და სულგულიანად. ის მისი საყვარელი მელოდიაა და როგორც კი აიღებს იგი პირველ ნოტს ამ სიმღერისას, მე მყის მავიწყდება ყოველი ტანჯვა, ვაება და სულის კვეთება.

არც ერთი სიტყვა ძველებისა მუსიკის ჯადოსნურ ძალის შესახებ დაუჯერებლად აღარ მიმაჩნია, რაკი უბრალო მელოდია ასე ღრმად მოქმედობს ჩემზე. მერე მაშინ იცის ხოლმე მისი მღერა, როცა მე, მზადა ვარ შუბლში ტყვია ვიკრა! აღელვებული გული ცხრება, სიბნელე იფანტება და მე სულს ვითქვამ კვლავ თავისუფლად.

18 ივლისი.

რა იქნებოდა ქვეყანა უსიყვარულოდ! რა არის თილისმური ფარანი უსინათლოდ! მაგრამ აანთებ თუ არა შიგ პატა-

რა ლამპარს, კედელზე შენს თვალწინ იხატებიან ნაირ-ნაირი სურათები! და თუ ქვეყანა მართლა წარმავალი ფანტომია და სხვა არაფერი, რა გგენაღვლება! ჩვენ ხომ შითაც ბედნიერი ვართ, რომ ბავშვებივით ვდგავართ მის წინ და ალტაცებაში მოვდივართ მის სასწაულებრივ მოვლენებით. დღეს ვეღარ წავედი ლოტასთან, ერთმა მიუცილებელმა გარემოებამ დამაკავა. რა უნდა მექნა? გავგზავნე მასთან ჩემი მსახური, რათა ვინმე მყოლებოდა ჩემთან მისი დამნახველი. რა მოუთმენლად ველოდი მას, რა სიხარულით მივგვებე! სიამოვნებით მოვეხვეოდი მას და ვაკოცებდი, რომ არ შემრცხვენოდა.

ამბობენ ბონონის ქვა, მზეზე გადგმული, მზის სხივებს იზიდავს და ღამით რამდენიმე ხანს ანათებსო. ჩემ მსახურსაც ეგრე მოსვლოდა. ის ფიქრი, რომ ლოტას შეუხედავს მისი სახისათვის, ღილებისათვის, საყელოსათვის, ქმნიდა მას ჩემთვის ძვირფასად. მე მას ათასი ტალერისთვის არ შეველეოდი. ღმერთმა ნუ ქნას, რომ შენ ამისათვის დამცინო, ვილჰელმ. თუ ეს ფანტომი მოჩვენებაა, რა ვუყოთ მერე: მე შით ბედნიერი ვარ!

19 ივლისი.

მე ენახავ მას! გავიძახი ხოლმე დილით, როცა თავს ვამხნევებ და მხიარულად შევეყურებ მზეს. „მე ენახავ მას!“ და მთელი დღისთვის სხვა სურვილი აღარა მაქვს-რა! ყველაფერი, ყველაფერი ჰქრება ამ სურვილისა და იმედის წინ.

20 ივლისი.

მე ვერ ვეთანხმები თქვენ აზრს შესახებ ელჩთან შიწასვლისა. მე არც აგრე ძალიან მიყვარს მორჩილება და ამას გარდა ისიც ყველამ ვიცით, რომ ის კაცი კარგი აღამიანი არ არის. შენ,—მწერს დედა-ჩემი,—უნდა რასმე აკეთებდეო; სასაცილოა, ღმერთმანი! როგორ? ახლა კი არაფერს ვაკეთებ? ღმერთო ჩემო, განა სულ ერთი არ არის მუხუდოს ვითვლი თუ ცერკეს? ამ ქვეყნად ყველაფერი ამაოა და აღამიანი, რომელიც ქონებისათვის, პატივისათვის ან სხვა რამესთვის მუშაობს ისე,

რომ ეს მის წადილს, მის მოთხოვნილებას არ შეადგენს, ასეთი აღამიანი სულელია.

24 ივლისი.

რადგან შენ ძალიან გსურს, რომ ჩემი მხატვრობა არ მივივიწყო, ამიტომ მერჩია ამ საგანზე ხმა არ ამომეღო; უნდა გამოგიტყდე, რომ დიდი ხანია თითქმის არა გამოიკეთებია რა.

ჯერ არაოდეს არ ვყოფილვარ ასე ბედნიერი, არაოდეს ჩემი გრძნობა და შეგნება ბუნებისა, უმცირეს კენჭამდინ, ბალახამდინ, ასე ღრმა და სავსე არა ყოფილა და მინც... არ ვიცი როგორ გამოვთქვა, ჩემი შემოქმედებითი ძალა ის დასუსტებულია, ყველაფერი ისე ცურავს და ირხევა ჩემ თვალწინ, რომ ორი ხაზის გასმაც კი არ ძალმიძს. თავს მით ვინუგეშებ, რომ ვფიქრობ—ქანდაკებას რომ ხელი მივყო, უთუოდ რასმე გამოვსახავდი. თუ დიდხანს გაგრძელდა ასე, ავიღებ თიხას, დაფხელ და თუნდა იქიდან ლავაში გამოვიდეს!

სამჯერ დავიწყე ლოტტას სურათი და სამჯერვე შევრცხვი; ეს მით უფრო მწყინს, რომ ეს ერთი ხანია ვახერხებ მიმზგავსებას; ბოლოს მისი სილუეტი მოვხაზე და ჯერ ამით უნდა დავკმაყოფილდე.

25 ივლისი.

დიალ, საყვარელო ლოტტა, ყველაფერს მოვაწყობ, ყველაფერს დავამზადებინებ; მხოლოდ რაც შეიძლება მეტი საქმე მომანდებ და ხშირად, უფრო ხშირად. ერთს რასმე კი გთხოვთ ბარათზე სილას ნუღარ მოაყრით ხოლმე; დღეს თქვენი ბარათი სწრაფად ტუჩებისაკენ გავაქანე და კბილებსა და კბილებს შუა სილას ვახრამუნებ.

26 ივლისი.

რამდენჯერ დავაპირე მისი უფრო იშვიათად ნახვა! მაგრამ ვინ მოითმენდა! ყოველ დღე განსაცდელში ვვარდები. საღამოს აღთქმას დავდებ ხოლმე; ხეალ ერთხელ მინც უთუოდ

შინ დავრჩები. მაგრამ როცა თენდება, მე ისევ რაიმე მიუცნობელ მიზეზს ვპოულობ და სანამ მოვიფიქრებდე, უკვე ლოტასთანა ვარ. ან, მაგალითად, თვითონ ლოტა გკითხავს სალამოს: ხვალ ხომ ენახავთ ერთმანერთსაო? და, აბა, ვის შეუძლიან არ წავიდეს? ან-და რამე მონდობილობას მაძლევს და უფრო მოხერხებულად მიმაჩნია პასუხი პირადად გადავცე; ან-და დღე მეტად მშვენიერია, მე მივდივარ ვალაჰიმში და იქიდან ხომ ლოტას სახლამდის ნახევარი საათის სავალია! ნამეტანი ახლოსა ვარ მის ატმოსფერასთან... და ერთ წამში იქა ვჩნდები. ბებია-ჩემმა ერთი ზღაპარი იცოდა ანდამანტის მთის შესახებ: როგორც კი მას მიუახლოვდებოდა, რაც კი რამ რკინეული მოიპოვებოდა გემზე, მთისკენ გაფრინდებოდნენ და საბრალო ზღვაოსნები იღუპებოდნენ დაშლილ და დარღვეულ ფიცრებს შუა.

30 ივლისი.

ალბერტი მოვიდა და მე უნდა წავიდე! თუნდა ის საუკეთესო, უკეთილშობილესი ადამიანი იყოს, მე ყველაფრით მჯობდეს, მაინც არ შემიძლიან ავიტანო, იგი ასეთ საუნჯეს ფლობდეს, კმარა, ვილჰელმ—საქმრო აქ არი!—ერთი ჩინებული, გულწრფელი და ყოჩაღი ახალგაზდა კაცი, რომელიც ღირსია სიყვარულისა. საბედნიეროდ მათს შეხვედრას არ დავსწრებივარ. ეს მე გულს გამიგმირაედა. გარდა ამისა ის იმდენად პატიოსანი ადამიანია, რომ ჩემთან მას ლოტასთვის ერთხელაც არ უკოცნია! ღმერთმა მიუზღოს სამაგიერო! ის ლოტას დიდ პატივსა სცემს და ამისათვის უნდა მიყვარდეს იგი. მასაც მოვწონვარ და, მგონია, ეს ლოტას საქმე უფრო არის, ვიდრე ალბერტის საკუთარ გრძნობისა; ამისთანებში ქალები დახელოვნებულნი არიან და კარგსაც შვრებიან: თუ ქალს ორი მოტრფიალე ჰყავს და ისინი ერთმანერთთან კარგ განწყობილებაში არიან, ეს ხომ მისთვის კარგი სასარგებლო საქმეა, თუმცა ყოველთვის არ ხერხდება ეს.

ალბერტს ვერ მოვაკლებ ჩემს პატივისცემას. მისი მშვიდი და წყნარი ხასიათი წარმოადგენს სრულს კონტრასტს ჩემი ხასიათის მოუსვენარობისას. მას ბევრი გრძნობა აქვს და იცის, რა ძვირფასი საუნჯეა მისთვის ლოტტა. როგორც ეტყობა, ის არ არის ავგუნებიანი და შენ ხომ იცი, რომ ადამიანის ისე არა მეჯავრება-რა, როგორც ავგუნებიანობა.

ალბერტი გონიერ ადამიანად მთელის და ჩემი სიყვარული ლოტტასადმი, ჩემი სიმპატია და თანაგრძნობა ყველაფრისა, რაც კი ლოტტას ეხება, ალბერტის ტრიუმფს, გამარჯვებას აძლიერებს და მას ლოტტა მით უფრო უყვარს. გრძნობს თუ არა იგი ხანდახან პატარა იჭვიანობას მაინც? არ ვიცი. მე სწორედ მის ადგილას ამ მაცდურს თავს ვერ დავახწევდი!

ის, როგორც უნდა, ისე იყოს! მე კი მომესპო სიხარული ლოტტასთან ყოფნისა! რა ვუწოდო ამას, სიგიჟე თუ სიბრმავე? ან რა საჭიროა სახელი, როცა თვითონ საგანი ლაპარაკობს! მე ალბერტის მოსვლამდინაც ვიცოდი ყველაფერი, რაც ახლა ვიცი, ვიცოდი, რომ მე ლოტტაზე არავითარი უფლება არა მაქვს და არც მითქვამს, რომ ნაქვს, იმდენად, რამდენადაც შესაძლებელია ადამიანმა ასეთ გულის წარმტაც არსების წინ ყოველი წადილი ჩაიჩუმო, — და ეხლა კი ბრიყვი თვალებსა ვჰყუბ და ვეოცდები როცა მოდის მეორე და ხელიდან სატრფოს მაცლის!

ტუჩებს ვიკვნეტ, კბილებს ვაღრქიალებ და თან დავცინი ჩემს სისაწყლეს და იმას ორჯერ-სამჯერ უფრო დავცინებდი, ვინც მეტყოდა, — უნდა დაემორჩილო ბედს, რადგანაც საქმე სხვაგვარად არ მოეწყობაო...

მომაშორეთ თავიდან ეს სიბრძნის გუდები!.. ტყეებში დავრბივარ და როცა ლოტტასთან მივდივარ და მას ვნახულობ ბაღში ჩრდილს ქვეშ ალბერტთან ერთად, მეტს ვეღარ ვითმენ, ვიწყებ გიჟურ მხიარულებას, მასხარაობას და თამაშს; ბავშვები მეტად მხიარულნი არ არიან და მე კი არ ვიცი, რასა ვბოდავ!.

— თუ ღმერთი გწამთ, — მითხრა ლოტტამ დღეს, — გუშინდელს სცენას ნულარ გაიმეორებთ; მე მეშინია, როცა ისე მხიარულსა გხედავთ!

ჩვენ შორის იყოს და, მე დროს შევირჩევე ხოლმე, როცა ალბერტს საქმე აქვს. — სკუპ! მე ლოტტასთანა ვარ და ყოველთვის ბედნიერად ვგრძნობ თავს, როცა ის მარტო მხვდება.

8 აგვისტო.

ძვირფასო ვილჰელმ! ნუ მიწყრები; მე ხომ შენზე არ ვლაპარაკობდი: მე იმ ადამიანებს ვკიცხავდი, რომელნიც ჩვენგან გარდუვალის ბედის მორჩილებას თხოულობენ. ქეშმარიტად, მე იმ დროს არ ვფიქრობდი, თუ შენც იმავე აზრის იყავი. საქმეს რომ ჩავუკვირდეთ, შენ მართალი ხარ. მხოლოდ ერთს კი გეტყვი, ჩემო ძვირფასო! ქვეყანაზე იშვიათად რამე გაკეთებულა „ან-ან“=ობით. ადამიანის გრძნობასა და მოქმედებაში იმდენი სხვა-და-სხვაობაა, რამდენიც ცხვირების მოყვანილობაში არწივის მოხრილ ცხვირიდან დაწყებული ჩაქეჩილ ცხვირამდის.

მაშ, ნუ გეწყინება, თუ ყველა შენს საბუთებს განზე გადავდებ და ვეცდები „ანუ“-სა და „ანუ“-ს შუა გავძვრე.

შენ მეუბნები: „ან იმედი გაქვს ლოტტასი, ან არა გაქვს. ძალიან კარგი! პირველ შემთხვევაში ეცადე განიხორციელო იმედი, გულში ჩაიკრა შენი გრძნობისა და სურვილის საგანი; მეორე შემთხვევაში, განხევდი, იყავ ვაჟკაცი და ეცადე თავიდან მოიშორო ეგ უბედური გრძნობა, რომელიც ანადგურებს ყველა შენს ძალებს“.

— ძვირფასო! ეს კარგად და... აჩქარებულად ნათქვამია. ვანა შეგიძლიან, მოსთხოვო უბედურს, რომელსაც ახმობს და სიციცხლეს უსპობს ნელნელა უკუბრუნებელი მტანჯავი სენი ერთბაშად ხანჯლით ბოლო მოუღოს თავის სატანჯელს? ნუ თუ არ გესმის რომ ის სენი, რომელიც ადამიანს ძალას ართმევს, იმავე დროს უკარგავს გამბედაობასაც, ამ გვარად განთავისუფლდეს მისგან.

რასაკვირველია, შენც შეგიძლიან შედარებით მიპასუხო: „ვინ არ გაიმეტებს მოსაჭრელად ხელს, როცა ცხადია, რომ უოყმანითა და დაგვიანებით მთელი სიცოცხლე საფრთხეში ვარდება?“ არ ვიცი! და მაგრამ დავანებოთ თავი ამ მეტაფორებს! კმარა.... ჩემო ვილჰელმ, ხანდახან, ერთის წამით მომივლის ხოლმე გონების დამზნევი, ევლური გამბედაობა და მაშინ რომ ვიცოდე საით, სწორედ წავიდოდი.

სადამას.

ლღეს ხელში ჩამივარდა ჩემი დღიური, რომელიც რამდენი ხანია მივიწყებული მქონდა და გავოცდი, როგორ თანდათან, შეგნებულად ჩავვარდნილვარ ამ მდგომარეობაში, რა ნათლად ვხედავდი ამ მდგომარეობას და რა ბავშურად ვიქცეოდი მაინც; ახლაც ცხადად ვხედავ ყველაფერს და მდგომარეობის გაუმჯობესობის ნიშანი კი არა ჩანს.

10 აგვისტო.

შემეძლო მეტად კარგი და ბედნიერი ცხოვრება მქონოდა, რომ გიჟი არ ვიყო. იშვიათი მოვლენაა, რომ ადამიანი ისეთ ბედნიერ პირობებში ცხოვრობდეს, როგორც მე. ცხადია, რომ ჩვენგანვეა დამოკიდებული ჩვენი ბედნიერება. კაცი საყვარელ ოჯახის წევრად ითვლებოდა, მოხუცს უყვარდა, როგორც შვილი, ბავშვებს, როგორც მამა და ლოტტას!.. და მერე პატიოსანი ალბერტი, რომელიც ავგუნებიანობით არ არღვევს ჩემს ბედნიერებას; რომელიც გულითადის მეგობრობით მექცევა და რომლისთვისაც ლოტტას შემდეგ მე ვარ მთელ ქვეყანაზე უძვირფასესი!.. ვილჰელმ, სწორედ საამური ჩვენი სმენა, როცა ერთად ვსერირობთ და ლოტტაზე ემუსაფობთ: ქვეყანაზე არა გაგონილა-რა ამ ჩვენ დამოკიდებულებაზე უფრო სასაცილო, მაგრამ მე მაინც მეტირება.

როცა ალბერტი მომიყვება ხოლმე ლოტტას პატიოსან დედაზე: როგორ გადასცა ლოტტას თავის სიკვდილის წინ ოჯახი და ბავშვები ჩააბარა; როგორ სულ სხვა სიცოცხლე ჩაინ-

თო ლოტტას სულში; როგორ გახდა ის ნამდვილი დედა ოჯახისათვის, როგორ ატარებდა იგი ყოველ წამს ზრუნვაში და მინც თავისი სიმხიარულე, თავისი ცოცხალი ხასიათი არ დაჰკარგა.—მე მივდივარ ალბერტის გვერდით, გულმოდგინედ ვკრებ გზაში ყვავილებს, ეაკეთებ იმათგან პატარა თაიგულს და... ვისვრი მათ იქავე მიმდინარე წყალში და თვალს ვადევნებ, როგორ მიაქვთ წყნარა ისინი ტალღებს.—არ ვიცი, მოგწერე თუ არა, რომ ალბერტი აქ რჩება და კარგ ჯამაგირიან ადგილს ელის სასახლეში, სადაც ის ძალიან უყვართ. საქმიანობაში და ბეჯითობაში მე ცოტა მინახავს მისი ბადალი.

12 აგვისტო.

თქმა არ უნდა, ალბერტი საუკეთესო კაცია ცის ქვეშეთში. გუშინ წინ საოცარი საუბარი მქონდა მასთან. გამოსათხოვებლად მივედი, რადგან მთებში ხეტიალის სურვილმა მომიბარა (წერილს იქიდან გწერ). როცა მის ოთახში ბოლთასა ვცემდი, თვალი მოვკარი დამბაჩებს.

— ეს დამბაჩები მათხოვე სამგზავროთ, — ვუთხარი ალბერტს.

— სიამოვნებით, მაგრამ თითონ უნდა გაისარჯო და გატენო ისინი, რადგანაც მხოლოდ *pro forma* ეინახავ მათ ჩემს ოთახში.

მე ჩამოვიდე ერთი მათგანი, ალბერტმა განაკრძო:

— მას აქეთ, რაც ჩემმა „სიფრთხილემ“ ერთ ხათაბალას გადაკიდა, იარაღს აღარ ვიკარებ.

მე ცნობის მოყვარეობამ გამიტაცა და მინდოდა ეს ამბავი შემეტყო.

— ამას წინედ სოფლად წავედი ერთ მეგობართან; დაუტენელი დამბაჩებიც თან მქონდა და მოსვენებით მეძინა.

ერთხელ, ერთ წვიმიან ნაშუადღევს, უსაქმოდ ვიჯექი და არ ვიცი როგორ, მომივიდა აზრი: „შეიძლება თავს დაგვეხსენ და დამბაჩები დაგვკირდეს და...“ ხომ იცი ასე ამ რიგად. მაშინვე მივეცი ისინი მოსამსახურეს გასაწმენდად და დასატენად.

მან დაუწყა გოგოებს ხუმრობა, უნდოდა მათი შეშინება და ღმერთმა იცის როგორ, დამბაჩა უეცრად გაეარდა და ზუმბა, რომელიც ლულაში იყო, მოხვდა ერთ გოგოს მარჯვენა ხელში და ცერი მოჰგლიჯა. მაშინ ატყდა ერთი დაეი-დარბა, სამკურნალო ფულიც გადაეხადე და მას აქეთ ყოველთვის იარაღს გაუტენელსა ვტოვებ. ესეც შენი სიფრთხილე! უბედური შემთხვევა, ფათერაკი შესწავლას არ ემორჩილება. თუმცა“... ძალიან მიყვარს ალბერტი მისს „თუმცა“-ამდინ,—განა თავისთავად არ იგულისხმება, რომ ყოველ ზოგად წესს თავისი გამოკლება აქვს? მაგრამ იგი მეტად „სინიდისიერი“ მოაზრება! როცა ჰგონია, რომ რამე მოუფთქრებელი, ზოგადი, ნახევრად მართალი ვთქვიო, მოჰყვება თქმულის განსაზღვრას, შეცვლას, მიმატება-მოკლებას, სანამ მისგან სულ აღარა დარჩება-რა. ალბერტი შეუდგა თავის „ტექსტის“ შესწორებას. მე ყურს აღარ ვუგდებდი, ჩავვარდი ოცნებაში და უეცარის მოძრაობით მივიდევდი დამბაჩის ლულა შუბლზე, მარჯვენა თვალის ზევით.

— ფუი!— შემომძახა ალბერტმა და ჩამომართვა დამბაჩა,— რას ჩაღიხარ?

— გაუტენელია.— ვუპასუხე მე.

— თუნდა აგრეც იყოს, ეს მაინც რასა ჰგავს? ვერ წარმომიდგენია, როგორ უნდა გაგიჟდეს ადამიანი ისე, რომ თავი მოიკლას. ამისი უბრალო წარმოდგენაც კი მაჯავრებს.

— ადამიანო!— დავიძახე მე,— თქვენ, „გონიერებს“, რამე საგნის განსჯის დროს, ყოველთვის მზად გაქვთ განაჩენი: ეს სისულელეა, ის გონიერებაა, ეს კარგია, ის ცუდია! მერე-და საბუთი არ უნდა განაჩენის დადებას? ასეთ მსჯავრის დასადგენად გამოიკვლიეთ შინაგანი პირობანი რომელიმე მოქმედებისა? შეგძლიათ შევნებულად გახსნათ ნასკვი მიზეზებისა, რომელთა ძალითაც მოხდა და უთუოდ უნდა მომხდარიყო რომელიმე მოქმედება? ეს რომ შეგძლებოდათ, მაშინ აღარ დაადგენდით ასე აჩქარებულად თქვენ განაჩენს.

— დამეთანხმები, რომ ზოგიერთი საქციელი ყოველთვის ცუდია და გასაკიცხი, რა მიზეზებითაც უნდა იყოს იგი გამოწვეული.— მითხრა ალბერტმა.

— გეთანხმები, — ეუბასუხე მე და მხრები ავიწიე. — მაგრამ, ჩემო ძვირფასო, აქაც არიან გამოკლებანი. ქურდობა, რასაკვირველია, ცუდ-კაცობაა, მაგრამ მითხარი, ადამიანი, რომელიც ქურდობს ოჯახის, ცოლ-შვილის შემშლით სიკვდილისაგან გადასარჩენად, შებრალეების ღირსია, თუ სასჯელისა? ვინ აიღებს პირველ ქვას იმ ქმრის ჩასაქოლავად, რომელმაც სამართლიანის გულის წყრომის გავლენის ქვეშ ბოლო მოუღო, როგორც თავისს მოლაღატე ცოლს, ისე მის შემცდენელსაც? ან და იმ ახალგაზდა ქალის წინააღმდეგ, რომელმაც ძლევა-მოსილ სიყვარულის გატაცების დროს სანეტარო დაეიწყებინა მისცა თავი. თვით ჩვენი კანონმდებელნიც, ეს გულგრილი პედანტებიც, მოღბებიან ხოლმე და ნაკლების სისასტიკით სჯიან.

— ეს სულ სხვა საქმეა, — მიპასუხა ალბერტმა. — ადამიანს, რომელსაც გულის თქმა იმდენად იტაცებს, რომ იგი ჰკარგავს ყოველ მოსახრებით ძალას, ვუყურებთ ჩვენ ვითარცა გონება-მთვრალს და გიყს.

— ახ, თქვე ფიზიკონო და გონიერნო! — ვთქვი მე დილით, — გულისთქმა! სიმთვრალე! გიჟობა! თქვენ განზე დგახართ, თავისუფლად, უმოანაწილეობოდ, თქვე კეთილზიანნო ადამიანნო! ჰკიცხავეთ ლოთს, გეზიზღებათ შეშლილი. გვერდს უვლით მათ, ვითარცა მღვდელი და მადლობას სწირავთ ღმერთს, ვითარცა ფარისეველი, რომ მან თქვენც არ შეგკმნათ ისეთი, როგორც ერთი ამ უბედურთაგანია. არა ერთხელ ვყოფილვარ მთვრალი და გრძნობები ჩემი შორს არ ყოფილან შეშლილობისაგან და არც ერთი არ მენანება: რადგან შევიგენი, რომ დასაბამიდანვე ყოველ არა ჩვეულებრივ ადამიანს, რომელიც კი რასმე ღიადს და შეუძლებლად მიჩნეულს მოიმოქმედებდა, მთვრალსა და შეშლილს ეძახდნენ.

ჩვეულებრივ ცხოვრებაშიაც სწორედ აუტანელია, როცა თითქმის ყოველ კაცს, რომელიც კი ადგია თავისუფალ კეთილშობილ არა ჩვეულებრივ მოქმედების გზას, მისძახებენ ხოლ-

მე: „ეს კაცი მოვრალია, ეს კაცი გიჟია!“ გრცხვენოდეთ, თქვენ, ფხიზელნო, გრცხვენოდეთ ბრძენნო!

— ეს ისევ შენი ჩვეული უკიდურესობაა, — სთქვა ალბერტმა, — შენ ყველაფერს აზვიადებ და დამეთანხმე, რომ ამ კითხვაში მაინც შემცდარი ხარ, რადგან თავის მოკვლას დიდებულ საქმეებს აღარებ მაშინ, როცა იგი მხოლოდ სისუსტედ უნდა ჩაითვალოს: ბევრად ადვილია სიკვდილი, ვიდრე ტანჯულ სიცოცხლის მტკიცედ ატანა.

მე მინდოდა გამეწყვეტინებინა მისთვის სიტყვა, რადგან ისე არა გამომიყვანს-რა მოთმინებიდან, როგორც მოპირდაპირის უმნიშვნელო ზოგად ფრაზებით ლაპარაკი, როცა მე მთელის ჩემის სულით და გულით ვლაპარაკობ. მაგრამ თავი შევიკავე, რადგან ასეთი ლაპარაკი ხშირად მსმენია მისგან და ხშირადაც ვაგჯაფრებულვარ; მე მაინც ვუპასუხე ცოტა არ იყოს ფიცხად:

— შენ ამას სისუსტეს ეძახი! გთხოვ გარეგნობით ნუ მოტყუედე. შეგიძლიან სუსტი უწოდო ხალხს, რომელიც მტარვალის უღელ ქვეშ კენესის და ბოლოს მოთმინებიდან გამოსული აჯანყდება და ამსხვრევს მონობის ჯაჭვებს? სუსტად აღიარებ იმ ადამიანს, რომელიც როცა მის სახლს ცეცხლი გაუჩნდა, მთელს თავის ძალღონეს იკრებს და ისეთ ტვირთს ეზიდება სახლიდან, რომელსაც დამშვიდებულ მდგომარეობაში მყოფი ვერც კი დასძრავდა ადგილიდან? ან და იმ ადამიანს, რომელიც შეურაცხყოფით განრისხებული ექვს უმკლავდება და ამარცხებს მათ? და ჩემო კარგო, თუ საზოგადოდ ძალღონის მოკრება და მოხმარება ძლიერებაა, რისთვის ეძახი სისუსტეს უაღრეს ხარისხის ძალღონის მოკრებას.

ალბერტმა შემომხედა და მითხრა:

— ნუ მიწყენ და ის მაგალითები, რომელნიც აქ მოიყვანე, მოსატანი არ იყვნენ.

— შეიძლება, — ვუპასუხე მე, — წინადაც უსაყვდურებით ჩემთვის, ვითომ ჩემი მსჯელობა და დასკვნა ხშირად შეუფე-

რებელნი იყვნენ. აბა ვნახოთ, იქნება, სხვა მხრივ მოვუაროთ კითხვას; ვსცადოთ, გავიგოთ იმ ადამიანის სულის-კვეთება, რომელსაც გადაუწყვეტია მოიშოროს სიცოცხლის ტვირთი, სხვა შემთხვევაში მისთვის ასე სასიამოვნო. ჩვენ ხომ იმდენად შეგვიძლიან საგანზე ბასი, რამდენადც ჩვენ მას ვიცნობთ და გავვიგია.

ადამიანის ბუნებას თავის საზღვარი აქვს. მას შეუძლიან აიტანოს სიხარული, ტანჯვა, ტკივილი მხოლოდ განსაზღვრულ ზომამდე და მარცხდება, როგორც კი ესენი ამ ზომას გადასცილდებიან. მაშასადამე აქ ის კი არ უნდა ვიკითხოთ, ვინ არის ძლიერი და ვინ სუსტი? არამედ ის, გაუძღვებს კაცი თავის სატანჯველთა სიმძიმეს თუ ვერა? ეს სულ ერთია, როგორიც უნდა იყოს ეს სატანჯველი, ზნეობრივი თუ ხორციელი; მე მაინც ვერ გამიგია, როგორ შეიძლება იმის თქმა, ის ადამიანი მხდალია, რადგან თვითონვე სიცოცხლეს ისპობსო; მაშ მასაც მხდალი უნდა ვუწოდო, ვინც ავთვისებიან ციებისაგან კვდება.

— პარადოქსია, დიდი პარადოქსია! — დაიძახა ალბერტმა.

— არც აგრე დიდი, როგორც შენ გგონია, — მივუგე მე, — დამეთანხმები, რომ სასიკვდილოს იმ სენს ვუწოდებთ, რომელიც ისე ჩაეკიდება ადამიანის ბუნებას, რომ ანადგურებს სრულებით მის ძალებს, ართმევს მოქმედების უნარს და მას აღარ შეუძლიან თავს უშველოს, აღარ შეუძლიან აღადგინოს ჩვეულებრივი მიმდინარეობა სიცოცხლისა. ახლა, ჩემო კარგო, იგივე მოსაზრება მოვიხმართ სულის შესახებაც. შეხედე ადამიანს, როგორ მოქმედებენ მაზე შთაბეჭდილებანი, როგორ იკიდებენ ფეხს მაში სხვა-და-სხვა იდეები, სანამ ერთი ძლიერი გულისთქმა არ მოსტაცებს მას მის მშვიდ ძალას გრძნობა-გონებისას და ბოლოს არ უღებს მას.

ამაოდ სცდილობს აღუშფოთებელი, კეთილგონიერი ადამიანი იმ უბედურის ქკუის დარიგებას და ფეხზე წამოყენებას! ის ჰგავს იმ ჯანმთელ კაცს, რომელიც ავთამყოფის ლოგინთან დგას და არ შეუძლიან გადასცეს სნეულს მცირეოდენი ნაწილი მაინც თავის ძალღონისა.

ალბერტისათვის ეს მეტად განყენებული საუბარი იყო. ამიტომ მე მოვაგონე მას ერთი ახალგაზდა ქალი, რომელიც რამდენიმე ხნის წინად წყალში ენახათ დამხრჩვალი და გავუგეორე მისი ამბავი: ის იყო ერთი ახალგაზდა კეთილი ქმნილება, რომელიც ცხოვრებას დღიურ მუშაობაში ატარებდა; მისთვის სხვა სიამოვნება არა იყო—რა გარდა იმისა, რომ კვირაობით გამოდიოდა სასაღამუო თაღის ტოლ-ამხანაგებთან ერთად, დიდის წვლებით ნაშოვნ მორთულობაში გამოწყობილი, ხანდახან, დიდ უქმეებზე, თამაშობდა კიდეც, ან მეგობრებთან ლაუბობდა და ქორიკანაობდა. ერთ დღეს მისი მხურვალე ბუნება იღვიძებს და იგი გრძნობს რაღაც მშვიდობის დამარღვეველ სურვილებს, რომელნიც მამაკაცთა ქათინაურითა და ალერსით უფრო ძლიერდებიან; ყოველი წინანდელი სიხარული მას ახლა თანდათან უფრო უგემურად ეჩვენება; ბოლოს იგი შეხვდება ერთ ადამიანს, რომელიც რაღაც უცნობის, უძლეველის ძალით იზიდავს მას. ამ ადამიანზე ამყარებს იგი ყოველ თავის იმედს, ივიწყებს გარშემო ქვეყანას, აღარა ესმისა, ველარას გრძნობს, ველარას ხედავს, გარდა იმ ერთადერთი ადამიანისა; ის ეინტერესება, მხოლოდ ის! იგი ბუნების დაუმახინჯებელი შვილია, ამიტომ მისი სურვილები პირდაპირ მიზნისაკენ მიაქანებენ მას; მისი წადილია გახდეს იმ ადამიანისა, მას სურს საუკუნო კავშირში ჰპოვოს ბედნიერება, რომელიც აკლია, სურს დატკბეს მთელი იმ სიხარულით, რომელსაც ასე ნატრობდა მისი გული. სატრფოს მრავალკეცი აღთქმა და ფიცი ფრთებს ასხამს იმედებს, მისი თამამი ალერსი წადილს უზვიადებს და იპყრობს მთელ მის არსებას; ვალების მხედველობას ბინდი ეფინება; იგი წინად გრძნობს ათას სიხარულს, მთელი მისი არსება უკიდურეს ზომამდე მოზიდულია; ბოლოს იგი სწვდის ხელებს, რომ ყველა თავისი ნატვრები გულში ჩაიკრას... და სატრფო მისი სტოვებს მას... თავზარდაცემული, გრძნობა-გონება დაბნეული, დგას იგი უფსკრულის წინ; მის გარშემო წყვდიადია, არავითარი იმედი, არავითარი აზრი. დასტოვა მან, რომელიც მისთვის ყველაფერი იყო. იგი ველარა

ხედავს ფართო, ვრცელ ქვეყანას, რომელიც გადაშლილია მის წინ, ვეღარ ხედავს მათ, რომელნიც მზად არიან გაუწიონ მას დაკარგულის მაგიერობა; ის გრძნობს თავს მარტოდ, მთელი ქვეყნისაგან მიტოვებულად; და საბრალო ვერ იტანს დაობლებულ გულის საშინელ წამებას და ვარდება შიგ უფსკრულში, რათა იქ მსუფვე სიკვდილში ბოლო მოუღოს მას.

ალბერტ ეს ერთი ადამიანის თავგადასავალი როდია; ამ გვარი შემთხვევები არც ისე იშვიათია, და ერთი მიზნარი, ნუ თუ ეს ნამდვილი სწეულება არ არის? ბუნება ვეღარ პოულობს გამოსავალს არეულ და აბოზოქრებულ ძალთა ლაბერინტიდან და ადამიანი კვდება.

ვაი მას, ვისაც შეუძლია გულგრაოდ უცქიროს ამ გვარ მოვლენას და სთქვას: სულელი ქალი! რომ დაეცა და დროსათვის მიენებებია მოქმედება, სასოწარკვეთილება მისი დაცხრებოდა და ვინმე სხვა წინანდელზე უკეთესი ანუ გემუბდა მას. ეს სწორედ იმას ემგვანებოდა, რომ ვისმე ეთქვა: „სულელი ესა და ეს—ციებისაგან რად მოკვდა; რომ დაეცა და, სანამ მისი ძალები შესვენებდნენ, სანამ სისხლის შფოთი დაცხრებოდა, ყველაფერი კარგად გათავდებოდა და აქამდეც ცოცხალი იქნებოდა“.

ალბერტმა, რომლისთვისაც ეს შედარება უსაფუძვლო იყო, რაღაცაები მიპასუხა და სხვათა შორის ესეც შემნიშნა:—შენ ლაპარაკობ ერთ განუვითარებელ მოსამსახურეზე; და მე კი ვერ გამიგია, როგორ უნდა ეპატიოს თავის მოკვლა ადამიანს უფრო გონიერს, რომელიც ხედავს და იცნობს სინამდვილეს, შეგნებული აქვს ათასგვარი დამოკიდებულებანი.

— ჩემო მეგობარო.— შეეძახე მე.— ადამიანი ადამიანია და ის ერთი ბეწოა გონება, რომელიც მას აქვს, მხედველობაში მისაღები არ არის, როცა გულის თქმა ხელდება და ჩვენი ვიწროდ შეზღუდული არსება ვერ იტევს მას. უფრო... მაგრამ ამაზე შემდეგ ვილაპარაკოთ,— ვთქვი მე და ჩემს ქუდს დავავლე ხელი. ოჰ, ჩემი გული ასე სავსე იყო!— ჩვენ განვშორდით

ერთმანერთს ერთმანერთის გაუგებრად! და განა შესაძლებელია ამ ქვეყანაზე ერთმა მეორის გაიგოს?!

15 აგვისტო.

ცხადია, რომ თუ ვისმეს ჩვენი ხშირი ნახვა ჰსურს, ამის მიზეზი სიყვარულია. მე ვგრძნობ, რომ ლოტტა აღვივლად ვერ შემეღწევოდა და ბავშვებსაც ვერ წარმოუდგენიათ, რომ მე მათთან არ ვიარო. დღეს წავედი ლოტტას პიანინოს მოსაწყობად, მაგრამ ამისათვის ვერ მოვიცალე, რადგან ბავშვები ჩამციებოდნენ, ზღაპარი გვითხარო; თვითონ ლოტტამაც მათი მხარე დაიჭირა. ჯერ მე მოვეუქერი მათ სავახშმო პური, რომელსაც ჩემგან თითქმის ისეთისავე სიამოვნებით იღებენ, როგორც ლოტტასაგან, და მოვეუყევი ამბავს ერთ „მზეთ-უნახავზე“. გარწმუნებ, მე თვითონ ბევრს ვსწავლობ ამ დროს და მიკვირს, რა ღრმა შთაბეჭდილებას ახდენს ეს მათზე. რადგან ხანდახან იძულებული ვარ ზღაპარში ჩემი მოგონილი რამ ჩავუთხო და გამეორების დროს კი მავიწყდება, ეს ბავშვებზე მაშინვე მაწყვეტინებენ და მეუბნებიან, პირველად რომ მოგვიყევი, ეს ასე არ ყოფილაო. აქედან ის დასკვნა გამომყავს, რომ ავტორი ძალიან აწვებს თავისს წიგნს მოთხრობის შეცვლილ გამოცემით, თუნდა ახლა იგი გარეგნად უფრო პოეტური და კარგიც იყოს. პირველი შთაბეჭდილება უფრო მიმღებოვანად ჰპოულობს ჩვენს ბუნებას და ადამიანი ისე გაჩენილია, რომ თვით ყოვლად შეუძლებელშიაც კი დაარწმუნებ მას. ეს ისე მტკიცედ გაუჯდება ხოლმე სულში და გულში, რომ, ვაი იმას, ვინც მოინდომებს მის კვლავ აღმოფხვრას.

18 აგვისტო.

რად არის, რომ ის, რაც ადამიანის ბედნიერებას შეადგენს, მისი უბედურების წყაროც ხდება?

ცოცხალი ბუნების სრული შეგნება და გრძნობა, გრძნობა, რომელიც ასეთი ნეტარებით მავსებდა, რომელიც ჩემს გარშემო ქვეყანას სამოთხედ ჰქმნიდა, ახლა აუტანელ ტანჯვად

და ჯოჯოხეთის მაწამებელ სულივით ყველგან თანამდევს. მაღალ კლდეზე მდგარი დავსცქერი მდინარის გაღმა სერებამდე გადაშლილ ნაყოფიერ მიწებზე. ჩემს გარშემო ყველგან ზრდასა და აღმოცენებას ვხედავ; ვხედავ მთებს ძირიდან მწვერვალებამდე დიდ მაღალ ხეებით შემოსილთ, ათასგვარად მიმოხვეულს და საყვარელ ტყეებით დაჩრდილულ ველებს; წყნარს, მოჩურობულ ლერწმებში მოდინარე წყალს, რომელშიც სჩანან საღამოს წყნარი ნიავისაგან ამოძრავებული ღრუბლები; გარეშემო ტყეს ფრინველები სიცოცხლით ავსებენ და ურიცხვ მწერთა გუნდები მზის უკანასკნელ წითელ სხივებზე თამაშობენ; ბუნების ეს ხმები და მოძრაობა მიაქცევს ჩემს ყურადღებას დედამიწას, სადაც ხაესი საზრდოს ართმევს ჩემს ხმელ კლდეს, ბუჩქებს, რომელნიც ქვიშიან სერზე ამოსულან და მე ვგრძნობ, ვიგნებ, ბუნების შინაგან მხურვალე და წმინდა სიცოცხლის განვითარებას, რომელიც ჩემ თვალ წინ ხდება; მე ვათავსებ მას ჩემ ალტაცებულ გულში და ასე ბუნებით აღსავსე გაღმერთებულსავე ვარ; და უსაზღვრო ქმნილებების ბრწყინვალე სურათები ცოცხლად მიდგანან გონების თვალ-წინ. გარს მარტყია უზარ-მაზარი მთები, ჩემს წინ სჩანან ბნელი უფსკრულნი, იქ ვარდებიან აქაფებული და ახმიანებული ჩანჩქერები; მდინარეები მიღელავენ, მთები და ტყე მათ ხმას აძლევენ; დედა-მიწის სიღრმეში ვხედავ ყველა მიუწლომელ ძალთა საერთო შემოქმედებას; ცაში და მიწაზე, ყველგან ფუსფუსებენ ურიცხვ და მრავალ გვარ არსებათა გროვანი; აღამიანი კი ამ დროს თავის ვიწრო სახლში უზრუნველად ჩაბუდებულია და თავის ფიქრში მთელს ვრცელ ქვეყანასა ფლობს. საბრალო გიჟი, რომელსაც ყველაფერი პატარა ჰგონია, რადგან თითონ ასე მცირეა!

დაწყებული მიუკარებელ მთებიდან, რომელთაც აღამიანის ფეხი არ შეჭხებია, უცნობ ოკეანეების ნაპირებამდე მიმოჰქრის სული მარად შემოქმედისა და ხარობს ყოველ უმცირეს საგნითაც კი, რომელიც მას უსმენს და მის მიერ ცხოვრობს.

ახ, რამდენჯერ მინატრია შორს მიმფრინავ წეროს ფრთები განუზომელ ზღვის ნაპირისკენ გადასაფრენად, რათა განუ-

საზღვრელ შემოქმედის აღქაფებულ თასიდან შემესვა მღელვარე სიტკბოება სიცოცხლისა და ერთი წამითაც არის მეგრძნო ჩემს უძღურ გულში ერთი წვეთი იმ არსების უაღრეს ნეტარებისა, რომელიც ყველაფერს თავისში და თავისით ჰქმნის.

ძმაო, მარტო მოგონება იმ წამებისა ნუკემს მგერის მე-
 თვით ეს ცდა იმ საუცხოვო გრძობათა კვლავ აღდგენისა, გა-
 მოთქმისა, ჩემ თავზე მალლა მაყენებს მე და მასთანვე ჩემი
 ახლანდელ მდგომარეობის სიმწარეს ორკეცად მაგრძნო-
 ბინებს. ჩემს თვალწინ ფარდა აიხადა და დაუსრულებელ სი-
 ცოცხლის სურათები მარად გახსნილ სამარის უფსკრუ-
 ლად შეიცვალა. შეგიძლია სთქვა „ეს არის“, რაკი ყველა-
 ფერა წარმავალია? რაკი ყველაფერი გრიგალისებურს სისწრა-
 ფათ მისრბოლავს და თითქმის არავის დასცალებია თავის
 არსებობის მთელის ძალის გამომელაფნება? ნიაღვრისაგან გა-
 ტაცებული იძირები ტალღებში და ბოლოს შეასკდები კლდეს.
 ერთი წამიც კი არ გაივლის ისე, რომ არა დაგაკლოს რა შენ და
 შენიანებს; არც ერთი წამი არ გაივლის ისე, რომ შენ არ გა-
 გხადოს სხვის გამანადგურებლად; სულ უმანკო შენი სეირნობა
 ათას საწყალ ჭიას სიცოცხლის ფასად უჯდები, შენი ერთი ნა-
 ბიჯი ანგვრევს ნაწვალე-ნაჯახირებ შენობებს კიანქველებისას
 და სამარეს უთხრის ხოლმე მთელ პატარა მსოფლიოს! ჰა! მე
 არ მაკრთობენ უსაშინელები უბედურებანი ქვეყნისა, არც
 მთელ სოფლების წამლეკავი ნიაღვარნი, არც ქალაქთა მშთან-
 თქავი მიწის-ძვრანი; ჩემის გულის სასოების წარმკვეთი არის
 ის გამანადგურებელი ძალა, რომელიც იფარება მთელს ბუნე-
 ბაში, რომელიც არასფერს ჰქმნის ისეთს, რაც სიცოცხლეს
 არ უსპობდეს მეზობელსაც და თავის თავსაც. სასოწარკვეთი-
 ლი და დაღონებული ღავიარები, გარს მარტყია ზეცისა და
 დედა-მიწის ეს ძალები და მე ვერას ვხედავ, გარდა მარად მშთა-
 ნთქმელ და მარად აღმომცოხნავ საშინელებისა.

21 აგვისტო.

ამაოდ ვიწვდი ხელს იმისაკენ დილ-დილაობით, როცა მძიმე სიზმრიდან ცოტათი ვფხიზლდები; ამაოდ ვეძებ მას ღამ-ღამეობით ჩემს ლოგინში, როცა საბედნიერო უმანკო სიზმარი ნატყუებს ხოლმე, ვითომ ვიჯექი მასთან ერთად სერზე, მისი ხელი ხელში მეჭირა და ნეტარებით ვეამბორებოდი. როცა ჯერ კიდევ ნახევრად მძინარე იმედით ვეძებ მას ლოგინში — ჩემს მიწურულ გულიდან აღმოსკდება ხოლმე ცრემლთა ნიაღვარი, და უნუგეშო ტირილით ვეგებები ბნელს მომაგალს.

22 აგვისტო.

ეს უბედურებაა, ვიღჯელმ! ჩემი მომქმედი ძალები მოღუნდნენ. არ შემიძლია არც უსაქმობა, არც რისამე კეთება. მე აღარა მაქვს არც წარმოდგენითი ძალა, არც გრძნობა ბუნებისადმი და წიგნები ხომ დასანახადაც მეჯავრებიან. თუ ჩვენ ჩვენი თავი გვაკლია, ხომ ყველაფერი გვაკლია. გეფიცები არა ერთხელ მინატრია დღიურ მუშად ყოფნა, რათა გამოღვიძებისას მცოდნოდა, თუ რას გვაუკეთებ, რა მიზანი და რის იმედი მაქვს. ხშირად შეენატრი ალბერტს, როცა მას ყელამდის აქტებში ჩაფლულს ვხედავ და მგონია, რომ ბედნიერი ვიქმნებოდი მის ადგილას. უკვე რამდენჯერმე მომი-არა სურვილმა, მომეწერა შენთვის და მინისტრისათვისაც შესახებ იმ ადგილისა საელჩოში, რომელსაც, როგორც შენ მარწმუნებ, უთუოდ მომცემენ. მეც ეგრე მგონია. მინისტრს დიდი ხანია ვუყვარვარ და მიჩვევა კიდევ რაიმე საქმისათვის მომეკიდნა ხელი. არის ასეთი წამები, როცა გარდაწყვეტილი მაქვს სანახაურში შევიდე; მაგრამ შემდეგ კი ყოველთვის მომაგონდება ხოლმე იმ ცხენის არაკი, რომელსაც მოსწყენოდა თავისუფლება, აღამიანის მონად ყოფნა აერჩია და რომელიც ქენებით სულის ამოხდენამდე მიეყვანათ; როგორ მოვიქცე, არ ვიცი! იქნება ეს ჩემი ნატვრა მდგომარეობის გაზოცვლისა არის მხა-

ლოდ შინაგანი ფარული და თან მომქანცველი უმწეობა, რომელიც შემდეგისთვისაც არ მომშორდება.

28 აგვისტო.

ქეშმარიტად, მე რომ მოსარჩენი ვიყო, ეს ხალხი მიშველიდა. დღეს ჩემი დაბადების დღეა; დილით ადრე აღბერტისაგან მივიღე ამანთი. გაეხსენი თუ არა, მაშინათვე თვალში მეცა ის მკრთალ-წითელი ბანტი, რომელსაც ლოტტა ატარებდა, როცა იგი პირველად გავიცანი და რომელიც მისთვის რამდენჯერმე მოთხოვნიო. იქვე იყო ორი წიგნაკი, ვეტშტაინის გამოცემული ჰომიროსი, რომელსაც დიდხანს ვეძებდი, რადგანაც ერნესტის გამოცემულის ჰომიროსის თრევა სეირნობის დროს არ შეხერხებოდა. დახე, ვილჰელმ, როგორ ცდილობენ დააკმაყოფილონ ჩემი სურვილი, როგორ ეძებენ შემთხვევას დამიბტკიცონ თავიანთი მეგობრობა. მათი უბრალო საჩუქარი ათასჯერ ძვირფასია იმ ბრწყინვალე საჩუქრებზე, რომლებიც თავიანთი ცირებს ხოლმე მწყალობელთა ამოება. ათასჯერ ვკოცნი იმ ბანტს და ყოველ გულის-ცემაზე ვიგემებ იმ დაუსრულებელს ნეტარებას, რომელიც იმ მოკლე, მაგრამ ბედნიერმა დღეებმა მარგუნეს. მე მაინც არა ვჩივი: ცხოვრების ყვავილები მოჩვენებაა! რამდენი მათგანი ქრება ისე, რომ თავისს უკან კვალს არ სტოვებს, რა ცოტანი იღებენ ნაყოფს და ამ ნაყოფთაგან რა ცოტა მწიფდება! მაგრამ, განა ეს ცოტაც საკმარისი არ არის? ნუთუ არ უნდა დავაფასოთ ის, რაც დამწიფებულა და... უყურადღებოდ, უგემებლად აფუაროთ გვერდი?

მშვიდობით! მშვენიერი ზაფხულია; ხშირად ვზივარ ლოტტას ბაღში ხეზე, ხელში მიჭირავს გრძელი, ხილის მოსაკრეფი ჯოხი, ვკრეფ მსხალს და ძირს ლოტტას ვაწვდი.

30 აგვისტო.

უბედურო! გიყი არა ხარ? თვითონ არ ატყვილებ თავს? რას ნიშნავს ეს აზვირთებული და დაუსრულებელი გულის-თქმა? მე იმას-ღა ვლოცულობ; ჩემს ოცნებას მისი სახე-ღა ეჩვენება

და ყველაფერს ქვეყანაზე ჩემს გარეშემო ვხედავ იმოდენად, რამდენადაც ეს ლოტუსს შეეხება. ეს მახარებს და მაგემებს ბედნიერ წამებს, სანამ არა ვშორდები მას. ახ, ვილჰელმ! რას ელტვის ჩემი გული? როცა მასთან ორი-სამი საათი ვზივარ და მისი სახით, მიმოხვრით, მისის სიტყვების ციური ჰანგებით ვტკბები და ჩემი გრძნობანი უფრო და უფრო ძლიერდებიან, თვალთ მიბნელდება, თითქმის არა მესმის-რა და სულთქმა მიქირს, თითქოს ვინმე მახრჩობდეს. ჩემი გული გაშმაგებულის ცემით სცდილობს გზა მისცეს შეხუთულ გრძნობებს და უფრო აშფოთებს მათ... ვილჰელმ, ხშირად აღარ ვიცი, ვარ თუ არა ამ ქვეყანაზე.—კარგია კიდევ თუ ხან-და-ხან სულის ვაება ვერა მჯობნის და ლოტუსა სანუგეშებლად მაძლევს ნებას იმის ხელეზზე ამოვიტირო ჩემი ნალეელი; თუ არა და გავრვივარ შორს მინდორში და ამ დროს ჩემთვის სიამოვნებაა პირდაპირ ამართულ მთაზე აფორთხება, უგზო-უკვლოდ ტყის გადაღახვა, მკაწრავ ბუჩქებსა და მჩხვლეთ ეკლებს შორის რბენა! მაშინ ცოტათი უკეთა ვგრძნობ თავს! ცოტათი! დაქანცული, მწყურვალე, ვეცემი გზაზედ, სავსე მთვარე თავს დამყურებს, განმარტოებულ ტყეში რომელიმე მრუდველ ასულ ხეზე ვჯდები, რათა დაკაწრული ფეხები ცოტათი მაინც მოვასვენო, და ძალზედ დაქანცული თვლემას ვიწყებ! ო, ვილჰელმ! განმარტოებული ბინა სენაკში, ძუის ტანსაცმელი და ეკლიანი სარტყელი ენატრება ჩემ სულს. მშვიდობით! მხოლოდ სამარცხა ამ უბედურების ბოლო!

3 სექტემბერი.

უნდა მოვშორდე! გმადლობ, ვილჰელმ, რომ ჩემს ყოყმანს ბოლო მოუდევ. უკვე ორი კვირაა ვფიქრობ მის დატოვებას. უნდა მოვშორდე. ის ისევე ქალაქშია თავისს მეგობარ ქალთან. და აღბერტი... შორს, შორს აქედან!

10 სექტემბერი.

რა ღამე იყო, ვილჰელმ! ახლა ყველაფერს ავიტან, მე მას ვეღარ ვნახავ! ოჰ, ჩემო ძვირფასო მეგობარო, რატომ არ შემიძლია ყელზე მოგეხვიო და გაგიზიარო ტირილით და თან აღტაცებით ის გრძნობანი, რომელნიც ჩემს გულში შეგუბებულან! ხან ჩამოვჯდები, ხან ფეხზე ვდგევარ, ასე მგონია სასუნთქი ჰაერი მაკლდეს; თან ვცდილობ დამეშვიდდე, ველი დილას. მზის ამოსვლისას ცხენები მზად იქნებიან.

ახ, იმას მშვიდად სძინავს და აზრადაც არ მოსდის რომ თავის ღღეში ვეღარ მნახავს. მე მოვშორდი მას და იმდენი მხნეობა გამოვიჩინე, რომ ჩემი განზრახვა არ გავუმქლავნე, თუმცა მთელი ორი საათი ვლაპარაკობდით! ღმერთო ჩემო, რა ლაპარაკი იყო!

ალბერტი შემპირდა, ვახშპის უკანმე და ლოტტა ბაღში გამოვალთო. მე ტერასაზე ვიდექი წაბლის ხეების ქვეშ და შევეყურებდი ჩამავალ მზეს, რომელიც უკანასკნელად მინათებდა იმ საყვარელ ველს და წყნარ მდინარეს. რა ხშირად ვმდგარვარ აქ ლოტტასთან და მიყურებია საუცხოვეო სანახავისათვის და ეხლა... მე დავსვირნობდი ხეივანში, რომელიც ჩემთვის ასე ძვირფასი იყო; წინადაც, სანამდის ლოტტას გავიცნობდი, ამ ადგილს ჩემთვის რაღაც იღუმალი მიმზიდველი თვისება ჰქონდა. და შემდეგ ორივეს გვიხაროდა, როცა აღმოვაჩინეთ ერთიმეორის მიზიდულება ამ ადგილისადმი, რომელიც, ჭეშმარიტად, უფრო რომანტიულია, ვიდრე ოდესმე ხელოვნებისაგან შექმნილი რამ მინახავს.

ერთ მხარეს წაბლის ხეების დაუსრულებელი და მეტად ლამაზი ხეივანია... მეორე მხარეს ორივეს მხრით კედლებივით ამართულან უშეელებელი წიფლის ხეები—მაგონდება, ამაზედ წინედაც მომიწერია შენთვის,—ეს ხეივანი, რაც შორს მიდის, უფრო და უფრო ბნელდება, სანამ ბოლოს არ თავდება ჰატარა ფანჯატურით, სადაც მეფობს შემაკრთობელი განმარტობულება. მე მგონია, ეხლაც იმავე იღუმალ გრძნობით გავიმსქვა-

ლე, რომელიც პირველად აქ მოსვლისას განვიცადე. რალაც გამოურკვეველი წინაღობა მეუბნებოდა, რომ ეს ადგილი გახდებოდა ჩემთვის დიდ ნეტარებათა და მწუხარებათა ასპარეზად.

ნახევარ საათამდე ვიდექი და ვერთობოდი წარსულის ტკბილ მოგონებით. ამ დროს დავინახე, რომ ისინი კიბეზე ჩამოდიოდნენ. სირბილით მივეგებე მათ, ერთგვლით გამოვართვი ხელი ლოტტას და ვაკოცე. შევედით თუ არა ხეივანში, ბუჩქნარიან გორაკის იქით ამოვიდა მთვარე; ჩვენ სხვა და-სხვა რანეზე ლაპარაკით შეუმჩნევლად მივუახლოვდით იმ ჩამოზნელებულ ფანჩატურს. ლოტტა შევიდა და დაჯდა. ალბერტიც გვერდს მოუჯდა, აგრეთვე მეც, მაგრამ ჩემმა მღვლვარებამ დიდხანს არ მომასვენა ერთ ადგილზე. ავდექი, გავიარ-გამოვიარე და ისევ დაეჯექი; საშინელი იყო ჩემი მდგომარეობა. ლოტტამ ჩვენი ყურადღება მიაქცია ტერასას, რომელიც საუცხოვოდ გაენათებინა მთვარეს: მართლა მშვენიერი სანახავი იყო, მით უფრო, რომ ჩვენ გარშემო ყველგან ღრმა სიბნელე ჰსუფუფვდა. ერთხანს გაჩუმებული ვიყავით. მერე ლოტტამ დაიწყო:

— თავის დღეში მთვარიან ღამეს არ წავსულვარ სასიეროდ ისე, რომ ჩემი მიცვალებულები არ მომგონებოდნენ, რომ არ შევეპყრა ფიქრს სიკვდილზე, მომავალზე. ჩვენ ვაქნებით! — განაგრძო მან ტურფა-გრძობიანის ხმით: — მაგრამ, ვერტერ, ვნახავთ კი ერთმანერთს? ვიცნობთ ისევ ერთმანერთს? რას იტყვით?..

— ლოტტა! — ვუთხარი მე, ხელი გამოვართვი და თვალე-ბი ცრემლით ამევსო. — ლოტტა, ჩვენ კვლავ ვნახავთ ერთმანერთს, კვლავ ვნახავთ, აქაც და იქაც!... — მეტი ლაპარაკი აღარ შემეძლო. — ვიღჰვლმ, რა არის, რომ ეს კითხვა მაშინ მომცა, როცა გულში საშინელ განშორებაზე ვფიქრობდი!

— ნეტავი ძვირფას მიცვალებულთ თუ იციან რამ ჩვენზე, — განაგრძო ლოტტამ, — თუ ჰგრძობენ, რომ ჩვენ კარგად ვართ, რომ მათ წრფელის სიყვარულით ვიგონებთ? ოო! დედაჩემის აჩრდილი გარს მგვლემა ხოლმე ყოველთვის, როცა სა-

ლამოობით მის ბავშვებს შორის, ჩემ ბავშვებს შორის, ვზივარ და ისინი ჩემს გარშემო გროვდებიან, როგორც დედის გარშემო გროვდებოდნენ ხოლმე. მერე ზეცისაკენ მივაპყრობ ხოლმე თვალს და ვნატრობ, ერთის წუთით მაინც გადმოგხედოს და დაინახოს, თუ როგორ ვასრულებ ჩემს სიტყვას, რომელიც მას სიკვდილის ჟამს მივეცი, შენს ბავშვებს დედად გავუხდები-თქო. როგორი გრძობით ვიძახი ხოლმე: შემინდევ, უძვირფასესო, თუ შენი მაგიერობა ეგრ გავუწიე მათ. ახ! მე ვშვრები, რაც შემიძლიან; მათ არ სცივართ, არ შიანთ და, რაც კიდევ უკეთესია, ვუვლი და მიყვარან. რომ შეგეძლოს, ჩემო წმიდაო, ჩვენი საყვარელ ურთიერთობის დანახვა, უნებურვალეს მადლობით თაყვანსა სცემდი ღმერთს, რომელსაც უკანასკნელ წამში ცხარე ცრემლით ევედრებოდი შენის ბავშვების ბედნიერებაზე.

ეს სთქვა ლოტტამ! ო, ვილჰელმ, ვინ გაიმეორებს, რაც მან სთქვა! ცივს, მკვდარ ასოებს როგორ შეუძლიანთ გამოხატონ ის ზეციური ყვავილი სულისა! ალბერტი წყნარად ჩაერია მის ლაპარაკში:

— ეს მოგონება მეტად გაღელვებს, საყვარლო ლოტტა! ვიცი, რომ ეს ფიქრი გიზიდავს, მაგრამ მაინც მე თქვენ გთხოვთ...

— ალბერტ, — უბასუვა ლოტტამ, — ვიცი არ დაგვიწყებია ის საღამოები, როცა მამა შინ არ იყო ხოლმე, ბავშვებს მივაძინებდით და ჩვენ ერთად მოვუხსდებოდით ხოლმე პატარა რგვალ მაგიდას. შენ ხშირად გქონია ამ დროს ხელში კარგი წიგნი, მაგრამ ისე იშვიათად კითხულობდი... რა სჯობდა იმ საუცხოვო სულის, იმ მშვენიერის, წყნარის, მზიარულის და მუდამ მომქმედი დედაკაცის ქცევას! ღმერთმა იცის მხოლოდ, რაედენი ცხარე ცრემლი მიღვრია და შევედრებოდა მას, რომ განხადოს მისი მზავსი.

— ლოტტა! — შევეძახე მე, დავეცი მის წინ, გამოვართვი ხელი და მასზე ათასი ცრემლი დავღვარე, — ლოტტა! კურთხევა უფლისა და დედაშენისა იყოს შენი მფარველი.

— ოჰ! რად არ იცნობდით მას! — მითხრა ლოტტამ და ხელი ხელს მომიჭირა. — ის ღირსი იყო თქვენის ცნობისა!

მე გონებას ვკარგავდი. არასოდეს არ ყოფილა ჩემზე თქმული ამაზე უფრო მაღალი, უფრო თავმოსაწონი სიტყვა.

ლოტტამ განაგრძო:

— და ის ქალი გარდაიცვალა ჯერ კიდევ ახალგაზდა, როცა მისი უმცროსი შვილი სულ შვიდი-ექვსი თვისა იყო! მისი ავადმყოფობა დიდხანს არ გაგრძელებულა; ის იყო დამშვიდებული, მორჩილი: მხოლოდ ბავშვების მდგომარეობა აწუხებდა, განსაკუთრებით უმცროსისა. როცა იგრძნო თავის აღსასრულის მოახლოება, ბავშვები ამომაცვანინა. უმცროსებს არ ესმოდათ, რა ამბავი ხდებოდა და უფროსებიც უაზროდ იდგნენ დედის ლოგინთან. დედა მაღლა ხელ-აღპყრობით ლოცულობდა მათთვის. მერე ყველა ბავშვები გადაჰკოცნა, გამაცვანინა კარში და მითხრა: „ეყავ მათ დედალო!“ მე ეს აღუთქვი. — „შენ ბევრს მპირდები, შვილო“, — მითხრა მან, — დედის გულსა და დედის თვალს! ხშირად შემამჩნევია შენს მადლიერ ცრემლებზე, რომ შენ გრძნობ, თუ რას ნიშნავს ეს. იქონიე გული და თვალი შენის და-ძმათათვის. იყავ მორჩილი და ერთგული მამისა როგორც მე ვიყავი. ანუგეშე იგი“. — მერე მოიკითხა მამა-ჩემი: ის კარში გასულიყო, რათა დაეფარა ის აუტანელი მწუხარება, რომლითაც გული მისი საშინლად იტანჯებოდა. ალბერტ, შენ მაშინ იმ ოთახში იყავი. ავადმყოფმა გაიგონა ფეხის ხმა, ვიკითხა შენ და მიგიხმო თავისთან, — როგორი ნუგეშეცემული, დამშვიდებული თვალებით შემოგვხედა მე და შენ, რადგან ჰგრძნობდა, რომ ჩვენ ერთად ბედნიერი ვიქნებოდით...

ალბერტი მოეხვია ლოტტას ყელზე, აკოცა და შესძახა: ბედნიერი ვართ, ბედნიერი ვიქნები! ყოველთვის მშვადი ალბერტი სრულებით აირია, და მე არ ვიცოდი რა მემართებოდა.

— ვერტერ, — დაიწყო ლოტტამ, — ასეთი ქალი უნდა გარდაცვლილიყო! — ღმერთო! რა საშინელებაა, რომ ხან-და-ხან იძულებულნი ვართ უძვირფასესი არსება სახლიდან გავიტანოთ! ამას ისე მწარედ ვერავინ ვერა ჰგრძნობს, როგორც ბავშვები, რომელნიც კიდევ დიდხანს სჩიოდნენ, — შავმა კაცებმა წაიღეს დედაო.

ლოტტა აღგა, მე გამოვფხიზლდი და თავზარ-დაცემული ვიჯექი და მისი ხელი ხელში მეჭირა.

— უნდა წაგიდეთ,—სთქვა მან,—დრო არის.— უნდოდა ხელი წაერთვა, მაგრამ მე ხელი უფრო მაგრად მოვუჭირე.

— ჩვენ კვლავ ვნახავთ ერთმანერთს,—შეესძახე მე,—ჩვენ კვლავ შევხვდებით და, რა სახეც უნდა გვექნეს, კვლავ ვიცნობთ ერთმანერთს. მე მივდივარ, მივდივარ ჩემის ნებით და რომ მეთქვა „საუკუნოდ“-თქო, ამას ვერ ავიტანდი. მშვიდობით ლოტტა! მშვიდობით ალბერტ! კვლავ ვნახავთ ერთმანერთს...

— ხვალ,—მგონია,—იხუმრა ლოტტამ.

მე ვიგრძენი ეს „ხვალ!“ ახ, როცა თავისი ხელი წამართო, მან არ იცოდა... ისინი გავიდნენ ხეივანიდან, მე ვიდექი, ვუყურებდი მათ მთვარის შუქზე, მერე დავვარდი მიწაზე, წამოვხტი, ავირბინე ტერრასა და კიდევ დავინახე ქვეით მაღალ ცაცხვთა ჩრდილში მისი თეთრი კაბის ციმციმი; ის მიდიოდა ბალის კარისკენ, მე გავიშვირე მისკენ ხელები და ისიც გაჰქრა.



მრ გლვას უშა...

ორ ზღვას შუა გაზრდილი ვარ,
მიუვარს ჩემი ტეე და ჭვალა,
არც ბატონად მომაქვს თავი,
არც ვარ სხვისი მახანჩალა.

ვინც მიმოყურებს — მეც ვუმოყურებ,
ვინც მიმტკრებს — ვაი მის ბედს:
ძვალსა და რბილს გაუყურებ,
დაფანატრებს, ვითა აბედს.

და თუ ვინმე წრფელის გულით
სამეზობლად მიკადრებს მეც,
მაშინ მისი გულითადაი
ძმაცა ვარ და მოჯალაბეც...

მონობას კი, უკატრავად,
არ სჩვევია ჩემი გვარი
და მეც უმობას ვერვის ვუზამ,
გინდ გასწორდეს მთა და ბარი.

აბა, ერთი წასცდეს ვისმე
და სთქვას «ჩემი მონა ხარა-ო,
თემთა ჰირმა შემაჩვენოს,
თუ ის ერთ მწუთს გაფახარო!

იქვე ჩავკლავ... სისხლს გამოვსწოვ...
ეორანივით ამოვგლეჯ გულს...
ფეხით გავსრქეს... და ამ რიგად
შევანანებ ბრეყულად თქმულს!

განდეგილი



ნუ მასმევი ნექტარს...

ნუ მასმევი ნექტარს,
დეე, მან შესვას,
ვისაც ნამდვილად ენექტარება;
ნუ მცხებო მალამოს,
რომ დამამოს:
გულის ნადველ-ნაწვეთს არ ეკარება.
ნურცა მცემ თაუვანს,
ტრფობისა სკანს
ჩემთვის დაკარგულს ნუ მომაგონებ;
ნუ მიმდერ ტუბილ ჰანგს,
გულის მოდებულ ჟანგს
ასე ადვილად ვერ მომაშორებ.
ნუ მადგამ კვირგვინს:
თავ-მომწონე გმირს
არ ეკადრება მით ამაუობდეს;
სხვას მიეც, არ მშურს:
მე მხოლოდ ის მსურს,
რომ უტვირთვინოდ თავი მამკობდეს.
ხომ ხედავ ამ გულს,
მუდამ დახურულს,
აქ მაქვს ნექტარი, აქ მაქვს სამსალა:
ცამ ზირნათელმა,
ჯურდმულმა ბნელმა
აქ ჩააბუდეს თავ-თავის ძალა.

და არ გთხოვ ნექტარს...
 უკვდავების ტვარს
 შევე დაფაფრქვევ, თუ ვნახავ უძღურს...
 ნუ აყდურებ ჩანცს!..
 გულს მოდებულ ფანცს
 სხვა ვერ გადამრეცხს... არც ნექტარი მსურს!..

განდებილი

15 ენკენისთვე 1900 წ.



ასული ისრაელისა

სუთ-მოქმედებინა ტრაგედია *)

მოქმედება მეოთხე

სცენა პარკელა

(ბანაკი ბაბილოვნელთა. ოლღიმფრეს ოქროს კარავი, მორთული დიდებული სამხედრო მოწყობილობით. ასვენია აქ კერპნი ბაალისა, ასურისა, ასტარტასი, ბაბილოვნელთა და ასურთა ღმერთებისა და მათს თავს ნაბუქადონოსორის სახე ღმერთად მოქედილი.)

ოლღიმფრე. (სამხედრო ტანისამოსით. შეჭხედავს ნაბუქადონოსორისა, ბაალისა, ასტარტასი და ასურის ქანდაკებს). ნაბუქადონოსორ ღმერთია! და თქვენ, ასტარტაე და ბაალ, ღმერთნო, ქვეყნად ნაყოფიერებისა მომფენნო, და შენ ასურ, ძლიერის ასურის ერის ღმერთო, — უკეთუ მართლა ხართ ღმერთნი, — უთმენთ ამას ნაბუქადონოსორს?! (გაიხედავს სარკეში) შემოგვხედონ მეცა და მაგასაც. სახიჩარი, მხეცის სახე ნაბუქადონოსორ — ღმერთი!.. ღმერთი — ვისით? (იჩვენება მკლავზე და თავზედ) აი, ამითით. და მე? — მე მონა, მოსამსახურე მისი, შემსრულებელი ყოველი მისი საზიზღარი სურვილისა და წყურვილისა!.. მე უნდა სისხლსა ვღერიდე, ვიპრობდე ქვეყანას, ვგ კი მეფობდეს და ღმერთობდეს! ღმერთობდეს კაცი, რომელსაც აქამდის ვერ

*) იხ. „მთაბე“ 1900 წ., № 8.

გაურჩევია თავისი თავი: კაცია თუ პირუტყვი, დაუ-
 კარგავს გონი და მისცემია მესიზმრეთა, მემისნეთა,
 მოგვთა და ქალღვევლთა *) ხელში; მისცემია ებრა-
 ელთა ყრმათა წინასწარმეტყველებას. საიდან, საიდან
 შესდგა ძალა ამა, ყოველს დიდებულს ბუნებას მოკ-
 ლებუღი, კაცისა?... ოო, ერნო, ოო, კაცის ბუნებავ!
 მცირე გაბედულება, მცირე თავს მოქცევა შენზედ,
 მრისხანე სახე და შეუბრალებლობა შენი, და შენ
 თვითონ ჰხდი ხშირად თვით უბრალო აღტაცებული
 გონის კაცთა ღმერთად... მთელს სულგმულთა შო-
 რის მარტო შენა ხარ, კაცო, რომელიც ძალათი ჰყოფ
 თავს სახრჩობელაში, ეძებ მტარვალთა, რათა ამონო
 თავი და მისცე შენი სიცოცხლის ძაფები ხელში
 შენდა საკვდავად და საწამებლად... კაცი, რომელიც
 იქნება შენი ნაკლით სავსე, რომელიც შეუწყობს
 შენს ნაკლს ხელს, დადგება შენს ზნეზედ, — ხდება
 შენი ღმერთი, შენი სალოცავი!.. გაღმერთებულა ნა-
 ბუქადონოსორ! ნაბუქადონოსორ პირუტყვი, ნაბუ-
 ქადონოსორ ოთხზედ მავალი, ნაბუქადონოსორ აღ-
 ტაცებული, რომლისაც ერთად-ერთი ღირსება არის
 ისა, რომ მოჰხიდა ბაბილონს მთელი ქვეყნის სიმ-
 დიდრე, მოიყვანა ქვეყნის ტყვენი, შეჰკრიბა ქვეყნის
 მეცნიერნი, ქვეყნად უნიჭიერესნი და ხელოვანნი კა-
 ცნი, და ყველა ესენი შეუყენა ბაბილონის ამაღლე-
 ბას, თავისი ტანტის დამკვიდრებას, თავისი სახელის
 გადიდებას. (გასდგება განზედ და შესცქერის კიდევ ნაბუქა-
 დონოსორის ქანდაკს). აღიარეს ქურუმთა ნაბუქადო-
 ნოსორ ღმერთად. — რადა? მეფეთა ღმერთად აღიარე-
 ბა მისცემს მათ ძალას, რომ სამი წილი სამეფოთა
 ქონებისა ეჭიროთ ხელთ, სჰამონ და არა ჰყვანდეთ
 წინააღმდეგი, რადგან ერი თავის ასე უწყალოდ ყვლე-
 ფას არ მოუთმენს მეფეს-კაცს, და მეფეს ღმერთს კი

*) ქალღვევლთა — მეცნიერთა ეძახდნენ მაშინ.

ვერ შეჰბედავს ვერაფერს. ნებოლიდ, უღრმესმა მეცნიერმა აღიარა ნაბუქადონოსორ ღმერთად, — რადა? იმიტომ, რომ აღიარებენ ქურუმნი, რომელნიც არიან მტრები მეცნიერებისა, და უკეთუ მეცნიერებამ იგი უარჰყო, ქურუმთ მიეცემათ ძალა შეჰმუსრონ მეცნიერება და მეცნიერნი. (დაფიქრდება) მაშ ვის ეკუთვნის მეფობაცა და ღმერთობაც? (დაფიქრდება) ზოგნი მესიზმრენი და წინასწარმეტყველნი წარმოსთქმიან ჩემს ჩუმად, რომ ნებოლიდს ელისო მეფობა... (დაფიქრდება) ნუთუ მართლა?! არა, ის არის მშვიდი, რისხვა უჩენელი, გულჩვილი, მხოლოდ სამუცნიერო საქმეთა მიმდევარი... ის ვერ გახდება ჩემი მოცილე... მეფობა არის ხელთა მახვილოსანთა, და არა საეტლოთა აღმომკითხველთა... არის მოცილე ჩემი კიდევ ევილმეროდოხ. ის არის გველი, ჰხიბლავს ნაბუქადონოსორს და ჰგესლავს ყოველთა მოცილეთა თვისთა. მაგრამ იმას არ შესწევს არც რიხი, არც ახოვნება, არც გმირობა... მისი დღენი ხელთა ჩემთა: მივალ თუ არა ბაბილონს... (დაფიქრდება) დიად, აღიარეს ღმერთად ნაბუქადონოსორ არა იმიტომ, რომ მასში მართლა ღვთაებრივი რამე მოიპოვებოდეს, არამედ თვისთა საქმეთა წარსამართავად. რა ჰსურს მეცნიერებას? გაუქმება ღმერთთა, და თვით მათი ადგილის დაჭერა. რა ჰსურთ ქურუმთა? სიბრმავე ერთა და მეფობა მის ბრმა გონებაზე, რათა იგი ხელსა და გონს გაუნძრევლად ჩაძვრეს შესაქმელად მათს გაუმაძღარს მუცელში... დავიპყრა ისრაილიც, და მაშინ ვნახოთ, ვინ არის ღმერთობის ღირსი, ვინ არის ცის ქვეშეთ პირველი!.. ო, ბეთილ! ო, ოზიაე! თქვენ-ღა ხართ ბორკილი ჩემი პირველობისა ცის ქვეშეთ, ჩემი გულის წყურვილის შესრულებისა... ნუ თუ უნდა შესრულდეს სიტყვა მოვატთა მთავრის ახიორისა და ბეთილი არ იქნეს განართხულ ფერხთა ქვეშე ჩემთა?.

არა! მთელს ჩემს მხედრობას, მთელს ჩემს ნიქს, ჩემს გონებას ჩემს თავს შევაკლავ და, იუდავ, არ შეეს-
ქამ შენს ჯავრს, და მაშინ, ვაი შენდა ბეთილო, ვაი
შენ ოზიავ! ვაი შენდა მთლად ერო ისრაილისავ!
ფერფლი, ფერფლი რა არის, ფერფლიც აღარ გაუშ-
ვა არცა თქვენგან და აღარცა თქვენთა საცხოვრე-
ბელთაგან!! (შემოდის ვალი).

გაღბაი. დიდებული მხედრობითა ეარო და ღმერთთათანაღარო,
თვით უძლიერესნი ღმერთნი უძღვიან ძლიერებასა
და საქმეთა შენთა: ჰგზავნიან შენდა უმაღლესსა წყა-
ლობასა თვისსა. ეს არის ეხლა მოვიდა ბეთილიდან
ერთი გამოქცეული დედაკაცი თავისის მხევლით. ცხა-
რე ცრემლით იხვეწება შეწყნარებას და თხოულობს,
მოვიყვანოთ შენთან, რათა შეგაბრალოს თავი თვი-
სი და გამხილოთ მრავალი საქმენი თვისი ქვეყნისა.
დიაღ, დედაკაცი, თუ ეთქმის დედაკაცობა მას, რომ-
ელიც მშვენებით, ახონებით და დიდებული სანა-
ხობით სქარბობს თვით მშვენებათა ღმერთს, ას-
ტარტას.

აღმომფრქ. საჭურისთა თვალში ის დედაკაცი არიან მშვენი-
ერნი, რომელნიც მოსწონს დედაკაცისავე თვალს და
არა მამაკაცს... მოვიდეს: ვნახოთ ერთი შენი მოწო-
ნებული მშვენების დედაკაცი.

გაღბაი. მე ვამბობ შენს გემოვნებაზე, და ჩემთვის ხომ ყოველი
სახე დედაკაცისა დაკარგულია. (გადის).

აღმომფრქ. (მარტო) ჯერ არც ერთს ებრაელის ასულს არ მო-
უზიდნია გული და თვალი ჩემი. ცხადია თავისი სა-
ჭურისის თვალთ ჰნახავდა ეისმე უღვაშ შესხმულს
დედაკაცს, ბოხის ხმით, ტლანქი ტანით, სხვილი ნხარ-
ბეჭით და გაიტაცებდა მას მისი მშვენება. იმ მშვე-
ნებათა ღმერთს მივცემ მე მაგასვე მისი გემოვნების
დასატკბობელად.

(შემოდის ვალაი, თან შემოსდევენ ივლით და მხევალი ივლითისა აბრი. ივლით არის მორთული მშვენივრად, მდიდრულად, შემკული თვალმარგალიტით, თავს ადგია ჯილა, აგრეთვე თვალმარგალიტით მოჭედილი. ტანს ასხია ოქროთი მოქარგული და ძვირფასი თვლებით შემკული ქლამიდი, ფერხთ აცვია ძვირფასად ნაკერი ხამლები.)

ალამფრე. (თავისთვის) ასული, ხშირი სტუმარი ჩემი ოცნებისა... ეს, სწორედ ეს არის, რომელიც სიზმრად ასრე უწყალოდ ჰხიზლავდა ჩემს გულს, და ცხადად კი ვერსად, მთელი ცის ქვეშეთ ძებნის შემდგომ, ვერა ვბოვებ.

ავდათ. ოლომფრე, დიდებულო და უძლეველო მთაყარო, ცის ქვეშეთისა დამპყრობო და ზარის დამცემო! ასული ისრაელისა, პატრონი მრავლისა საცხოვრებლისა, ჩვეული დიდსა ნებიერსა და ფუფუნებით ცხოვრებას, დღეს, შეიწრებული უწყლობით, შევეფარებივარ დიდსა და ძლიერსა საფარველსა შენსა. მოდის კვალად დიდძალი მხედრობა ბეთილის სახსნელად, ჰსურთ წყალი წარიტაცონ ხელიდან მაგრამ მე, მღვთივმოვლენილნი ძილის შინანი მარწმუნებენ, რომ არა აქვს ღსნა ბეთილს. ღმერთი ებრაელთა, დიდებული ეგოვა, ჩვენი დიდებული წინასწარმეტყველი იერემიას პირით გვიბრძანებდა მორჩილებასა და ერთგულებასა თქვენსა. ამასვე სიზმრივ თუ ცხადის შთაგონებით შეგვასმენდა მე და მრავალთა სხვათა ღმერთი იგი ძლიერი.

ალამფრე. მსმენია ეგე თქვენსავე ებრაელთაგან, მშვენიერო, ცით მოვლენილო ახალო ასტარტავ, და ვიცი კიდევ. მაგრამ ვერ ვარწმუნე ამაზე ახიორ, მეფე მოავიტთა, რომელიც ამის დასარწმუნებლად გამოვვზაენე თქვენთან, რომ დაესწროს იქ, როდესაც დაეცემა ბეთილი და მოჰყვეს თვით მის ნანგრევთა ქვეშე თავისი თავბედური ახირებისათვის, რომ ბეთილი არის უძლეველიო! ბრძანე! მშვენიერო ასულო.

ივლით. ერი სდგას საბაოთ ღმერთის ბრძანებაზე, მაგრამ არა აქვს ხსნა სამღვდელთათაგან, არა აქვს ხსნა მხედართმთავართაგან, რომელთაც სხვა ღმერთის აღიარებით და სხვა მეფის მორჩილებით მოაკლდებათ დიდება, მუქთი ცხოვრება, ძაღლობით შეძენილი სარჩო. მღვდელნი და მხედართმთავარნი ძაღლობენ და არ აძლევენ ნებას, რომ გაგიღონ ციხის კარი და შემოსწირონ თავი დიდებასა შენსა...

თღამფრე. (გასტკერის შუბლქვეშ და თანდათან უფრო ენთება თვალები) ბრძანე, ბრძანე მშვენებათა ღმერთო, ღირსო ღმერთთათანა დიდებისა და ცის ქვეშეთისა დედოფლობისა.

ივლით. და აი, ბეთილის ერმა, რომელსაც დიდი ხანია ჰსურს დასდგეს თავისი ღმერთის ეგოვას ბრძანებაზე, მომანდო მე საიდუმლოდ გხლებოდი შენ და მესწავლებინა გზანი ბეთილის დასაპყრობად. მეცა ვუსმინე ერის ვედრებას და დავემორჩილე ჩვენი ღმერთის ეგოვას ბრძანებას, გიახელ შენ, და დღეს უნდა აღსრულდეს ბრძანება უფლისა ჩვენისა... ამას ბრძანებს საბაოთ ღმერთი; ამას ჰსაჰიროებს განწირული ერი ისრაელისა...

თღამფრე. ქალწულთა მშვენებავ, ისრაელისა ასულთა გვირგვინო! უკეთეს მოციქულს და შუაკაცს ვერ გამოჰგზავნიდა ბეთილი ჩემთან. სწორედ უბრძანებია ღმერთსა თქვენსა, რომ ჩვენი მხედრობა არის უძლეველი. ძლევა მისი არც ღმერთთა და არც კაცის ხელთ არ არის! ვაი მას, ვინც გაჰბედავს ამ მხედრობაზე ხელის შემართვას!.. და, რამდენიც უფრო მტკიცედ იდგება იუდა თავის თავგედობაზე, იმდენი უფრო მოეღოს მას შეუბრალებელი რისხვა ჩემი. გაჩენის წიგნთა შინა ამოიშლება სახელი, ისრაელისა... უკეთუ ბეთილი თავის ნებით გაძილებს კარს და ჩამაბარებს ციხის გასაღებს, გამიხსნის ამითი მთელი ისრაელის

გზას, მაშინ და მხოლოდ მაშინ შეუძლიან ელოდეს ჩემგან შეწყალებას... და შენ, დიდებული სახეო, მაგ შენი სამსახურისთვის მიიღებ უმაღლესსა დიდებასა, გახდები უდიდებულესი და უბედნიერესი ასულთა შორის ყოვლისა ქვეყნისა.

აგდათ. დიდებული მთავარო, რომელსა არა გყავს დარი არცა მთავართა, არცა მეფეთა შორის, რომელსა გელის გვირგვინი ცათა ქვეშეთის მეუფებისა, უსმინე ივდიოს, ღვთივ შთაგონებულს ასულსა ისრაელისას, რომელსა ძილის შინათა ხშირად ესაუბრების ღმერთი მომავალსა კაცთა ცხოვრებაზე. ბრძანებს საბაოთ ღმერთი: დაჯდეს საყდართა ზედან ქვეყნის მფლობელობისა მეუფე ახალი, მზისა უბრწყინვალესი გვირგვინით შემკული და შეიმუსროს ძველი, ოდეს აღიმართოს დვირას ველსა ზედან ხატი უდიდებულესი და დასცეს უძლეველმან მთავარმან ბაბილონელთა ისრაელი.

ოლამფრე. (თავისთვის) სწორედ ეს არის ის, სიზმართა და ცნობათა ჩემთა ღმერთი, რომელი მატკობდა ტკბილისა საუბრითა, ციური აღერსით, ციური გალობით, ნეტართა საკრავთა ხმებით... სწორედ ამ სახით იყო ძნით მოწოდებული ქალწული, რომელსაც ეჭირა ცის მნათობთა უბრწყინვალესი გვირგვინი, მადგამდა თავზე და მეუბნებოდა: შენა ხარ მეუფე ცის ქვეშეთისაო... და აი, სწორედ ის, ცით მოვლენილი სახე, ახლა მიხსნის გზას და მადლევს ძალას დაეიპყრა ისრაილიც და მაშინ!! (ივდიოს) დიალ! ბრძანე ცით მოვლენილო, ღვთაებისა ნაწილო.

აგდათ. და ისრაელის დაპყრობით სრულდება ბრძანება იგი ისრაელთა საბაოთ ღმერთისა... და შენ, უფალო და მფლობელო სულთა ჩვენთა, უბრძანე მხედრობასა შენსა, რომ არ დამიშალონ შენს თვალ-გადუწოდებელს ბანაკში თავისუფლად სიარული არცა დღე,

არცა ლამე; არ დამიშალონ სიარული მდინარისაკენ, რომ იქ მქონდეს დრო ჩვენი წესისამებრ ლოცვისა და ჩემთან შეთქმულთა მქონდეს დრო საიდუმლო ლაპარაკისა ციხეზე მისასვლელად და ციხის კარის გასატეხად. უნდა ეს მოხდეს იმ დრომდის, ვიდრემ მოვა ახალი მხედრობა ისრაელისა ბეთილის სახსნელად... ახლა კი ნება მიბოძე წასვლისა და ბინა, რომ ამოდენა ლელვისაგან მივცე თავი მცირე მოსვენებას...

ოლომფრე. ყოველივე შენი სურვილი შესრულდება, როგორც უმაღლესი ბრძანება.

გადია. (გამოდის კარვის მეორე სართულიდან) ეახლავარ მეუფესა ჩემსა უძლეველსა ოლომფრეს.

ოლომფრე. უბრძანე დაუდგან ამ ჩვენს ციხე მოვლენილს სტუმარს ოქროს ქსოვილი კარავი, შეამკონ ყოვლითა დიდებითა, როგორც მეფეთა თანასწორს, როგორც თქვენს დიდებულს მბრძანებელს. გაეცი ბრძანება მთელს ჩვენს ბანაკში, რომ არავინ გაჰბედოს დაუშალოს ამათ თავისუფლად სიარული ჩვენს ბანაკსა თუ ბანაკს გარეთ, და შეასრულონ ყველამ ყოველივე ამისი სურვილი და ბრძანება. ახლა იახელ და მოასვენე ნებისამებრ მისისა. მინამ ესენი მოისურვებენ, უბრძანე მოამზადონ სერობა დიდებული. მოიწვიე სერობაზე უკეთესნი ჩვენნი მხედართმთავარნი, ყოველნი მეფენი და მთავარნი, რომელნიც იმყოფებიან ჩემს მხედრობაში. იმედია ესე უმაღლესი სტუმარი ჩვენი არ გვეტყვის უარს, დაამშვენოს ჩვენი სერობა, რომელიც იმართება მაგის სადიდებლად და იმა დიდი საქმისათვის, რომელიც მაგას ჰქონია მონდობილი.

ავდათ. უფლისა ჩვენისა ეგოვას ბრძანებით მოვსულვარ შენდა მსახურად, და ვითარ ძალმიძს უარი ჯერ ღვთისა და შემრე მგუფისა ჩემისა ბრძანებისა. (გადის ივლით და გასდევს თან აბრი).

გაბია. (ოლომფრეს) თურქე საქურისთა თვალნი არა ყოფილან მოკლებულნი ძალას, გაარჩიონ მზის სხივი ღამის წყვილადისაგან... ოლომფრე! მოვლეთ ძლევამოსილებითა მე და შენ პირი ყოვლისა ქვეყნისა, მაგრამ არც ჩემსას და არც შენს თვალს არ უნახავს მაგის მშვენიებისა და ღიღების ასული... მაგრამ... რალაც ზარი და რისხვა ისახება მაგის ღვთიურს თვალებში.

ოლომფრე. ისახება სამღრთოთ ალი და ღიღება ქვეყნის დედოფლობისა. მაგას ელის ღიღება, რომლისა მსგავსი არ მოვლენია არა ასულსა კაცისასა... მეფური, მღვთიური სამსახური უნდა გაუწიოთ მაგას...

გაბია. ოლომფრე! ეგ დედა-კაცი გახდება ან აღმდგენი სამეფოთა, ან დამხობი უძლეველთა... ყოველსავე მაგის სახის მოძრაობაში ისახება რალაცა რამ უცნაური... შევეკითხნეთ მემისნეთა, მეეტლეთა, მესტროლაბეთა, მსახრავთა და ქალდეველთა აგვიხსნან, თუ რას მოასწავებს დედაკაცი ეგე მისი მღვთიური მშვენიებით და მღვთიურისავე რისხვით თვალებში.

ოლომფრე. ეგ არის საქმე საქურისთა და მათი, ვისაც ეტლი თავისი არ უპყრიათ ხელთა თვისთა. შენ მოუმზადე მაგას ყოველი ღირსეული პატივი, და რასაც მოასწავებს ეგ დედაკაცაცი, გაიგებ მაშინ, როდესაც იხილავ მაგას იმ ღიღებით, რომელიც შენ სიზმრადაც არა გჩვენებია. (ოლომფრე გადის კარვის სხვა სართულშია).

გაბია. (მარტო) რად, რად ღმერთო, უკეთუ განაჩინეთ სახიჩრება ჩვენი, რად შეგვაჩინეთ სურვილი მშვენიერთა ასულთა?! რად არ აღკვეთეთ ჩვენს გულში ძალა ტრფიალებისა?!. ოო, ასულო ისრაელისა! ვერავინ, ვერავინ, თვით ღმერთი ბელლა-მაროდოხე ვერ გამამწირავდა შენს თავს, რომ მტრობასა და კაცთა შეუბრალებლობას არ მივეცი მე საშინელსა და კაცთა და ღვთის გარეგანსა სახიჩრებასა... მაგრამ... რას

მოასწავებს, ქვეყნის მშვენიერებისა და დიდების ასულო
 შენი ელვა თვალთა, დაფარული ცეცხლი შენი სა-
 ხისა, როდესაც გაჰყურებდი შუბლქვეშ ოლომფრეს?!
 ნუ თუ ტრფობას?! მონობას?! ანუ იცან შენი მშვე-
 ნების შემაგინებელი ცეცხლი, ოლომფრეს გულს ან-
 თებული, და ამის ზიზღს და სიძულვილს გამოსთქ-
 ვამდნენ სახე და თვალები შენნი?! ძლიერ ხარ დე-
 დაკაცთა შორის, და ფარულ საქმენი და განზრახ-
 ვანი შენნი... შენი სახე არ ამბობს, რომ იყო გამ-
 ცემი შენი ერისა. ქვეყნის გამცემთ ადევთ სხვა ფე-
 რი, სხვა ბეჭედი, რომელნიც უნებურად აღძრავენ
 კაცის გულში ზიზღსა და სიძულვილს... (შემოდის ისევ
 ოლომფრე).

ოლომფრე. ვალაი! მაგ მშვენიერების ქალს ცხადია ეცოდინება
 საკრავთა ხმარებაც, ეცოდინება ვალობაც. სამღრ-
 თო ვალობა ებრაელთა ასულთა განთქმულია ქვეყ-
 ნად. უნდა დავაკვრევინოთ ქნარი და ვაგალობოთ
 დიდება სიონისა.

ვადაა. ქნარიც ოქროსი თანა აქვს. მაგისი ვერცხლებრივ მოწყ-
 რიალე ხმა, გამყოლი კილო ცხადად ამტკიცებენ,
 რომ უნდა იყვეს ჩინებული მგალობელი. ყოველივე
 შენი ნება შესრულდება. (ვადის)

ოლომფრე. (მარტო) დიალ! სწორედ ეგ არის უფალი ჩემთა
 სიზმართა, მულობელი ჩემი გულის თქმითა... და ესე
 სიზმარნი იყენენ ისრე ძლიერნი და ცხოველნი, რომ
 ცხადღივაც ხშირად მელანდებოდა სახე მაგისი. ამ
 სიზმარმა გააქრო ჩემს გულში სახე ყოელისა მშვე-
 ნებისა. ყველა ჩემი ცოლები, მშვენიერება ცის ქვეშეთ
 მყოფთა ასულთა, რომელნიც მე ამიკრეფა ხარკად
 დამონავებულთა ქვეყანათაგან, ამ სიზმართა შემდ-
 გომ თითქო ამოჰქრენ ჩემი გულიდან და სახე მათი,
 თუ არ ნახვით, აღარ ევლინებოდა თვალთა და გო-
 ნებასა ჩემთა... ო, ასულო ისრაელისა! შენ, შენ გა-

ჩენილხარ ქვეყნის დედოფლად, და მე დაგადგამ შენ ქვეყნის დედოფლობის გვირგვინს, გაუფლებ ჩემს გულზე, ყოველს ცის ქვეშეთზე, ყოველთა ერთა ზედა, რომელნიც კი გაუჩინია გამჩენს... ო, დიდებულო ღმერთო, ასტარტაე! შენ იყავ მუდამ ჩემი მწყალობელი, უკეთესთა მშვენების ასულთა ჰხდიდი მონად ჩემთა წადილთა, და დღეს მომივლინე უკეთესი წყალობა შენი... (შემოდინ რავდენიმე მხედართმთავარნი).

უკვლახი. უიღებულს ოლომფრეს, მეფეთა უძლიერეს და უძღველს მხედართმთავარს მშვიდობა და გამარჯვება ყოველთა მტერთაზედა.

ოლომფრე. მობრძანდით, ქალდეველთა მხედრობისა დიდებანო! დღევანდელმა დღემ მოგვიტანა ახალი და სასიამოვნო ამბავი, რომელიც გამოგვიგზავნა ნაყოფიერებათა და მშვენებათა ღმერთმა, ასტარტამ, სამოთხის გაუფუროტქნავი ყვავილის სახით... ერთი დღეც და ბეთილიც და მასთან მთელი ისრაელი, სამარია და მეზობელი და ებრაელთა მოკავშირე ქვეყნები იქნებიან ჩვენს ხელთ. ამის გამო ჩვენ უნდა დღეს მივეცეთ ღირსეულს ღვინსა და განცხრომას. უნდა უბრძანოთ, რომ მთელს ჩვენს მხედრობას მისცენ ახალი სანუგბარი, რათა ილხინოს იმანაც ჩვენთან. მიზეზი ამა დიდისა ნადიმისა, ასული, რომლისა მსგავსი არ უნახავს არავის თქვენგანს სიზმრადაც კი, გვეყოლება აქ, დაუკრავს ქნარს და გვიგალობებს ფსალმუნთა, რომელსაც ქალწულნი სიონისანი უგალობებენ ელოვას და სიონს.

გადაა. მეფენი, მთავარნი და დიდებულნი, ბრძანებისამებრ, შენისა, გიახლებიან. ყოველი ნუზლი და სანუგბარი სერობისა არის მზად. ასული ებრაელისა ჰმართავს ქნარს და ემზადება სერისათვის.

ოლამფრე. მაშ დისდგან ტაბლანი. მოიხმეთ მუტრიბნი, მეფსალმუნენი და მოსაკრავენი. (შემოდინ მეფენი, მთავარნი და მხედართმთავარნი).

მეფე აძაღაკელთა. ნადიმი ესე უთუოდ ნიშანია ბეთილის დაცემისა, ისრაილის სამუდამოდ დამზობისა. დადის ხმა: ბეთილი გვიღებს კარსაო. ღმერთთან თანადარო ოლომფრე! ძლევა ისრაილისა აღგამაღლებს უმაღლეს ყოველთა მეფეთა, რომელნიც კი მთავრობენ ქვეყნად... დიდებულს და უძლეველს, მთელი ქალღუს უფალს ოლომფრეს გაუმარჯოს!!.

გვეკლანი. (შეჰმართვენ მახვილს და ჰყვირიან) გაუმარჯოს!!.

ოლამფრე. გამარჯვება ჩემი—არის გაძარჯვება თქვენი. ჩემს ერთგულთ, ჩემს მარჯვენა ხელს მეფეთა, მთავართა მხედართ-მთაერთა და დიდებულთა გაუმარჯოს!!.. (ვადაის). ვაღაი! მოიყვანე იგი დიდებული ასული ისრაელისა, რომელმან უნდა ცათამდი აღსული და თვით ციური მხიარულება მიაყენოს ჩვენს, სისხლის და ბრძოლისაგან დაჟანგებულს გულს... მოიტანოს თან ქნარი თვისი და იახლოს მხევალი თვისი.

გაღაი. სრულ იყვეს ნება შენი, დიდებავ ბაბილონისა (გადის). (შემოდინ მეფსალმუნენი, მუტრიბნი, მგალობელნი და მოსაკრავენი. ჰგალობენ).

ბელლა-მაროდებ და ასტარტავ, ნაყოფთა ღმერთნო, თვით თქვენი ხორციტ, თქვენი სულით შეჰქმენით თქვენა ქვეყნის დიდება და გვირგვინი—ოლომფრე დიდი, მიტომ ღმრთაებად ქვეყანასა ის მოჰვლენია.

მისსა დიდებას, მისსა ძალას, მისსა გონებას

ცა და ქვეყანა, მზე და მთვარე, ყველა სულდგმული, ღვთაებრივისა დიდებითა მას შეამკობენ.

არ არის ქვეყნად მისი დარი, მისი მძლეველი.

ოლამფრე. კმარა! განამზადეთ ახლა ვალობა და მუსიკა თქვენი სადიდებლად იმა ისრაილის ასულისა, რომელიც

მოვა ეხლა აქ და რომელიცა შეგვძენს ჩვენ დიდებ-
ბასა მოულოდნელსა.

(შემოდის ივლით, შემოსდევნ ვალი და აბრი, რომელსაც უჭი-
რავს ხელთ ქნარი ივლითისა).

ალექსანდრე. გალობა, სადიდებელი უდიდებულისის და უმშვე-
ნიერესი სტუმრისა. (მეფსალმუნენი და მგალობელნი ჰგა-
ლობენ, მესაკრავენი მიაყოლებენ საკრავთა ხმას).

მობრძანდა მთისა ყვაელი, ბეთილის მთათა შვენება,
თან მოიტანა ედემის სურნელება და ნათელი,
რათა დაატკბოს, აღავსოს ოლომფრეს, ღმერთთა დარისა,
გულისა ნდომა, წყურვილი. იდიდოს ესე ასული...

ალექსანდრე. დიდებულო ასულო ისრაელისა! შენდა სადიდებე-
ლად და შესამკობლად მომიწევნია მეფენი და დი-
დებულნი ქვეყნისანი. იმედი გვაქვს, რომ პატივსა-
სცემ ჩვენს თხოვნას და ამ სერობაზედ გაგვაგონებ
გალობასა შენსა თქვენის სახელოვანის მეფსალმუნე
მეფის დავითის ქნარით.

ივლითა. ვერასოდეს ვერ წარმოიდგენდა გონება ჩემი, რომ მე,
ასული იმა ერისა, რომელიც აღმოუჩნდა მტრად ქვეყ-
ნის მძლეველსა და მეუფეს, ცის ქვეშეთის დამპყ-
რობს, — ოლომფრეს, — ვიქმნებოდი ასრეთი პატივითა
და დიდებით მისგან მიღებულნი.... ვაი, თუ პატივი
ესე იყევს უკანასკნელი სალამი ჩემის სიცოცხლისა.
ვაი თუ, ჩვეულებრისამებრ ბაალისა და ასტარტასმა-
ლიარებელთა, მე ვიყვე განწირული მსხვერპლად იმა
ღმერთთა, რათა ამისთვის მისცენ იმათ ნაყოფიერე-
ბა ქვეყნისა შუამდინარისასა. თუ არ ეს, ვერ მისწვ-
დომია გონება ჩემი, რით დაიმსახურა უბრალო ასუ-
ლმა ისრაელისამ ესოდენა დიდება კაცისა, რომელიც
მოვლენილა ნათლად ქვეყანასა და მეუფე დცის ქვე-
შეთისა.... თუნდაც ვიყვე განწირული შესაწირავად,
შემიწირავს ჩემი სიცოცხლე: ბეთილის სიცოცხლეს,
ღვთისა და ჩვენთა წინასწარმეტყველთა ბრძანების

დარღვევას, მე მირჩენიან სიკვდილი, — სიკვდილი იმა ხელით, რომელიც თვით ღმერთის ეგოვისაგან არჩეული არის — ცისა და ქვეშეთის მფლობელად და მეუფედ.

აღმძვრე. ჯერ არ მოკედლილა მახვილი იგი, რომელიც შეჭბედავს აღიმართოს იმ თავზედ, რომლისაც ალაგი არის არა სამსხვერპლო, არამედ სამეუფეო საყდარი და გვირგვინი... მობრძანდი, დაბრძანდი ასულთა შორის უმშვენიერესო და უდიდებულესო. (დაჰსვამს ივლითს ძვირფასის თვალითა და მარგალიტით შემკულს სავარძელზე, რომელიც უფრო სამეფო საჯდომსა ჰგავს). დაბრძანდი, მეფენო და დიდებულნო. (ჯდება თვითონაცა ივლითის პირდაპირ).

(ყველა სტუმრები სხდებიან. ივლითის გვერდით ჯდება ვალი. ივლითის სავარძლის უკან ღდება მხევალი მისი აბრი).

აღმძვრე. შეექცით, ძვირფასნო სტუმარნო. შეექცევი უძვირფასესო, დედოფალთა უღირსესო — ივლით.

ავდათ. ეგ უღირსი მიგებება ჩემი მაძლევს იმედს, რომ შემასრულებინებთ ჩემს ღმერთიურს მოვალეობას, ჩემი ერის სჯულს! ნება მიბოძეთ ვსვა და ვქამო იგი, რისაც მხოლოდ ნება მაქვს ჩვენის საღმრთო დაწესებულებით. აქ ყველა ჩემი სანოვაგე თანა მაქვს წამოღებული.

აღმძვრე. აქ ყველანი ვართ მორჩილი შენის სურვილისა.

ავდათ. აბრი! აღუზრდელი ჩემო, მომიტანე საქმელი და სასმელი ჩემი.

ბბბა. გაახლოებ, უბიწოვო ასულო და დიდებავ ისრაელისა!.. (გადის)

აღმძვრე. (მელვინეს) გაავსე ფიალნი ედემის ბალთა ღვინით. (სტუმართ) ანუ იქნება ინებოთ ღვინო ბალთაგან სემირამიდისა, ანუ ღვინო ხეტეველთა და ურარტთა, ან მოშოხთა და თუბალთა ქვეყნებიდან მოტანილი. (მელვინე უხსებს ყველას ფიალს.)

(შემოდის აბრი, შემოაქვს სუბრთა პაწაწა ტიკილას მსგავსი ჭურ-
ქლით ღვინო; პაწაწა სუფრთა ხელოვნების ფიალებით სხვა-და-სხვა
საქმელი და სანუგზარო. ყველა ეს უწყევია პაწია მშვენიერი ხე-
ლოვნების ვერცხლის ტაბაკზე და სღვამს ივლითის წინ).

აბრა. ჯერ მიირთვი, დედოფალო ჩემო, ეს სასმელი, და უძვირ-
ფასესს სასმელს, რომელსაც გვიწერს ჩვენ სჯული
ჩვენი, მოგართმევ სერის გათავებისას.

ივლით. გაავსე ჩემი ფიალიც. ცხადია, უდიდებულესი და შეუ-
ღარებელი ჩვენი მასპინძელი, მშვენება და დიდება
მთელი ბაბილონისა, მაღლად მდგომი ყოველთა მცხო-
ვრებთა შორის, მიირთმევს სადღეგრძელოს ღმერ-
თად აღიარებულის მეფის ნაბუქადონოსორისას.

ოლაძიფრე. პირველსავე გამოლაპარაკებაზე შეგნიშნე, გულთ-
მხილაობა, მშვენიერო ასულო ისრაილისა. იმედია,
ეხლაც არ დაემალება შენს მაღალს გონებას და
უგრძნობიერეს გულს ყოველი ჩემი ძარღვის ცემა,
ყოველი მოძრაობა ჩემი გულისა და გონებისა. თუმ-
ცა ისიც საფიქრელია, რომ შეიძლებოდა პირველად
სხვა სადღეგრძელო დაღეულიყო.... მაგრამ წესი და
მორჩილება თხოულობს სხვას. (დგება. ამართავს მაღლა
სავსე ფიალს). უჟამდინარისა და ცის ქვეშეთისა მეფე-
ნო, მთავარნო და დიდებულნო! დღეს ნაბუქადო-
ნოსორს ჰმორჩილებს ყოველი სულდგმული. ჩვენ,
თქვენ, თქვენი ერნი, ჩვენი ცოლ-შვილი, ჩვენი სა-
ცხოვრებელი თუ არ აღგვილა ქვეყნის პირიდან ცე-
ცხლითა და მახვილითა, ეგ მიტომ, რომ შევესწირეთ
ამ უძლიერეს მეფეს ყოველი ჩვენი ძალი, ჩვენი ნი-
ჭი, ჩვენი თავი, და შეფუერთდით მას ჩვენი მხედრო-
ბით მის ძალისა და ტახტის გასაძლიერებლად. უკე-
თუ ნაბუქადონოსორ გაღმერთდა დღეს ქვეყნად და
ყოველთა ერთა აღიარეს ის თავის ღმერთად, ეგ
თქვენით, ჩვენი, ჩვენი მკლავით, ჩვენი ნიჭით, ჩვე-
ნი ძალით. ჩვენ ესცოცხლობთ მისით. იგი ძლიერდ-

ბა ჩენით. მაშ გაუმარჯოს ახალს ღმრთაებას, ჩენი სიკაცხლისა და სიკვდილისა ხელთა მჭერს მეფეს, ნაბუქადონოსორს!!..

ეგელანა. (წამოდგებიან და შეჰპართვენ მალა ფიალსა). ქვეყნის ახალსა ღმრთაებას, ცის ქვეშეთისა მფლობელს, ჩენისულისა დი ხორცის გამგეს, უძლიერესს მეფეს ნაბუქადონოსორს გაუმარჯოს!! (ჰსმენ სავსე ფიალებს).

იგდათ. (ადგება და შეჰპართავს მალა ფიალს). იმედი მაქვს ამ ერთს სადღეგრძელოსაც დაუთმობს თავის უღირსს სტუმრის უდიდებულესი პირსა ყოვლისა ცის ქვეშეთისა მასპინძელი ჩენი და ამ ჩემს წინასწრებას არ მიიღებს კანდიერებად... გადააფრეთ მეფენო, მთავარნო და დიდებულნო ქვეყნისანო თვალნი და ასწონეთ გონითა თქვენითა: დღიდან დიდებულნი ეკვიფონოსის დაცემისა და უძლიერესის არტაფსაქის შემუსვრისა დღევანდელს ბეთილის შემუსრვამდის, —ვის ეკუთვნის იგი უდიდებულესნი ძღვევანი, რომლისა მსგავსნი დღევანდელს დღემდის არ უნახავს არცა დღისა ნათელსა და არცა ღამისა წყვიდალსა?! ვისით აღმაღლდა ცათამდის ბაბილონი, დაეცა უძლიერესი ასურ და ამაღლდა ქალდუ?! ვისი მახვილის წინაშე ძრწოიან მეფენი, მთავარნი და ერნი მთელი ცის ქვეშეთისა?! ვინ შეჰლახა ზღვანი და ხმელნი?! ვისმან გონებამან შეჰქმნა ცათამდის აღწეულნი გოდოლნი ვარსკვლავთ მრიცხველთა, ზღვათადარნი ნავთსაეალნი ტბანი და მდინარენი უწყლოსა აღვილსა?! აქცია სამოთხედ მწიორნი უდაბურნი ხრიოკნი და ქვიშნარნი?! ვინ არის, რომელიც ახოვნებითა თვისითა, რიხითა, ნაკვთიერებითა, სახოვნებითა, ზარის გამხდელი რისხვის შპრძანებლობით აღძრავს მღვთიურსა თაყვანებასა ყოველთა უფალთა, მეფეთა და ერთა შორის?! გაუმარჯოს უძლეველსა ძალას, ქვეყნის ახალსა მნათობს, ქვეყნის იმედს,

ქვეყნის მშენებას, დიდებულს ოლომფრეს, რომელ-
 ზედაც ხშირად მესაუბროდა ჩემთა ძილის შინათა
 ეგოვა, ღმერთი ჩვენი და მეტყოდა: ეძიე იგი, მას-
 ელის ღეთაებრივი დიდება, იგი უნდა გახდეს მეუ-
 ფედ ცის ქვეშეთისა, ასრეა ჩემი ბრძანებაო. იცოც-
 ხლე დღეთა დაღევამდე, დიდებულო სახეე ღმრთაე-
 ბისაო! (ჰსვამს ფიას).

ფეკლანი. (დაიგრიალებენ). გაუმარჯოს!! ოლომფრეს, დიდებულს
 ოლომფრეს, მნათობსა ქვეყნისასა, ძალასა უძლე-
 ველს—გაუმარჯოს!! (ჰსმენ სავსე ფიალეს).

აღაძფრე. (რომელიც ივლითის ლაპარაკის დროს გაჰყურებს ივლითს
 აღტაცებული სახით). ოჰ! არა მარტო გულთა მხილაო,
 არამედ გულთა მხიბლავო და დამატყვევარო, ივლით!
 შენ ასხავ გონებასა და ცნობიერებასა ჩემსა უცნა-
 ურსა და უტკბესს საღმუნს, აჩენ ჩემს გულში აქამ-
 დის ჩემთვის უცნობს ნეტარებას, აღძრავ ძალას ძარ-
 ღეთა ჩემთა, რომელიც აქამდის მე არ მიგრძენია...
 თვით ღმერთთ განუგიათ საქმენი ჩვენნი... შენ გი-
 ნახავს ძილის შორის ჩემზე იგი, რაც მე შენზე...
 შენ იყავ ხშირი სტუმარი ჩემი სიზმრებისა... სიზ-
 მრითვე დაატყვევე გული ჩემი... და აი, ღმერთთა
 ცხადლივაც მოძივლინეს თავი შენი, ახდენ ცხად-
 ლივ ჩემი ძილის შინანი, მისრულდება გონებისა და
 გულისა წყურვილი... გიძლენი მადლობას საღმერ-
 ძელოსათვის... გამადლობთ თქვენცა, მეფენო და დი-
 დებულნო!! მე თქვენგან მომცემია ძალა, და თქვენ
 ჩემგან ელოდეთ თქვენთვის და თქვენთა ერთათვის
 თავის გაწირვას... უკეთუ სრული ძალა იქმნებოდა
 ჩემს ხელთ, ნაშოვარი, ნადავლი და მონაგები ბრძო-
 ლისა, თქვენი მკლავითა და საქურველით შეძენილი,
 არ წავიდოდა ბაბილონს, იქმნებოდა თქვენი და არ
 გეყოლებოდათ მოცილე და მოზიარე... მომეციოთ და-

ლა და ელოდეთ ჩემგანაც ძალის მოცემას!.. (ჰევამს
 საესე ფილს).

გაბია. (გასცქერის ივლითს დაკვირვებით თავისთვის.) არა! ეს ქალი არ
 არის ამ ქვეყნისა: ან არის მოგზავნილი ზეცით ჩვენდა
 მოსახიბლავად, ან ქვესკნეთით ჩვენდა დასამხოვლად.
 ოლომფრე, ოლომფრე! ან აღიმართვი ცათამდის,
 უმაღლეს ნაბუქადონოსორისა, რომელმანც არარაო-
 ბიდან გაქცია შენ კაცად და გაგხადა თავის ტოლად,
 ან შენი განჩინების წიგნი შთავარდნილა ამა უცნა-
 ური დედაკაცის ხელთა. მე ვკრძობ ამას... ერთი სხე-
 ულის სახიჩრებას მოსდევს გაძლიერება სხვა კაცის
 ნიქიერებისა. ჩემმა დასახიჩრებამ გაძლიერა მკრძო-
 ბიარება ჩემი გულისა. ამ ქალზე რაღასაც უცნაურს
 მითხრობს ჩემი გული.

ოლომფრე. იმედი მაქვს, ჩვენი ციური სტუმარი იმ მშვენიერს
 შესხმასთან, რომლითაც შეამკო ჩემი სადღეგრძელო,
 გაგვაგონებს ჩვენდა დასატკობად თავის ციურს ხმა-
 საც და გვიგალობებს ფსალმუნს, რომლითაც ასე
 განთქმულნი არიან ქვეყნად ებრაელნი.

ახრა. (მოუტანს ივლითს ქნარს.) უგალობე, ისრაელისა დიდებაე,
 ახალსა ქვეყნის მშეს ფსალმუნნი, რომელსა ჰგალობ-
 დი სიონისა კარს სიონის ქალწულობის დროას.

აგდითა. (გამოართმევს ქნარს და ჰგალობს ფსალმუნს).

„ნუ მიჰბაძავ ავაზაკთა, ნუ გშურს უსჯულეზანი მათნი,
 რამეთუ იგინი ვითარცა თივა, ვითარცა ღვარძლი მგესლავი
 მოიწვიან მზისა სხივთაგან, გაჰხმებიან და იქცევიან მტვრად.

„დასცხერ მრისხანებისგან, შეაყენე ბოროტეზანი შენნი,
 რამეთუ ბოროტის მომქმედნი აღიხოცვიან.

ცოტა ხანიც და გაჰქრებიან იგინი სამუდამოდ,
 შეჰხედავ და ველარ ჰპოვებ თვით ნაალაგვესა მათსა.

„მხოლოდ მშვიდთა დაიმკვიდრონ ქვეყანა
 და ჰპოვონ ქვეყნად სასუფეველი.

„ცოდელინი შეჰმართვენ მახვილთა ღმრთიანად მოჰზიდვენ შეილდთა, რათა მოჰსრან მართალთა გზათა მავალნი. მხოლოდ მახვილი მოჰსრავს თავსა მათსა და ისარი მათი მშვილდისა დაესპის გულსა მათსა! (გაათავებს).“

აღმარე. (რომელიც ამ სიმღერის დროს არის სმენად გადაქმული და ვერ აზარებს ივდითს თვალს) ოჲ, ცით მოვლენილო! შენი ხმა არ არის ხმა ამ ქვეყნისა, საკალობელინი შენნი წარმოითქვიან ბაგეთაგან ღმერთთა. შენ გაუჩენიხარ ცას ქვეყნის მეუფედ. შენია გვირგვინი ქვეყნისა. (მეღვინეს) მოიტა უდიდესნი ფიალნი, რომელიც მე შევიქინე სარდანაბალ მეფის საჭურჭლეთაგან. მოიტა ღვინო თუბალ მოსოხთა ქვეყნით მოტანილი, ღვინო უძველესი და უძლიერესი, რომელიც მქონდა შენახული ნაბუქადონოსორის დასახვედრად, როდესაც შეიმუსრებოდა ჩემთა ფერხთა ქვეშე ისრაელი.

(მეღვინეს მოაქვს დიდრონი უმშვენიერესი ხელოვნების ფიალნი, მოქედელი ძვირფასი თვლებითა, ავსებს ღვინით და უღვამს ყველას წინ).

გაბა. ვერაფრან თქვენგანი ვერ შეუძლებს მაგ ფიალებით ამ უძლიერესსა და უსურნელესსა ღვინოსა.

აღმარე. როდესაც ჩვენც შენსავით ღმერთთა რისხვა გვეხწევა და სისხლის უძლურება გახდება ჩვენი ხელის მძღვანელი,—ჩვენც, არამც თუ ეს ფიალნი და ეს ღვინო, თვით ბეთილის მთის წყარონიც მოგვერევიან. მაგრამ ჩვენ, რომელთაც სისხლი გვქცევია აღგზნებულ ცეცხლად, რომელთაც გვწვევია თვით ასული მზისა, რომელიც თვით ბელლა-მაროდოხესაც ააღებინებდა ხელს თვის ასტარტაზე, ვერ შეგვაშინებენ ვერც ეს ფიალნი და ვერც ეს ღვინო გოგმაგოგათა ანუ თუბალმოსოხთა მთის ძირობებიდან მოტანილი. (აიღებს სავეს ფიალს და ადგება) მეფენო და დიდებულნო! დღეს ჩვენ ასურისა და ბაბილონისა

ღმერთთა მოგვივლინეს არამც თუ მშვენება და დედება ისრაელისა, არამედ მთელი ასრაელი. მაგრამ, ეგ მერე... ჩვენ მოგვევლინა ასული, რომლისაც მსგავსი მშვენება არც ისრაელს, არც ელინს, არც თვით ცათამდის შემართულთ თებალმოსოხთა მათთა, სადა სადგურობენ უმშვენიერესნი ქვეყნად ქალწულნი, არ უშობნიათ. მაშ დავლიოთ სადღეგრძელო მშვენიერთა ღმერთის ივდითისა. ქვეყნის დედოფალს, ასულსა ისრაელისას, დიდებულს ივდითს გაუმარჯოს!!! (სვამს სავსე ფიალს).

ჟველანა (წამოდგებიან, აიღებენ სავსე ფიალს) დიდებულს დედოფალს ისრაელისას, ივდითს გაუმარჯოს!! (სმენ სავსე ფიალებს. ზოგს უჭირდებათ).

აღამფრე. უსუნთქლივ, უსუნთქლივ! (ერევა ღვინო, ურევს ენას). უსუნთქლივ! გიბრძანებთ მეფე და ხელმწიფე თქვენი. უნდა დასცალოთ, ასტარტ... ჩვენი მეუფის, დიდებული სტუმრის სადღეგრძელო. მარტო საქურისი ვაღაი არის თავისუფალი.

ჟველანა. (მთვრალეები ჰყვირიან) ისრაელის დედოფალს გაუმარჯოს! (სცლიან გაჭირვებით ფიალებს და ამხობენ პირქვე). ასრე დაეცალოს მტერი შენს დიდებულს სტუმარს!

აღამფრე. გაუმარჯოს ქვეყნის დედოფალს! ისრაელი ცოტაა. მაგისი ადგილი — ტახტი სემირამიდასი. არა! სემირამიდა იყო გარყვნილი. ეგ სხვაა! შეჰხედეთ მაგის უმანკო სახეს!.. თვით ღმერთი უმანკოებისა ასვენია მაგის ციურს თვალებში. (მოსაკრავეთა) დაუკარით ქვეყნის დედოფლის შესამკობარი ხმები.

(მესაკრავენი უკრავენ.)

ჯაღა. შესწყვიტეთ ეხლა ღზინი და მხიარულება თქვენი. ჩვენი მშვენიერი სტუმარი არის ღამე ნათევი, ნაღელვები, მოღლილი: საჭიროა მაგისთვის მოსვენება.

ავდათ. სამოთხის ველთა და ყვაილთა შორის არ იცის მოლაღვა სულმა ნეტართა. მე ვხარობ ღზენითა დიდე-

ბულთა, და სული ჩემი უმაღლესი ნეტარებისაგან მხნე-
დება, გული ჩემი შეჰლაღადებს ცას, რათა ღმერთი ესე
შეიქმნეს უსაზღვრო.

ფლამფრე. ჯერ არა თქმულა სალოცავი ხატის დაღალვა.
უკეთუ მლოცავნი არ მოღალულან, ხატს ჰმართებს
თავისი წყალობის მოღება, და არა მოღალვა. (მელვი-
ნეს) მოიტა ეხლა ღვინო სემირამიდის ჰაერკიდულ ბალ-
თაგან.

(მელვინეს მოაქვს ღვინო.)

ფლამფრე. აავსეთ ფიალნი!.. ეხლა უნდა დავლიოთ ხვალინ-
დელი გამარჯვებისა. (სვამს) დასცალეთ თქვენც... ესრე...
უსუნთქლივ!.. ესრეთია ჩემი ბრძანება... თქვენი ხელმ-
მწიფისა...

უგელასა. მორჩილნი და ყურმოჭრილნი ყმანი შენნი, ვასრუ-
ლებთ ბრძანებასა შენსა. (იწაფებენ და ვერ ერევიან ფი-
ალთა)

ფლამფრე. დიღ, შეიმუსრა ბეთილი! ისრაელი დევს ჩემთა
ფერხთა ქვეშე განართხული... იწვის სიონი... აგერ,
სდგას ზღვა სისხლისა ჩვენი ურჩებისათვის... აგერ,
მივდივარ ძლევა-მოსილი ბაბილონს. ელიაკიმ... ოზია...
ხაბრი... ხამრი აბიან ჩემს, ყვავილებითა და გვირგვი-
ნებით შემკობილს ოქროს ეტლოვანში... თავი ახი-
ორისა მიუძღვის ჩემი გამარჯვების შესამკობლებსა...
მთელი ცის ქვეშეთი არის ჩემს ხელთ... მერე? თქვენ
ყველანი შეასრულებთ ჩემს ნებას... თუ არა და!..
ივდით! ქვეყნის დედოფალო! შენ იჯდები ჩემს ეტლ-
ში, ჩემს გვერდით. შორს ჩემგან ყველა ჩემი ცოლე-
ბი! სიკვდილი იმათ! შემასვი შენის ღვთაებრივის ხე-
ლით ღვინო, მე, შენს მონას... შენა ხარ ჩემი მეუ-
ფე! ჩემი მბრძანებელი... ჩვენ ყველანი მორჩილნი,
მსახურნი შენნი.

- აგდითა.** (ავსებს ფიალს) თვით ღმერთმა ჩვენმა ეგოვამ გაახლა ჩემი თავი მსახურად და მხველად. ვასრულებ მეფისა ჩემისა ბრძანებას. (ასმევს თავისი ხელით)
- ოლომფრე.** (ჰსვამს. თან ენთება სახე და თან ღვინო უფრო და უფრო ერევა) ვალაი! სტუმარნი თავისუფალნი არიან... ღამე მშვიდობისათ! მე და ისრაელის ასულს გვაქვს საიდუმლო სალაპარაკო... უნდა დავამხოთ ისრაელი... ისრაელი დამხობილია!!
- ეგელანა.** ღამე მშვიდობისა, ნეტართა უნეტარესო ოლომფრე ძლიერო! (აიშლებიან და მიდიან ბარბაცით. ზოგნი ველარ მიაგნებენ კარებს).
- გაღბა.** (უჩვენებს კარებსა და გაჰყავს სტუმარნი. ისევ შემობრუნდება.) ღამე მშვიდობისათ. ღამე მშვიდობისა, დიდებულო და უნეტარესო ოლომფრე! თვით ღმერთნი შეიშურებენ დღეს შენს ნეტარებას. ინებოს ბელლა-მაროდოხემ კარგად გეზრუნოთ თქვენი საქმისათვის. (თავისთვის) რატომ! რატომ მომეცით ჩემი სამშობლო, ქვეყნის ღმერთო, ჩემთა მტერთა ამა სახიჩრებისათვის?! რა გცოდეთ! რა გცოდეთ აგრეთი?! ჩემს ჯანზედ, ჩემს გულზედ, შენ, ოლომფრე, მაგა დედა-კაცის შეგინებისათვის გავაძლობდი შენი სისხლის ცქერით მაგის ღვთიურსა და მასთან უცნაური ცეცხლის მფრქვეველს თვალებს... მაგრამ მაგ ქალის სახე ესაუბრება ჩემს გულს, რომ არ გახდები ვისთვისმე სანატრელი მაგასთან შეხვედრით. (გადის)
- აგდითა.** ოლომფრე, დიდებულო! შენ გაკვირებებს ღვინო გოგ-მაგოგთა მთის ძირებისა, და არ ისურვე არც ერთხელ გენახა ღვინო ჩვენი კარმელის მთის ხეობების ეაზისა. თუ მიბრძანებ, ჩემი საკუთარის ხელით მოგართმევ ამ ღვინოსა, და, თუ ყველა ღვინოებზეც მეტაად მოგეწონა, მაშინ ნება მიბოძეთ, შემოგწირო მთელი მარაბი მაგ ღვინოებისა და მრავალი ვენახი მაგის ეაზისა.

აღმკრე. დიად! თუ არ საკუთარის შენის ხელით, დღვის იქით მე ღვინოს არა ვსვამ... შენის საკუთარის ხელით უნდა დავიდგა გვირგვინი... შენა ხარ ჩემი ღმერთი... ხატი ჩემი გულისა... შენა ხარ...

ივლით. (მოიტანს ერთს პაწაწა ღვინის ჭურჭელს, რომელიც ჰქონდა აბრის და არ აჩენდა) გვირგვინო ქვეყნისა, ოლომფრე! ჩემის საკუთარის ხელით, საკუთარის ფიალით, ჩემს საკუთარს სასმელს ღვინოს, ჩემის ხელით დაყენებულს მოგართმევ, უკეთუ ღირსი გავხდები, არ იუკადრისო სამსახური და ძღვენი შენი უკანასკნელის მხველისა, შენის მონისა. (მოიტანს პირთან სავსე ფიალს)

აღმკრე. (ჰსვამს წყნარ-წყნარად) ეს არის სასმელი ღმერთთა!... უგემრიელეს ნექტარისა... ამაში სდგას თვითონ შენი სული... შენი სიცხოველე...

ივლით. მაშ, იმედია, კიდევ ინებებ, რომლითაც დიდად აამაღლებ ჩემს თავის მოყვარებას, რადგან ეგ ღვინო არის ჩემის ხელით შეზავებული, და არც არვინ ჩემს მეტმა არ იცის მაგისი დაყენება.

აღმკრე. დიად! სწორედ!.. მე... სწორედ შენ... შენს ხელში უნდა მოვკვდე... დაეიმარხო... ერთს სამარეში... შეიწირე ჩემი სული... წავიდეს შენი მხვეალი...

ივლით. (აბრის) გადი. (წასწორებულს) წადი და მომიცადე ბანაკს გარედ, წყლის პირას იმ გზაზე, რომლითაც მოვედით ბეთილიდან.

ბბ. გიცი იქ, და, თუ რიქრატზე არ მოხვალ ჩემთან, აღარ ვიხილავ ცოცხალი ბეთილს... იყავ მხნედ და არ მიცე უბიწოება და უმანკოება შენი შესაგინებლად ბილწთა ბაალის მალიარებელთა. (გადის.)

ივლით. (დაჰსვავს კარვის კართა). მხევალი ჩემი წავიდა თავის კარავს.

აღმკრე. (ძლივას დგება ტაბლიდან). დღეს მე... ღვთაება... ჩემთან .. ნეტარება... ივლით... ჩემო ღმერთო!.. (მიდის საწოლისაკენ). მე... მზადა ვარ... გელი შენცა.

აგდათ. მე შევსწირე დიდებასა შენსა მორცხობა და უბიწოე-
 ბა ჩემი და შენ კი, მოწყალეო და მღრთაებაო ჩე-
 მო, არ ინებე ჩემი სადღეგრძელოს დაღევა იმ ღვი-
 ნით, რომელიც თვით ჩემი საკუთარი ხელით არის
 შეზავებული. (აწოდებს სავსე ფიალს).

ოლაძიფრე. (მივა საწოლთან). დიალ!.. დაეღევ!.. დიალაცა, რომ...
 დაეღევ... რატომაო!!.. შენ უნდა იცოცხლო... მე
 უნდა მოვ...კვდე... მე შენი ყმა... მსახური... მლო-
 ცველი... შენი ოლომ...ფრე!.. ქვეყნის დედოფალო...
 გვირგვინო... ცეცხლი... სისხლი... ჩქარა!.. (ჰსვამს
 ამ ფიალსაც და დაეშვება ქვეშაგებზე უგონოდ).

აგდათ. (გადაუსვამს შუბლზე ხელს. ჩააცქერდება სახეში). დიდებული
 სახე! გამომმეტყველი დიდებულთა საქმეთა! (აშტერ-
 დება უფრო ძლიერ.) სადღაც, როდისღაც ჩემს ქალ-
 წულობაში შემხვედრია ასეთი დიდებული ქაბუკი...
 თუ არ ვიცი იგი მხოლოდ ესახებოდა ნორჩი ასა-
 კოვნებით გატაცებულს გულსა ჩემსა, ოცნებასა ჩემ-
 სა, სიზმართა ჩემთა... და აი იგი ნეტარნი ოცნება-
 ნი ამიხდნენ ცხადლივ... ვხდები მეუფე გმირისა, რო-
 მელსა ჰსახავდა გატაცებული გონება ჩემი, მისრულ-
 დება უწმინდესი გულის თქმა უწმინდესის ხანისა
 კაცთა ცხოვრებაში... და იგი ნეტარნი ოცნებანი,
 ტკბილნი გულისთქმანი უნდა შეიმუსრნენ ჩემისავე
 ხელით... უნდა შეიმუსროს კაცი, რომელიც შეა-
 დგენდა ჩემს უმაღლესს და უწმინდესს გულის წა-
 დილს და რომელმანც მალიარა ხატად და სალოცა-
 ვად თვისად... ენდო სიტყვათა ჩემთა, რომელნიც
 არიან სავსენი მზაკვარებითა, ცბიერებითა, ცდუნე-
 ბითა და ლალატით. (ჩაფიქრდება). უნდა შეიმუსროს!
 უნდა შეიმუსროს, თუ არა შეიმუსრება სჯული მო-
 სესი, შეიმუსრება ერი, რომელიც თვისი სჯულით,
 მცნებით უნდა გახდეს მოძღვარი ყოველთა ერთა,
 ყოველთა ნათესაეთა... უნდა შეიმუსროს, თუ არა

და უნდა დაიღვაროს ზღვა უმანკოთა სისხლისა, რათა უფრო ცათამდის აღიმართოს ბაბილონი, აგებული ქვეყნის სისხლითა, ოფლითა, ქონებათა და ცოდვითა, და უნდა დაიჭიროს ბაალ-მოლოხისა და ასტარტის მალიარებელთა ბილწმა და არა კაცურმა მოძღვრებამ ადგილი მოსეს ღვთიური სჯულისა... უნდა კაცი იქცეს მხეცად, ქვეყნიერება მოიცას მეძავობამ, გარყენილობამ, პირუტყვობამ, მონობამ!... (დაფიქრდება.) უნდა შეიმუსროს... მაგრამ... ვისით?! დაჰხედე იმის გმირულს სანახავობას, მღევთა ნაკვთს... და მე, მე, უძლოურმა ქალმა შევმუსრო ეგ?! (დაფიქრდება). უნდა, უნდა შეიმუსროს!.. მთელი ერი ელის ჩემგან ხსნას. მთელი ბეთილი სდგას ციხის კარს და გამოსცქერის ჩემს გზას (შეჰხედავს კარვის ბოძზე ჩამოკიდებულს მახვილს). აგერ მაგისი მახვილიც (ჩამოიღებს და სინჯავს). ამა მახვილმა დაიპყრა ქვეყანა, შეიმუსრა მიდი, ასური, გმირი ხალხი ელამიტთა, ეგვიპტე, ფარსი, უმაღლეს მათათა მცხოვრებნი გაუტეხარნი გოგ-მაგოგნი, დასცა ქვეყანას შიშის ზარი და აღვიდა უმაღლეს ნაბუქადონოსორისა, და დღეს ამავე ძლიერის მახვილით უნდა შეიმუსროს უძლიველი და უძლიერესი პატრონი მისი უძლოური ქალის ხელით. (დაფიქრდება) ჩემი ხელით! (დაფიქრდება), განა მე უძლოური ვარ? განა ამას ჩამძახოდა რაღაცა უცნაური ხმა სიზმრივ თუ ცხადლივ?! (ამოიღებს მახვილს, შეჰპართავს მალა, ატრიალებს და რამდენჯერმე დაიქნევს.) ასრე უნდა! სწორედ ასრე! არა... ძლიერია მაჯა ჩემი! (სახე ენთება თან და თან.) ოჰ, მაჯაო ჩემო! მაჯაო უძლოური ქალისა! მოიკრიფე ყოველი ძალა, რაიცა კი მოიპოვება სულსა და გვამსა ჩემსა! ოჰ, გულო, უძლოური. არ მიმტყუნო ამ საშინელსა განჩინების დღეს! (მიდის მახვილ შემართული ოლომფრესთან, დახედავს და უცებ შეჩერდება. უცქერის დაშტერებით.) სახე ოცნებისა, სახე ღმრთა-

ებრივი, რომლისა მსგავსი ჯერ არ გაუცდია დღისა
 ნათელს. რა გულ-ნდობით, რა დამშვიდებული სძი-
 ნავს. (დაფიქრდება.) იქნება მართლა მოხიბლა და შე-
 იპყრა ჩემმა სახემ მაგისი გული და ვახდეს ეგ მონა
 ჩემთა წადილთა? მაშინ? მაშინ ჩემს ხელთ იქნება ღსნა
 ისრაელისა უსისხლოდ. იქნება მაგისივე ხელით და
 ბრძანებით მოეფინოს ქვეყანას უდიდებულესი სჯუ-
 ლი მოსესა?!. (დაფიქრდება, თითქო რალას-ც ყურს უგდებსო)
 არა! აგერ მესმის ხმა, ხმა გლოფინისა, მოთქმისა, ტი-
 რილისა. აგერ ზღვა სისხლისა! ტალღანი ცათამდის
 ასული ცეცხლებისა! (თითქო გასცქერის რალას-ც.) აგერ
 სისხლში შთანთქმულნი, ცეცხლის ალებიდან გამო-
 მცქერალნი ისრაელის ძენი მიყურებენ მე... ოჰ, სა-
 ზარელვება! აგერ მესმის ხმა მათი. მეძახიან: „ივლით,
 ივლით! სისხლი ჩვენი შვილთა და ყოველთა ნათე-
 სავთა ჩვენთა შენზედა! შენ მოგვეცი ცეცხლი და
 მახვილი! შენ მიეც თავი შენი ოლომფრეს. შენ ულა-
 ლატე მშობელს ერს! შენ შემუსრე სჯული მოსესი,
 გაეცი კიდობანი სჯულისა! (ატაბებული) ვინ?! მე? გა-
 გეცით თქვენ?! მე გაგწირეო თქვენ?! ივლითმა გაგ-
 წირათ?! ივლით, თქვენმა მსახურმა?! ივლითმა მისცა
 თავი შემუსრველსა და რისხვასა თქვენსა?! თქვენი
 ვარ თქვენი?! შორს ჩემგან, ყოველნო გულის თქმა-
 ნო!! შორს თვით ერთო წვეთოც სიბრალულისაე!!
 (მივარდება ოლომფრეს, შემართავს მახვილს საშინელის სიმ-
 სუბუქით) გაძლიერდა მკლავი ჩემი უმეტეს სამსონის
 მკლავისა, გამხნევდა გული ჩემი უძლიერეს დავითისა,
 ოღეს მოდიოდა იგი გოლიათზე. ცხონდი ისრაელ
 უკუნისამდე!! განძლიერდით სჯულნო მოსესნო!! გაპ-
 ქერი ჩემს სისხლში, ცეცხლო სიყმაწვილისა!! მშვი-
 დობით, სიყრმის ზმანებანო!!. ჯაუმარჯოს გზასა მარ-
 თალთა!!. (დაუშვებს მახვილს საშინელი ძალით).

მოქმედება მისთვის

სტენა პირველი

(ციხე ბეთილისა, გადმომდგარი კლდის ფრიალოზე, გადმოსტეგორის მდინარეს და ოლომფრეს ბანაკს. დღე და ღამის გაყრის ბინდია. ელიაკიმ დიდი მღვდელი და ლევიტნი არიან შემოსილნი თავის სამღვდელო სამოსელში. ელიაკიმს უჭირავს მალა ცისაკენ შემართული სისხლიანი დანა, რომლითაც დაუკლავს კრავი შესაწირავი. დაკლული კრავი, სისხლში ამოვლებული უდევს ფერხთა წინა. ცოტა მოშორებით, ციხის კედლებზე სდგას ხალხი ბეთილისა და მხედრობა. მახლობლად აღზვნია სამღრთო ცეცხლი, რომელზედაც უნდა დაიწვას კრავი შესაწირავი. ელიაკიმ, ლევიტნი, ოზია, ხაბრი, ხარმი და სხვა მხედართმთავარნი და ახიორ სდგანან დაჩოქვილნი და განუპყრიათ ცისკენ ზელები. დილის რიჟრაჟი თანდათან სძლევეს ღამის ბნელს.

ელიაკიმ (ლოცულობს). „შეგები ჰე, უფალო მებრძოლთა ჩემთა და სძლიე მღვდელი ჩემი. აღმართე ქური და ფარი და აღსდევ ჩემდა მფარველად. შეჰმართე მახვილი შენი თავსა მღვდელთა ჩემთა, და უთხარი სულსა ჩემსა: მე ვარ მხსნელი შენი. და ჰქმენ შერცხვენილ და გაწბილებულ მეძიებელნი სულისა ჩემისა, და განდევნე უბატიურებითა, რომელნი იზრახვენ ჩემთვის ბოროტსა. და იქმნენ იგინი, ვითარცა მტვერი, აღვილი გრიგალისაგან, და სდევნიდეს მას ანგელოსი ღმრთისა... და მოველინოს მას დანთქმა მოულოდნელი, და გაეხას თვით ქსელსა, რომელსა ფარულად ამზადებდა ჩემდა გასაბმელად, და შთაინთქას ივისაფრხესავე თვისსა. (ადგებიან).

(თენდება. მოჩანს მზის ალიონი. მზე ჰყოფს მთებიდან წვერს).

ხმა კრადან. აი გათენდა კიდეც, მზემაც თავი ამოჰყო, და ჯერაც თქვენი სასწაული არა სჩანს... აგერ როგორ მობიზინებს წყალი!.. აგერ რა რიგად ეთამაშება მის ტალღებს მზის სხივები... იქ მზე თვისი ოქროს სხივებით ცეცხლივით ალაპლაპებს წყლის სისპეტაკეს, და აქ მისი ცქერით ჩვენს გულსა და გვამში ჩნდება წყურვილისაგან ცეცხლი სახმილისა... რა გინდათ? რად გვატყუებთ?!. აქამდის ან გამუსვრილები ვიქნებოდით, ან ჩაჰქრებოდა ჩემს გულში ცეცხლი ჯოჯოხეთისა... არ არის არავის ხელთ ძლევა ბაბილონისა... ამას ბრძანებს ღმერთი ჩვენი ეგოვა... გვეყო! მიჰხედეთ ქვეყნის საცოდაობას: გაუღეთ კარი ასურთა.

სხვა ხმები. გვეყო! არ არის არსად თქვენი სასწაული. სასწაულს ავლენს მხოლოდ ღმერთი, და ღმერთნი არიან ნაბუქადონოსორ, ბაალ, ასურ, მოლოხ, ასტარტა, და ესენი არ იზამენ ჩვენთვის სასწაულს, რადგან ჩვენ უწევთ მათ წინააღმდეგს. კარი! კარი! გზა ქალდეელთა!..

მრავალი ხმა. კარი! კარი! გაუღეთ კარი!.. ასურია ჩვენი ბატონი, ნაბუქადონოსორია ჩვენი ღმერთი!..

ხმები მხედრობადან. აღარ არის სასწაული. ჩვენ აღარა გვაქვს ძალა ბრძოლისა, გაუღეთ კარი!..

კადეგ ხმები. გაამზადეთ წნელები, შეიბით ყელზე, დაიყარეთ ნაცარი და ისრე მიეგებეთ ბაბილოვნელთ, რომ ამითი მოვიპოვოთ შებრალება ოლომფრე მრისხანისა.

ერთი დაჯგანალებს. ან წყალი, ან სიკვდილი ჩვენი!! მოვიდეს ასურ, ან ყველანი გადავცვივდეთ ამ კლდეებზე და მოუღოთ ბოლო ჩვენს წამებულს სიცოცხლეს.

წამდენამე ერთი მათაგანა. (იძრობენ მახვილებს) მოგვეყვით აქ! დავამტერიოთ კარები, დაუძახოთ ასურთ, მოვიდნენ და დაგვიპყრან.



ერა და მხედრობა (დაიგრიალეხს). წავიდეთ!! წავიდეთ!! (მიდიან ციხის კარებისაკენ). დავამტვრიოთ კარები! დაჰკარით კარებს!!.

ახიარ. (რომელიც აქამდის გასცქეროდა ოლომფრეს ბანაკის გზას) სასწაული! სასწაული!. ერო ღმრთისაო! წაწყდა ასური! ცხონდა ისრაელი!.

ელააკიმ. (გასცქერის იქითვე). ო! ძლიერ ხარ, საბაოთ ღმერთო! სასწაული! აღსდგა ძალათა ღმერთი, უსმინა ცრემლსა ჩვენსა და შეჰმართა მახვილი თვისი თავსა თვისი შემგინებლისას...

აზა. ერო ბეთილისა! დაემხე ჰირქვე! მოგვევლინა დიდებული და უცნაური სასწაული!..

(გამოჩნდება შორიდან ივლით: ცალს ხელში უჭირავს თავი თმებითა, ცალს ხელში შემართული მახვილი. ხალხი შესდგება და გასცქერის ივლითის მხარეს).

ხმება. სად არის სასწაული? რომელია სასწაული?!

ელააკიმ, აზა, ხაბრა, ხამრა, ახიარ და სხვა მხედართმთავრანა და მღვდელნი (მრისხანედ ერს). დაემხეთ ჰირქვე, ურწმუნონო! სასწაული! მოვიდა ჩვენი ხსნა... აღსდგა საბაოთ ძლიერი ღმერთი!..

ივლით. (შემოვა სწრაფი ნაბიჯით სცენაზე). ცხონდით უკუნისამდე ისრაელ! დაიჩოქეთ! შეჰლაღადეთ უფალს... წაწყდა ასური! (ახიარს) აჰა, შენ იცნობ ამ თავს. (მისცემს მახვილს) აჰა, მახვილიც, შენ იცნობ ამ მახვილსაც.

ახიარ. (გამოართმევს თავსა და მახვილს და ათვალეირებს) ოლომფრე! თავი ოლომფრესი, რომელიც დასცემდა ცის ქვეშეთს შიშის ზარს და რომელიც იძლია უძლოური დედაკისაგან... მახვილი ოლომფრესი, რომელმან შემუსრნა ერნი, მეფენი, მთავარნი და ღმერთნი, რომელსაც მხოლოდ ძლიერი მკლავი ოლომფრესი ერეოდა საბრძოლველად. (აიშვერს მალა თავს) ერო მხოლოდის ღმერთისა! ეს არის თავი ოლომფრესი, რომელიც გემუქროდათ თქვენ შემუსვრას! (აშვერს მახ-

ვილს) ეს არის მახვილი ოლომფრესი, რომელმანც შემუსრა ცის ქვეშეთი, და ბოლოს თვით შემქედველი, და პატრონი თვისი ზარი და რისხვა ქვეყნისა, ოლომფრე! წაწყდა ასური! წაწყდა ქალღმ! ცხონდა ისრაელი! ისრაელს და მასთან ქვეყნის ხსნას გაუმარჯოს!!

ელაჰაჰი, ეგელა მსკდართმოგანა და ღეგატა. გაუმარჯოს!.. მოვიდა ჩვენი ხსნა! გვეკლინა სასწაული.. ერსა ღმრთისასა, ისრაელს გაუმარჯოს!!

ერა და მსკდრება. (ერთხმივ დაიგრიალებს) გაუმარჯოს! ძალათა ღმერთს, ღმერთსა სასწაულისას გაუმარჯოს!! მუსრი ასურს!! მუსრი ქალღმეველთ!! მუსრი მათს ცრუ ღმერთებს!! ივდითს, სიწმინდესა, დიდებასა და მხსნელსა ისრაელისას გაუმარჯოს!!

ახაბრ. (მისცემს ივდითს ოლომფრეს თავსა და მახვილს) ივდითს, მხსნელსა ისრაელისას და ქვეყნისას გაუმარჯოს! გაგვიძელ წინ... შენია ძლევა! შენვე მოუღე ბოლო ოლომფრეს მხედრობასა... ივდითს, დიდებასა ქვეყნისას, ცით ქვეყნის ხსნად მოვლენილს გაუმარჯოს!!

ივდიო. (აღტაცებული სახით) სჯულსა მოსესას და ქვეყნის მოძღვარს ერს გაუმარჯოს!! მომყევით აქ (შეჰმართვეს მალა თავს და მახვილს) მუსრი ასურს!.. მუსრი ერსა შუამდინარისასა! (გავარღება სცენიდან).

მთელა ერა და მსკდრება. მუსრი ასურს! მუსრი ქალღმეველთ. მუსრი ცრუ ღმერთს ნაბუქადონოსორს. ივდითს, ჩვენსა დიდებას, ჩვენსა გვირგვინს გაუმარჯოს!! (მთელი ერი და მხედრობა გაჰყვება ივდითს).

სცენა მეორე

(ბანაკი ქალღვევლთა. შორი-ახლოს სდგას კარავი ოლომფრესი, რომელსაც ყველა კალთები დაშვებული აქვს. მდინარე ბეთილისა. მზის სხივები ეთამაშებიან მდინარეს. წყლის პირას ალაგ-ალაგ თავმოყრილია მხედრობა და აქვთ მითქმა-მოთქმა და ბაასი. ერთს ალაგას არიან შეყრილნი რამდენიმე ათასისა, ასისა და ეგრასის თავნი, წამოწოლილნი წყლის პირას.)

ერთა ზთასას თავთაგანა. მოვიდა აღსასრული ბეთილისაც, ბეთილთან მთელი ისრაილისა და მათი მოკავშირე ერებისაც. ჩვენს დიდებულს და ყოველთა მეფეთა უძლიერესს, ღმერთთა დარს, ოლომფრეს მოსვლითა ებრაელთა ღმერთის ეგოვასაგან მოციქული, უმშვენიერესი დედაკაცი, რომლის პირითაც შემოუთვლითა, შენ უნდა იყვე პირველი კაციო ქვეყნად, შენ უნდა მოგცეო ისრაელი, რაკი ეს ერი მე აღარ მიდებსო თავს. ბეთილისა და ისრაელის დაპყრობით ჩენი დიდებული და მრავალმოწყალოე, ოლომფრე, შეიქნება პირველი კაცი ქვეყნად, გახდება მთელი ცის ქვეშეთის მპყრობელი. მთელს ნადავლს და სამხედრო ნაშოვარს ჰპირდება მხედრობას და მხედართმთავართა. მაშინ ყველანი გავკეთდებით. ისრე კი აღარ იქნება, რომ ჩვენ სისხლსა ეღვრით და ნაშოვარი მიდის ბაბილონს ნაბუქადონოსორთან. რაკი ეს ასრე იქნება, მაშინ ოლომფრეს მძღვევლი აღარავინ იქნება, რადგან ყველანი მაგისათვის თავს გასწირავენ.

მეორე ზთასას თავი. ამბობენ, რაც ებრაელთ ბაბილონს თუ სხვა ქვეყნებში სიმიდრე შეიძინეს, დიდი წილი მიდისო იერუსალიმს ეგოვას ტაძრის გასამშვენებლად და გასამდიდრებლად. აუარებელი თვალი, მარგალიტი, ოქრო და ვერცხლი დევსო სიონს.

მესამე ათასის თავი. დიდი ნაშოვარი მოგველის ისრაელის დაპყრობით. ეხლა რომ ნაბუქადონოსორის მაგიერ ოლომფრე იყვეს მეფე, ეს ნაშოვარი სულ ჩვენი იქნებოდა.

ეკოი ეგრასის თავი. დილას ჯერ ისევ ბინდ-ბუნდი იყო, რომ ბეთილის გალავანზე აღანთეს ებრაელთა სამსხვერპლო ცეცხლი და ისმოდა დიდი ღალადისი. როგორც ეტყობა, ღმერთსა სთხოვდნენ წვიმასა, რომ წვიმის წყლით მაინც გაისველოს ერმა პირი. ისმოდა საშინელი ჟრიაბული ერისა და განწირული ტირილი წვრილფეხობისა.

(შემოდის ერთი უმთავრესი მხედართმთავართავანი, ყველანი წარმოუდგებიან ფეხზე).

მხედართმთავარი. გაეცით ბრძანება, რომ ყველა თქვენი მხედრობანი გაემზადნენ წყლის სათავისაკენ. ბეთილიდან მოსულმა ასტარტას უმწვენიერესმა ისრაელის ასულმა, რომელთან ეხლაც ნეტარ განცხრომაშია ჩვენი დიდებული ოლომფრე, მოიტანა ამბავი, რომ მოდისო ახალი მხედრობა ისრაელისა და მათთა მოკავშირეთა, რომ დაიჭირონ წყლის სათავე და მოუშვან ისევ ბეთილს. ბეთილის აღება შეიძლება მხოლოდ უწყლობით. უბრძანეთ, დაჰკრან საყვირსა და დაფდაფს მხედრობათა ასშლიელად და შესაკრებლად.

ყველა მხედართმთავარი მობრუნდებიან სსგა-და-სსგა მხარეს და გასმასხებენ. დაჰკარით დაფდაფს და მიეცით საყვირისა და ბუკების ხმა, რომ აიშალოს ჯარი და შეიკრიბოს ერთს ალაგას.

(შეიქნება ხმა ბუკ-საყვირისა, დაფდაფისა და ნალარისა. აშლილი მხედრობა შემოდის სცენაზე და იკრიბება ერთს ალაგას. ყველა მხედართმთავარი ჩადგებიან მხედართა შორის თავის ალაგას.

მხედართმთავარი. მართალია, მოგბეზრდათ ბაბილონის დიდებული მეფის მხედრობათა აქ ასრე დიდხანს დგომა,

მაგრამ სასყიდელიც დიდი მოგელით თქვენს მოთმენისათვის. აი დღეს ან ხვალ ბეთილიცა და მასთან მთელი ისრაელიც იქნებიან ჩვენს ხელთ. არ გეგონოთ ებრაელნი სხვა ხალხივით მწირი და გლახაკი: სადაც უნდა მივიდნენ ეგენი, თვით უჟდაბურესს და უმწირეს ალაგებს, შეჭქმნიან და არაარიდან დაჰბადებენ სიმდიდრეს. დატყვევდნენ იგინი ბაბილონელთაგან, გაცვიდნენ ეგვიპტეს, დაიყიდნენ მიდს, სპარსეთს, ინდოეთს და სხვა ქვეყნებში და მთელი ამ ქვეყნების სიმდიდრე გადავიდა ამათ ხელთ: მეფენი, მთავარნი, დიდებულნი, ერნი და სამღვდლონი გაჰხადეს თავის მოხარკეთ, ყურმოჭრილ ყმად. უკეთუ ტყვეობასა და უცხოობაში იჩინეს ამგვარი ძალა, ცხადია უფრო დიდი ქონება უნდა იყვეს მაგათს ქვეყნებში, სადაც არც მღვენელი და არც შემცილებელი არა ჰყავთ. მთელი ოფერის ოქრო და ძვირფასი თვალი შესულა ისრაელს. და ყველა ესე გიწყალობათ თქვენ დიდებით შეუდარებელმა ოლომფრემ. მთელი ისრაელის სიმდიდრე, უმშვენიერესნი ასულნი და ყრმანი დაგრჩებიან თქვენ და რაც იქნება თქვენთვის უმაქნისი, ყველა მიეცემა ცეცხლსა და მახვილს. მუსრი ისრაელს!! მუსრი ამ თილისმის ხალხს, რომელიც, სადაც მივა, ყველგან უნდა გახდეს ქვეყნის სარჩოს პატრონი!! გაუმარჯოს ჩვენი მხედრობის მოწყალე მამასა და მეუფეს, დიდებულს, ცის ქვეშეთის ბატონს ოლომფრეს!! (ამოიღებს მახვილსა და იქნევს).

(მთელი მხედრობა ამოიღებენ მახვილგბს იქნევენ ჰაერში მუქარით და ჰყვირიან): გაუმარჯოს უძლველს ოლომფრეს!!! გაუიარჯოს ქალდეველთა მხედრობას!! მუსრი ისრაელს! მუსრი ბეთილს!! (შემოვარდება ერთი მხედარი).

მხეჯარი. (გულის ქასქასით) ბეთილის კლდეებიდან დაეშვა დიდი მხედრობა ისრაელთა და საშინელი ყიჟინითა და

სისწრაფით მოდის ჩვენს ბანაკზე. წინ მოუძღვის ვი-
 ლაცა დედაკაცი, რომელსაც ხელში უჭირავს ვილა-
 სიც მოჭრილი თავი და მეორე ხელში ოლომფრეს
 მახვილზედ უდიდესი მახვილი. მხედრობას მოუძღვის
 სამღვდლოება წინ ფსალმუნთა გალობით და რალაცა
 ძღვევამოსილი ხმით. გამძვინებული მხედრობა ჰყვირის:
 მუსრი ასურს! მუსრი შუამდინარის ერთაო!!

(შემოვარდება გატაცებული სახით მეორე მხედარი.)

მეორე მხედარი, ისრაელნი დაეცნენ მოწინავე მხედრობას და
 სრულიად შეჰმუსრეს. იმათ უძღვის ასტარტაზე უმშ-
 ვენიერესი ქალწული, ასტარტაზე უფრო მრისხანე
 სახით. ხელში უჭირავს მთლად სისხლში მოსვრილი
 თავი და მეორე ხელში ისრეთ დიდი მახვილი, რომ-
 ლისაც ხმარება და მორევა შეუძლიან მხოლოდ უძ-
 ლიერეს ოლომფრეს. თითქო მთელი განრისხებული
 ცისა და ქვეყნის და ღმერთთა ძალა ამათ მოსცემო-
 დეთო, ისრაელთა მხედრობა, საითაც გაიწევს და
 უჩვენებს ის სანციფრო დედაკაცი, მისდევნ მას და
 ეგრა ძალა ვერ უდგრობთ მათ. ზარდაცემული ჩენი
 მხედრობა იძახის, ის თავი ოლომფრესი არისო, და
 გარბის, როგორადაც ციდან მოვლენილი რისხვისა-
 გან, და იმუსრება უწყალოდ ისრაელთაგან.

მხედართმთავარი. სიცრუეა! ეგ არის ებრაელთა მანქანება. ეგ
 იქნება ცვილისაგან გაკეთებული. მაგათგან გასაკ-
 ვირველი არა არის-რა. არიან მაგათში ისრეთნიც,
 რომელნიც სახმილის ცეცხლს აქცევენ ყინულად და
 შიგ ისრე დადიან, თითქო თავიანთს იორდანის წყალში
 ჰბანაობენო. ოლომფრე ეხლა ისეთს განცხრომაშია
 თავის ოქროს სარეცელზე, როგორსაც აღარ ეღირსება
 არასოდეს მზის ქვეშეთის სულდგმული. უმშვენიერე-
 სი ებრაელთა ასული, რომლისაც მსგავსი ჯერ არ
 შეუქმნიათ ნაყოფიერებათა ღმერთთ ასტარტას და
 ბაალს, არის მის გულს ჩაკრული. ის დედაკაცი ამ-



ღევს გზას ისრაელთა დასაპყრობლად. წუხელის სერობაზე მეც იმათთან ვიყავ, და სერობის უკან ისინი დავტოვეთ მარტოკანი ჩაკეტილს კარავში... ვაი ებრაელთ, თუ გაიღვიძა ოლომფრემ და გაუძღვა მხედრობას!. დეე ის განცხრეს... ისრაელთ მეც ვეყოფი... მომყევით აქ!..

(ამ დროს შემოცვივიან სცენაზე ზარდაცემულნი ქალღვევლთა მხედრობანი, ყიჟინით): უშეღვით თავს!.. საშინელი რისხვა ზეცისა!.. ოლომფრეს თავი!.. ოლომფრეს მახვილი!:

(სცენას გარეთ ისმის ყიჟინა): მუსრი ასურს! მუსრი შუამდინარის ერთა, მუსრი ქალღვევლთა!.

მხედართმთავარი. სიცრუევა!.. აგერ მოდის ოლომფრე!.. დაუძახეთ ოლომფრეს!.. მომყევით აქ!.. დაუძახეთ ყველა მეფეა და მთავართა... დაუძახეთ ვადაის!..

(შემოვარდება ვადაი).

გადაი. რა არის?! რა ამბავია?! რა არეულობაა, ზარი და ხეთქება მხედრობისა?!

მხედართმთავარი. ისრაელი დაგვესხა თავს... ჩქარა გააღვიძე ოლომფრე, მოგვხედოს...

(ამ დროს გამოჩნდება სცენიდან ივდიო. ცალ წხელში უჭირავს თავი ოლომფრესი და ცალში მახვილი. თან მოსდევს ყიჟინითა და ბრძოლით მხედრობა ისრაელთა).

ივდიო. მუსრი ასურს! წაწყმნდა ქალღუ! მუსრი ქვეყნის წამწყმნდს ბაბილონს!

გადაი. ივდიო!.. თავი და მახვილი ოლომფრესი!.. ღმერთნო შუამდინარისანო! თქვენ იძლიენით ეგოვასაგან... ცხადია ეს თუ სიზმარი?!... ო, ჩემო წინადგოდნობანო!.. (გაექანება ოლომფრეს კარავისაკენ).

მხედართმთავარი. სიცრუევა! თავი ცვილისაგან არის გაკეთებული... მომყევით აქ! მუსრი ისრაელს! მუსრი მათს ცრუწინასწარმეტყველს დედაკაცს! (გაექანება ივდიოთსაკენ).

ივდიო. მუსრი ასურს! (დაანახვებს მახვილს). თავი თუ ცვილისაა, ვისია ეს მახვილი?! მიცნობ თუ არა? ვინ იყო წუ-

ხელის თქვენთან?! ეის სადღეგრძელოსა ჰსვამდი აღ-
 ტაცებით შენ პირველი? ვინ გაუშვით მარტოკა
 ოლომფრესთან!! წადით, ჰნახეთ, თქვენი ოლომფრე.
მხედართმთავარი. (დაუქნევს ივლითს მახვილს) გაჰქერ ცრუ ზმა-
 ნებაჲ! ცრუ სიზმარო!

ახალ. (აუკრავს მახვილით მახვილს,) გაუმარჯოს ივლითს, დიდე-
 ბასა ისრაელისასს!! წაწყდა ოლომფრე! წაწყდა ბა-
 ბილონი! მუსრი ნაბუქადლონოსორის მხედრობას! მი-
 ცნობ თუ არა. (მევიარდება მახვილით,)

მხედართმთავარი. გიცნობ! შენა ხარ მოლაღატე... და მზადაც
 არის შენთვის თოკი და ძალღუერი სიკვდილი!

(შემოდის ახალი მხედრობა ბაბილოვნელთა; შემოდინ მეფენი,
 მთავარნი და მხედართმთავარნი. სცენის გარეთ ყიჟინა:) მუსრი
 ასურს! მუსრი ქალდეველთ! (სცენის მეორე მხრიდან შემობრბის
 გამოქცეული ქალდეველთა მხედრობა, ახალი ჯარი ქალდეველთა
 ესევა ებრაელთ. ამ დროს შემოვარდება ვალაი).

გაღაი. (განწირული ხმით). წაწყდა ბაბილონი! ოლომფრე გდია
 უთავოდ, სისხლში ამოვლებული. არც თავი და არც
 მახვილი იმისი იქ აღარ არიან.

(ცხარდება ბრძოლა).

მხედართმთავარი. ტყუილია! შენა ხარ მოლაღატე! დაუძახეთ
 ოლომფრეს.

(ვალაი და რამდენიმე მხედარი შესცივიან ოლომფრეს კარავში
 და გამოაქვთ უთავო გვამი ოლომფრესი, სისხლში მოსვრილი).

გაღაი. აი გვამი ქვეყნის დამპყრობი და ზარი ცის ქვეშეთისა!
 ვაი ასურს! ვაი ბაბილონს! ვაი ქვეყანას!..

(ბაბილონთა მხედრობაში გავარდება ზარი და შეიქმნება ძახილი):
 წაწყდა ერი შუამდინარისა! განრისხდნენ ჩვენზე ცამეტ-
 ნივე ღმერთნი ჩვენნი. (გარბიან და თან გზაგზა ჰყრიან სატურველს.
 მრავალნი მხედართავარნიც გარბიან და ჰყრიან სატურველს, და
 თან გაიძახიან): უშველეთ თავს! უშველეთ თქვენს სამეფო-
 ებს! საშინელი დედაკაცი! ცის რისხვით მოვლენილი! მო-
 დის! მოდის ჩვენს შესამუსრავად!

რამდენიმე მეფე და მთავარნი ოლომფრეს მხედრობიდან. მუ-
 სრი ბაბილოვნელთ! გაუმარჯოს ისრაელს! გაუმარ-

ჯოს ქვეყნის მხსნელს ისრაელის ასულს, ცით მოვლენილს ივდიოს! მხედრობანო ჩვენო, მოგაკყევით აქ! მუსრი ბაბილონს, ქვეყნის წარმატყვევნს და წამწყემნდს. (დადგებიან ებრაელთა მხარეს და მიესევინან ბაბილოვნელთა).

მხედართმთავარა. გასწარით გვამი ოლომფრესი... დაიღუპა ბაბილონი, დიდებული სამეფო! კაცი ნაბუქადონოსორთან! გაამაგროს ქალაქი, მოჰკრიფოს მხედრობა... გადაგვიდგნენ ყველანი... გვიღალატეს მეფეთა. (გარბის ზარდაცემული).

(ზოგი ბაბილოვნელთა მხედარნი ცდილობენ გაიტაცონ ოლომფრეს გვამი.)

ივდიოთა. წაართვით გვამი ოლომფრესი! (მივარდება ოლომფრეს გვამს.) შოოს აქედან!

(მისცივიან ისრაელთა მხედარნი და ვაგდებინებენ გვამს. ქალდეველნი გარბიან ძახილით): ოჰ, რისხვა ცისა! საშინელი დედაკაცი!!

გაღაბა. (ამ გვამის ცილობის დროს შეჰყურებს ოლომფრეს თავს.) ოჰ, დიდებულო თავო! შენ განაგებდი მთელი ქვეყნის ბედს, და სცემდი ცის ქვეშეთს შიშის ზარს, აპირებდი გაღმერთებას, ეცილებოდი ნაბუქადონოსორს პირველობას. ვერ გაგიძღეს ვერა მეფეთა და სამეფოთა, ვერა ღმერთთა ცის ქვეშეთს მყოფთ, და იძლიე უძლური ქალის ხელით. სიბილწისა შენისათვის!

ივდიოთა. (მივა ოლომფრეს გვამთან და მიადებს თავს.) ოჰ, გვამო, ჩემი სინორჩისა ოცნებაო! სული ჩემი, ნორჩობა ჩემი გეძებდა შენ სიცოცხლისა შესავსებლად და ხელმავე ჩემმან მოგილო შენ სიცოცხლე. შენთან იმარხება ჩემი სიყმაწვილეც. (მხედრობას) წაიღეთ ბეთილს ჩემს სამლოცველოში და შეჰმურეთ იგი. მე მოვკალ ეგე და ჩემი უნდა იყვეს ეგე, ეიღრე ვარ ცოცხალი (დაინახავს ვადაის.) ვაღაი! მიცნობ თუ არა წუხანდელს თქვენს სტუმარს?!

ლექსი ქალს

ქალო ლამაზო, კიბლუცო ნაზო,
რათ მიმბერ მწერალად?
რა სურვილს იკლავ, რის მე გულისმიკლავ
მწვავ შესაზარად?!

მუღმივ გიგონებ და თავს გამონებ
შენად საკუთრად,
და შენ კი მარად, მტოვებ ცრემლდვარად,
თბოლ და თხრად.

რა დაგიშავე, ვერ შეგაუვარე
მე თავი ჩემი,
აწ სატანჯველად და შენგან მწველად
მე განახენი.

მე ზეტად გსახამ, შენ კი მრისხავ
გულშესაზარად.
არ გებრალეები? მუღამ ცრემლები
ჩამომდის დვარად.

მამ რადას ჭფიქრობ, ნუ თუ არა გრძნობ
არ ხარ ღვთიანი,
რამ შენთვის ვკვდები და გუნჯეწები
ადამიანი!

1265 3661

* * *

გული მიკვდება, სუფარულა,
როცა შენ გხედავ დადონებულსა.
ახ, ნეტარ რატომ არ შემოდღიან
გასიამოვნო შენ ჩემ სატრფუსა.

ძალი არ შემწევს, რომ შევასრულა
ადფრთხვანებულ გულის წეურვილი;
რა სიტყვებზეა, როდესაც კაცის
დონეს აჭარბებს მისი სურვილი.?!

ბ. ა.

სამეგრელოს აღწერა

არქანჯელო ლამბერტისა

(თარგმანი იტალიურით)

IX *)

მიწად-მოქმედება

არც ერთი ერი ისეთ პატივს არა სცემს მიწად-მოქმედებას, როგორც მეგრელები. სხვაგან ყოველგან მიწის მუშაობას ეტანებიან სხოლოდ დაბალი ხალხი და გაუნათლებელი გლეხები. სამეგრელოში, კი რაც უნდა დიდი გვარის კაცი იყოს, თვითონ მუშაობს თავის ყანებს და მოჰყავს თავისი საზრდო. ეს საქმე სათაკილოდ როდი მიაჩნიათ. პირიქით, ყოველი წინდახედული მეოჯახე აზნაური მეტად ეტანება ამ მუშაობას. თვითონ იღებს ხელში თოხსა და ბევრ ოფლსა ღვრის თავის ყანების შესამუშავებლად. მეგრელებს ანდაზაც აქვთ, რომ საქმელი ყველას უნდა, აზნაურსაც და გლეხსაც, და ამიტომ ყოველმა კაცმა თავის ხელით უნდა მოიწიოს ის, რაც მას საცხოვრებლად ეჭირვებაო. მთავრიდან დაწყებული უკანასკნელ მეგრელამდე სიამოვნებით ეტანებიან მიწად-მოქმედებას და დიდს გულმოდგინებით მუშაობენ თავიანთ ყანებს. ყველა სხვა ერებზე უფრო იმიტომ უნდა იზრუნონ მეგრელებმა საზრდოს

*) იხ. "მოამბე" № VI, 1900 წ.

შესახებ, რომ სიმშობის დროს მათ იმედი არა აქვთ, რომ სხვა შორეულ ქვეყნიდან მიიღონ რამე საზრდო. თუმცა, მართალია, მათი ქვეყანა ზღვის პირად არის და მათ ნაპირებზე ხშირად მოდიან უცხო გემები იმ ქვეყნიდან, სადაც ბლომად მოდის პური, მაგალითად ტრაპიზონიდან, სათათრეთიდან, კაფიდან და კონსტანტინეპოლიდან, მაგრამ პური სამეგრელოში არავის არ შემოაქვს, რადგან მეგრელები ჩვეულებრივ, პურით კი არა, ღომით იკვებებიან და უცხოელები დარწმუნებულნი არიან, პური რომ კიდევ მოიტანონ იქ, ვერ გაყიდიან. ამიტომაც ყოველი მეგრელი დიდის გულმოდგინებით ეტანება მიწად-მოქმედებას და ცდილობს მოიყვანოს იმდენი მოსავალი, რომ ეყოს შემდეგ წლებშიაც, უკეთეს მოუსავლობა იქნა.

სათესად კი მთელი ქვეყანა ვარგა, თუმცა მეტის-მეტე სინოტიეს გამო, რომელიც ალბობს თესლს, მიწა იმდენს მოსავალს არ იძლევა, რამდენსაც ასეთი მიწა სხვაგან მოიტანდა. დიდი ნაწილი მიწისა დაუმუშავებელია მთავრის განკარგულებით, რადგან მას სურს, რომ მეტი ადგილი იყოს თავისუფალი ირმებზე და ტახებზე სანადიროდ.

მეგრელები დიდის ოსტატობით მუშაობენ ღომს (ჩვენებურად *panigi* და მათი ჩვეულებრივი საქმელი) და ამისათვის სამეგრელოში, როგორც ჩვენშია, ყოველგან შეხვდებით ბუჩქებს დიდ ხეების მაგიერ, რათა ხეების ჩრდილში არავნოს ღომს. ხეებს ერთიანად შემოაჭრიან ტოტებს, ისე რომ დასტოვებენ მარტო ღერს ხისას, რომელზედაც ძლივს ადის ვაზი. შემოჭრილ ტოტებით ღობეს უვლიან დათესილ მიწებს, რათა დაიცვან ისინი მინდვრებში გაშვებულ პირუტყვებისაგან. ხეების გაკრეკის შემდეგ შეუდგებიან ხენას და დახვენენ მიწას ოთხჯერ თუ ხუთჯერ იმავე ზომის გუთნით, როგორც ჩვენი გუთანია, მაგრამ მათ გუთანს მხოლოდ წვერში აქვს სულ პატარა რკინა, ოთხი თითის დადება, და ღანარჩენი ნაწილი სულ ხისაა. მათის აზრით რკინის გუთნის გაკეთება მეტი ხარჯია, რადგან ხარებს დაამძიმებს და ამ პატარა რკინითაც იოლად მიდიან. მიწას რომ დაამზადებენ, თესვას შეუდგებიან, ისე რომ პეტრე-პავლობისათვის თითქმის

ათაეებენ ხვანათესავს. მაგრამ ამის შემდეგ უფრო დიდი შრო-
 მა იწყება: სინოტიეს გამო აქ ცუდი ბალახი სწრაფად იზრდე-
 ბა და ამისათვის დიდი შრომაა საჭირო მის მოსასპობად. თუ
 რამდენიმე დღე დასცალდა ბალახს ზრდა, ისე იმატებს, რომ
 სულ გააქრობს ნათესს. ამიტომ მიწიდან თავს იჩენს თუ არა
 ლომი, მაშინვე გამოთოხნა სჭირდება. რადგან საქმე საჩქაროა
 და პატრონი თავის კაცებით ველარ ერევა, მეზობლები უნდა
 მოიხმაროს. ვინც უკვე დასთესა ყანა და თოხნას უნდა შეუდ-
 გეს, იწვევს მოსახმარებლად იმათ, რომელთაც ჯერ თოხნის
 დრო არ დასდგომია. თავის დროზე სხვები ამათ მოეხმარებიან.
 რადგან ეს დიდი შრომა საშინელ სიცხეში უნდა აიტანოს კაც-
 მა, მისი გასაადვილებლად ისეთი ხერხი მოუგონიათ, რომ გეგო-
 ნებათ, მთელი სოფელი ქეიფობსო. ამ ხერხს შეადგენს სამი
 რამე: ნალი, სიმღერა და უხვი საჭმელი, რომელსაც მამულის
 პატრონი იძლევა. ხშირად ნალი შესდგება ორმოცდაათის და
 სამოცის ჩარაზმულ მთოხნელისაგან. იმ დროს რომ გაამხნევოს
 იგინი, პატრონიც თავში ჩაუდგება თოხით და თოხნის, რო-
 გორც დანარჩენები. სიმღერა, რომელიც მოჰყვება ნაღს, გამოუ-
 გონიათ მარტო ამიტომ კი არა, რომ ეს მხიარული კრება გაამხ-
 ნევოს, არამედ იმისათვისაც, რომ იმათ ჩქარა იმუშაონ. ამისა-
 თვის საგანგებო სიმღერა აქვთ, რომლის ხმაზე თოხნასაც ისე
 აწყობენ, როგორც საკრავზე ცეკვას: რამდენადაც სიმღერას აჩ-
 ქარებენ, იმდენად თოხნასაც აჩქარებენ. ამისათვის თავში დადებენ
 ორი მომღერალი და იწყებს სიმღერას. ამ მეთაურებს ერთა-ორად
 ეძლევა ულუფა იმისათვის, რომ თოხნა დააჩქარებინოს სხვებს.
 საჭმელი საკმაოდ უხვი აქვთ, რადგან იგია მათი შრომის ერ-
 თად-ერთი ფასი. დღის განმავლობაში სამჯერ მიუტანებენ სა-
 ჭმელს ყანაში. დაღამებისას კი პატრონის სახლში უმზადებენ
 ვახშამს, რომელიც მეტად მდიდრულია. ამ დროს ყოველსა-
 ვე დარდს მუშაობის შესახებ თავიდან იშორებენ, შუალაქმდის
 სხედან და დროს ატარებენ ჭამაში, სმაში და სიმღერაში. რა
 მშვენიერი სანახაეია, როცა მზის ჩასვლისას თოხნას გაათავე-
 ბენ და მიდიან პატრონის სახლში. თითქო ერთი დროის ჯა-

რისკაცებიანო, გაუდვიათ მხრებზე თოხები და ექვს თუ რვა წყებად, ნელ-ნელა მიდიან, თან მიიმღერებენ და დიდის ამბით შედიან პატრონის ეზოში. აქ შემოვლენ თუ არა, დასხდებიან ირგვლივ, და მაშინვე მათ მოუტანებენ საქმელს.

საუკეთესო ღვინოს, რომელიც კი აქვთ, შეინახავენ ხოლმე იმ დროისათვის, როცა მარგვლა აქვთ. ხოლო, რადგან მათ ხახას ვერ გადაურჩებოდა ეს ღვინო, ასეთი ხერხი მოუგონიათ: ამ ღვინოს სწირავენ წმ. გიორგის იმ პირობით, რომ პეტრე-პავლობამდი არ ახადონ თავი იმ ქურს, რომელშიაც ღვინო არის. მართლაც ვერაფერს გაჰხდევს ამ დრომდის მას ხელი ახლოს, რადგან მღვდლები ხალხს ეუბნებიან, ვინც დაარღვევს წმ. გიორგის წინაშე დადებულ აღთქმას, ის ცოცხალი ვერ გადარჩება. პეტრე-პავლობის დღეს კი, რომელიც მარგვლის წინ არის, დიდის ამბით უნდა მოხსნან თავი ქურს. ამისათვის მარანში მოიწვევენ მღვდელს, რომელიც შეიმოსება საეკლესიო ტანისამოსით, რამდენსამე ლოცვას იტყვის ქურის თავზე და შემდეგ ამისა მოხსნის თავს ამ ქურს; იქიდან პატარა ქურქელში გადმოასხამს ღვინოს, რომელსაც გაგზავნის შესაწირავად წმ. გიორგის ეკლესიაში. ამის შემდეგ შეუძლიანთ იხმარონ ეს ღვინო.

ასე მუშაობენ ლომს. პური ნაკლებად მოდის და ის ცოტაც, რაც მოჰყავთ, მეტად წერილ მარცვლოვანი არის. ყოველგან არც მოდის. თუმცა, მართალია, ყოველგან იზრდება, მაგრამ ზოგან ნიადაგი ისე რბილია, რომ როგორც კი წვიმა ცოტად იმატებს და თან ქარიც ამოვარდება, ნათესი მაშინვე მიწაზე დაეგება და დაილუბება. ამის გამო ოდიშის ერთ ადგილას, რომელსაც გაგადა (Gaghidas) ჰქვია, მიწას არ ხნავენ გუთნით, რათა არ დაარბილონ და ასე შეუმუშავებელ მიწაში ჩაჰყრიან პურის თესლს, რომელიც კარგად ამოდის და მშვენიერადაც იზრდება, რადგან ამ მაგარ მიწაში კარგად იღვამს ფესვებს და ქარი ისე ადვილად ვერ წააქცევს.

ჩვეულებრივ, კარგი მიწა სადაც არის, ასეთს წესს ადგიან: პირველ წელიწადს სთესენ ლომს, მეორეს—სიმინდსა და

შესამეს—პურსა. შემდეგ ამისა მიწას სამის თუ ოთხის წლით ასეენებენ. ოდიშის მრავალ ნაწილებში, სადაც წყალი დგას და არ შეიძლება ღომის დათესვა, სთესვენ ბრინჯს, რომელიც ისე ბლომად მოდის, რომ არამც თუ აჭაურებს ყოფნის, არამედ მიაქვთ ოსმალეთს გემებს, რომელნიც აქ მოდიან.

ბაღებს პატარეებს აკეთებენ მებატონეთა მტარვალოზის გამო, რადგან როგორც კი რომელიმე ყმა დიდ ბაღს გააკეთებს, მებატონე წაიღებს ყოველიფერს, რაც კი მოეწონება. მაინც არიან იმისთანები, რომელნიც სარგებლობენ მებატონის კეთილის განწყობილებით და მშვენიერ ბაღებს აკეთებენ. იქ შეხედებით ისეთ დიდ ნესვებს, რომ სამ ტკაველზე მეტი იქნება. ბოსტნებში ყველა მცენარეებზე მეტად მოჰყავთ ოსმალური ლობიო, ეს ერთად-ერთი მათი სამარხო საქმელი. მათში ხომ მარხვა ხშირია და გრძელი. დროს შესაფერად მარხვაში ან ახალ ლობიოს სჭამენ, ან ძველსა. რადგან სინოტიეს გამო მიწაზე გაშვებული ლობიო დაღებოდა, საკმაო მაღალ ქიგოებს დასმენ ხოლმე და მათზე აუშვებენ ლობიოს. ლობიო აქ იძლევა ნაყოფს უხვად და დიდი ხნის განმავლობაში, ისე რომ ივლისიდან დაწყებული სექტემბრამდის ახალ ლობიოსა სჭამენ; შემდეგ კი გაახმობენ და საზამთროდ შეინახავენ.

ლობიოს შემდეგ დიდ პატარავისცემაშია ფხალი, რომელიც ყოველ ადგილას უხვად მოდის. ხოლო ფხალი მარტო ერთი გვარის იციან. ამის მიზეზი ის არის, რომ, რაც უნდა მოიტანოთ სხვა ქვეყნიდან სხვა გვარი ფხალის თესლი, მაგალითად ან კომბოსტო ფხალის ან, ყვავილოვანი ფხალისა *), პირველ წელაწადს რასაკვირველია ამოვა იმავე გვარის ფხალი, მაგრამ თანდათან გადაგვარდება და რამდენიმე წლის უკან სრულებით ადგილობრივ ფხალს დაემსგავსება. დერი ამ ფხალისა მეტად დიდია, ისე რომ იწონის ათს თუ თორმეტს გირვანქას ჩვენებურს. ამ ფხალს ქალაში ჩასდებენ, დაამარილებენ და დაბეჭდილს მარხვისათვის შეინახავენ. ასე დამუყავებულ ფხალს ღარიბი ხალხი თითქმის მუდამ შეტყამანდად ხმარობს,

*) რუსულად—цветная капуста.



ნ ა დ ა რ ა ბ ა

მეგრელების უმთავრესი ვარჯიშობაა ნადირობა და ყოველი წოდებისა და მდგომარეობის მეგრელი მას ეტანება. ამას ხელს უწყობს მათი ქვეყნის მდებარეობა: მოსახლეთა გარშემო ბუჩქებში, გორაკებზე და მინდვრებში ხშირად მოდის სხვა-და-სხვა გარეული ცხოველი, რომელსაც მცხოვრებნი თვალთ ხედვენ და რასაკერვლელია სურვილი აღეძრებათ მათი დაჭერისა, და ამის გამო ნადირობას მიეცემიან. მათ ანდაზაც აქვთ, რომელიც ამბობს, რომ ბედნიერი კაცი ის არისო, ვისაც ჰყავს კარგი ცხენი, უკეთესი ძაღლი და საუკეთესო მიმინოო.

სანადიროდ ტყეები ისეა განაწილებული, რომ თვითეულ თავადს თავისი სანადირო ტყე აქვს, რომელშიაც სხვას მის ნება-დაუბრუნებლად არ შეუძლიან ნადირობა. თვით მთავარსაც, თუმცა იგი ყველასი ბატონია, არ შეუძლიან სხვის საკუთრებაში ინადიროს, რადგანაც თვითონ აღკრძალა სასტიკი კანონით მის ტყეებში ნადირობა და ამ კანონის დარღვევას ვერაინ ვერ ჰხედავს. მთელი ქვეყანა სავსეა სხვა-და-სხვა ნადირითა, როგორც ოთხ-ფეხითა, ისე ფრინველებითაც (რასაც დაინახავთ ქვემოდ, მე-XXXI-ე და მე-XXXII-ე თავებში).

ნადირობის კარგად მოწყობისათვის მთავარი ისე ბევრსა ხარჯავს მწვეარ-მეძებრებზე და ქორ-მიმინოებზე და ბაზიერებზე, რომ არა მგონია, მოიძებნოს სხვა მთავარი, რომელმაც გადააქარბოს მას ამ ხარჯში. ყველა ამების სარჩენად მიჩენილია კარგადალი სოფლები, რომელთა მოვალეობაცაა თავის დროზე მიაწოდონ ბაზიერებს—რიგიანი საქმელი, ქორ მიმინოებს—ქათმები და ძაღლებს—ლორები, თხები და ლომი.

მთავარი ისე ზრუნავს ქორ-მიმინოებზე და ძაღლებზე, რომ როგორც კი სახლში დაბრუნდება, პირველად თვალი უნდა გადაავლოს ბაზიერების სადგომებს, იკითხოს ქორ-მიმინოებისა და

ძალღების ამბავი და თუ რომელიმე ავად გახდა, დიდის გულ-
მოდგინეობით უნდა უწამლოს. როცა ჰურის ქამას მორჩება
თვითონ, ბრძანებს, რომ მის თვალწინ აქამონ ძაღლებს. მაშინ-
ვე ის მოსამსახურეები, რომელთაც ძაღლები აბარიათ, გამოვარ-
დებიან გარედ სისადილო ოთახიდან და ყველანი ერთად მალა-
ლის ხმით დაიწყებენ ძახილს: „რიო, რიო, რიო“. ამ ხმას გაი-
გონებენ ძაღლები და ერთბაშად მოიბრუნენ, რადგან იციან,
რომ საქმელზე ეძახიან. აქ თუ კარის გაღება დაავგიანეს, ვიდრე
ყველანი შეგროვდებიან, ისეთ ყეფას გააბამენ, რომ იქაურობას
სულ გადააყრუებენ. გაღებენ ოთახის კარს, თუ არა, ეს გრო-
ვა ძაღლებისა უცბად შევარდება და თვალის დახამხამებაში ჩან-
თქავს იმ ღომს, რომლითაც მოფენილია ოთახის იატაკი.

ყოველ ნადირობას თავისი დრო აქვს. ხოლო ყველაზედ
უფრო მოწონებაშია ირმებზე ნადირობა, რომელსაც ორი დრო
აქვს წელიწადში: ერთი ყველიერის დაწყებიდან დიდ-მარხვამდე
და მეორე—სექტემბრის დასასრულიდან შობის მარხვამდე. ყვე-
ლიერში ჩვენებმა რომ შუბით ვარჯიშობას და ნადიმებს ეტანე-
ბიან, ამის მაგიერ მეგრელები დიდის ამბით ნადირობაში ატა-
რებენ დროს.

მთავარი ამ დროისათვის მოიწვევს ოდიშის ყველა დიდე-
ბულეებს, რომლებიც ამ შემთხვევისათვის გამოცხადდებიან საყ-
კეთესო ცხენებზე და მშენიერად ჩაცმულები. წინა დღით,
დილას, ნალარას დაჰკრავენ და მის ხმაზე ადგებიან ყველა მონა-
დირეები და ძაღლებით წავლენ, რომ ტყე შეჰკრან. ხმაურობით
და ძაღლების ყეფით ნადირს შეაშინებენ და ძლიერ შორიდან
მოდენიან იმ ალაგს, რომელიც დანიშნულია ნადირობისათვის.
მთავარი ზომიერად სადილს მიირთმევს, ადრინად შეჯდება
ცხენზე და გასწევს დანიშნულ ადგილისაკენ. მას თან ახლავს
ცხენოსანი კეთილშობილები და მრავალი ქვეითიც.

როგორც კი მივლენ ადგილზე, მთავარი გაჩერდება, და-
თვლიერებს თავის მხლებლებს, დააწყობს რიგისამებრ და
თვითეულს მიუჩინს თავის ადგილს. ყველა თავ-თავის ადგილზე
უნდა იყოს გაჩერებული და ხელში უნდა ეჭიროს მშვილდ-

ისარი. მონადირეები რომ შენიშნავენ, ნადირი მოახლოვდაო, კიდევ უფრო წინ გამოდევნიან ხმაურობით და ძაღლების ყეფით. როცა ნადირი საკმაოდ მოახლოვდება, თვითეული თავის ადგილიდან დაიძვრის, ცხენს გააქენებს, მომართავს მშვილდს და გაისროლის ისარს. ვინც ნადირს პირველად დაჰკოდავს, თუმცა სხვამ აიღოს, თავი იმას ეკუთვნის, მთავრისაგან დადებულის კანონით.

სახლში რომ დაბრუნდებიან, მთავარი ჩვეულებრივ მოიწვევს ვახშმად ყველა იმ თავადებს, რომელნიც სანადიროდ ახლდნენ. ამ ვახშმის დასასრულს მოიტანებენ იმ ტახების და ირმების თავებს, რომელიც იმ დღეს მოჰკლეს. ზოგჯერ ასეთი თავები მოგროვდება ოც-და-ათიდან ორმოც-და-ათამდე. მათ მწკრივად დააწყობენ სტუმართა წინ. აქ მოჰყვებიან ნადირობის ამბავს, და თვითეულის თავის შესახებ იტყვიან, თუ, მაგალითად ვინ მოჰკლა ესა და ეს ირემი; ვინ იყო პირველი, რომ დაჰკოდა იგი და რა ადგილას დაიკოდა; როგორ მოინდომა ნადირმა გაქცევით თავისთავის შველა; ვინ იყო, მეორედ რომ ესროლა ისარი, და ბოლოს ვინ მოჰკლა. ამ რიგად სულ ამ თავებზეა საუბარი; ეს საუბარი მეტად სასიამოვნოა დამსწრეთათვის, რადგან ამათი პირველი და უმთავრესი საგანი ნადირობაა.

უკეთუ ამ დროს სასახლეშია რომლისამე მთავრის ელჩი ან სხვა ვინმე დიდებული კაცი, რომელიც თავის ოთახში ცალკე ვახშმობს, იმას, მოკლული ნადირების თავებზე საუბარს როცა დაასრულებენ მთავრის სუფრაზე, გაუგზავნიან საჩვენებლად ამ თავებს, თან გააყოლებენ მთავრის მერაქიფეს საუკეთესო ღვინით ვერცხლის სურაში, რათა იმ დიდებულმა კაცმა თავისი მხლებლებით მთავრის სადღეგრძელო დალიოს ამ თავებზე. ამ შემთხვევაში ჩვეულება არის, რომ ვიდრე თანს ტუჩებამდი მიიტანდნენ, ცოტაოდენ ღვინოს ამ თავებზე დაასხამენ და ღმერთსა სთხოვენ, მშვიდობით აწყოფოს და ადღეგრძელოს მთავარი, რათა შემდეგში ამასთანები ათასობით და ასი ათასობით მოჰკლასო.

სექტემბრის დასასრულის სხვანაირი ნადირობა ირმებზე. ამ დროს ფური-ირმები მაკედ არიან და ამის გამო ხარი-ირმებს ერიდებიან და იმალებიან სხვა-და-სხვა ადგილებში. ხარი-ირმები გაგიჟებით დარბიან იქით-აქედ და საშინელის ბლავილით ეძებენ ფურებს. მაშინ, დღე-ღამის გაყრისას მთავარი თავის მხლებლებით მიდის ტყეში, სადაც ბევრია ირმები. იქ ჩამოხტება ცხენიდან და მშვილდ-ისრით შეიარაღებული სულ ჩუმად შედის ნელ-ნელა, სადაც უფრო დაბურული ტყეა, უახლოვდება იმ ადგილს, საიდანაც ისმის ხარ ირმების ბლავილი. რადგან ირმები გაგიჟებულნი არიან საყვარელი ფურ-ირმების დაკარგვით, ვეღარ შენიშნავენ მონადირეებს, რომელნიც ზედ მივლენ და მშვილდ-ისრით მრავალს დახოცვენ. ეს ნადირობა მთავარს საუკეთესოდ მიაჩნია თავის სამთავროში. ამიტომაც, როდესაც მას მეუღლე გარდაეცვალა და მგლოვიარობის დროს არ შეეძლო სანადიროდ წასვლა, ამბობდა, რომ უნადირობა დიდად მაწუხებსო. ირმების ბლავილს რომ ამ დროს გაიგონებდა, ისე შესწუხდებოდა მართლა სანადიროდ წაუხსლელობით, რომ დაბოლოს ამოარჩია ისეთი ადგილი, სადაც ირმის ბლავილი აღარ ისმოდა, თავის კარის-კაცებით გადაიბარგა იქ და დარჩა, ვიდრე ირმების ბლავილის დრო გაეიდა.

ფრინველებზე ნადირობითაც ისე გატაცებულია მთავარი, რომ არ მოიძებნება არც ერთი მონადირე ფრინველი, არც დიდი და არც პატარა, რომ მას არ ჰყვანდეს. ყოველ ნადირობისათვის თავისი დრო დააწესა: წეროების გადაფრენის დროს წეროებზე ნადირობა, ასილების (Aironi) დროს — ასილებზე და ზამთარში — სხვა წყლის ფრინველებზე. მთავარს სხვა ფრინველებზე უფრო წეროებზე უყვარს ნადირობა. საკვირველიც არ არის რომ უყვარდეს, რადგან მართლა საუცხოვო სანახავია, რომ ასე დიდ ფრინველს, როგორიც წერო არის, ერთი თუ ორი პატარა მიმინო ძირს დასცემს. ეს ნადირობა აწინდელი მთავრის წინადა არ იცოდნენ. დიდი ხანი არ არის, რაც მთავრის დიდმა მეგობარმა სპარსეთის ხელმწიფემ, რომელმაც იცოდა, რომ სამეგრელოს მთავარს დიდად

უყვარს ნადირობაო, გამოუგზავნა ამ ნადირობაში დახელოვნებული კაცები და დაგეშილი მიმინოები. იმათ რომ მთავრის კაცები გაავარჯიშეს ამ ნადირობაში და აქაური მიმინოებიც გაავარჯიშეს, მთავარს ისე შეუყვარდა მერე ეს ნადირობა, რომ წეროობის დროს ყოველთვის მეტად მხიარული და აღტაცებული არის.

რაც შეეხება ასიღებზე ნადირობას, ამაზედაც მიმინოთი მიდიან, როგორც ჩვენში. ხოლო ასიღას რომ დაიჭერენ, მოგლეჯენ თავზე რომ შავი ფრთა აქვს, და ისევ გაუშვებენ თავისუფლად. ამას იმიტომ ჩაედივართო, ამბობს მთავარი, რომ კოლხიდაში ამ საშუალებით მხოლოდ მრავლდება ასიღები და რომ ვკლავდეთ ან სულ მოისპობოდა და ან მეტად ნაკლები იქმნებოდაო.

წყლის ფრინველებზე და ხოხობზე ნადირობენ ქორით. ქორს არასოდეს არ გაუშვებენ წყლის ფრინველზე, სანამ ეს წყალში ცურავს, რადგან იგი წყალში დაიმალება და ქორი გაწილებული დარჩება. როცა უენიშნავენ, რომ ფრინველი წყალში აპირებს ცურვასო, დაუწყებენ ცემას პატარა დოღს, რომელიც თვითელს მიკრული აქვს უნაგირზე, და როცა შეშინებული ფრინველი წყლიდან აფრინდება, მაშინვე გაუშვებენ ქორს. ქორი მას სწრაფად დაიჭერს, რადგანაც ფრენაში წყლის ფრინველი ნელია და ქორი კი მეტად ჩქარი.

ქორით ნადირობენ აგრეთვე ხოხობზე. თუმცა ხოხობი საუკეთესო ფრინველად ითვლება, მაგრამ იმაზე ნადირობას პატივს არა სცემენ არც მთავარი და არც დიდებულები. მიზეზი ამის ის არის, რომ ხოხობზე ცხენით ნადირობა შეუძლებელია და მას სულ ფეხით უნდა სდიონ ქორით ხელში, რადგან ხოხობი იმყოფება ოხრად დატოვებულ მინდვრებში და დაბურდულ ბუჩქებში. ამებში სიარულით მონადირე ძალიან იღლება და გარდა ამისა საშინელ ეკლებში ტანისამოსსაც და ხორცსაც იგლეჯს. ამიტომაც ხოხობზე სანადიროდ თვითონ ბატონები არ მიდიან ზე გზავნიან თავიანთ მონადირეებს. იციან კიდევ ნადირობა კურდღლებზე, მწყერებზე და სხვა ფრინველებზე.

ზე, მაგრამ ამებზე სიტყვას არ გავაგრძელებ და სხვა საგანზე გადავალ.

XI

მიცვალებულთა გასვენება

მეგრელები ფრიად სასტიკად ეპყრობიან მომაკვდავთ მის სიცოცხლის უკანასკნელ წამს. როცა ავადმყოფი სულს ებრძვის, და შექნიშნავენ, რომ მეტად გრძელდება სულთან ბრძოლაო, ვითომ ამ წვალებისაგან გადასარჩენად, უადგილო გულმტკივნეულობით აღძრულნი, სიკვდილს უსწრაფვენ. ამისათვის ასწევენ მომაკვდავს, ბალიშებს შემოუწყობენ და უცბად პირქვე დაამხოვენ და ამ რიგად დაახრჩობენ. ასეთი საზარელი და ბარბაროსული საქციელი მათ კეთილ საქმედ მიაჩნიათ.

როგორც კი ავადმყოფი სულს განუტევენ, ყველა იქ მყოფი მეგობრები და მეზობლები დიდს კივილ-კივილით და ტირილით მივარდებიან. მათი კივილი შორს გაისმის და მეზობლები რომ გაიგონებენ, ყველანი მიატოვებენ თავიანთ საქმეებს და მორბიან. ყველანი ისვრებიან ერთად და საშინელი არეულობა და ტირილი იწყება. ყველა, არამც თუ ყვირის, პირის სახესაც ისე იკაწრავს, რომ სისხლი წვიმასავით მოსდის და საკმაოდ სამწუხარო სანახავს წარმოადგენს. თმას იგლეჯენ და თავში იცემენ, თუ ხელის გულით, თუ მუშტით.

გათავებენ თუ არა ამ უწყესო ტირილს, რომელიც ჩვეულებრივ გრძელდება დაახლოვებით მეოთხედი საათი, გაიხდინან წელს ზევით ტანისამოსს, როგორც ქალები, ისე კაცებიც, გაიძრობენ აგრეთვე ფეხსაცმელს და ემზადებიან ვითომ წესიერ ტირილს. მიცვალებულს ჩააცვამენ; ამოარჩევენ, რაც უფრო დიდი ოთახი აქვთ და მის ბოლოში ხალზე დასვენებენ. შემდეგ ამისა ამოარჩევენ რამდენსამე კაცს, რომელთაც კარგი ხმა აქვთ და იმათგან შეადგენენ მეზარეთა ორ გუნდს. ესენი ეახლებიან ოთახის კარებიდან მიცვალებულთან თვითეულად ყოველ მოტირალს. ჯერ, რასაკვიარებელია, ტირილს იწყებს ყვე-

ლაზე უფრო ახლობელი ნათესავი. მოტირალი ფეხშიშველი და წელს ზევით ტანშიშველი ჩადგება მოზარეთა ორ გუნდს შუა და ისე მიუახლოვდება მიცვალებულს. მოზარეები მღერაინ ნელის ხმით, თითქოს კიდევ მღერაინ და კიდევ სტირიაინო; ხოლო სიტყვებს არ ამბობენ და იძახაინ მხოლოდ: „ოჰი, ოჰი, ოჰი“.

მოტირალი რომ მიუახლოვდება იმ ადგილს, სადაც მიცვალებული ასვენია, მეზარეები ორივე მხრებთან დაუდგებიან და ტირილს განაგრძობენ. მოტირალი მიცვალებულს დაუჩოქებს და ხელახლავ დაიწყებს პირის სახის ცემას და კაწერას ისე საშინლად, რომ მხრებში რომ არ უდგენ და ხელებს არ უჭერდნენ, ბოლო ცუდი იქმნებოდა. ცოტა ხანს რომ ასე იტირებს, მერე ადგება და როგორც არის გაშიშვლებული, ისე დაჯდება მიცვალებულის მეორე მხარეს, გულზე ხელდაკრეფილი, ნიშნად მწუხარებისა, და სულ ტირის. აკრეთვე იტირებს სამი თუ ოთხი უფროსი დაახლოვებულ ნათესავთაგანი და მიცვალებულთანვე ახლო დაჯდება.

ნათესავები რომ შეასრულებენ ამრიგად თავიანთ მოვალეობას და დასხდებიან მიცვალებულის ახლოს, მიახლოვდებიან მეზობლები და მეგობრები აკრეთვე ფეხშიშველ-ტანშიშველები და იმავე მეზარეებით. ესენი რომ მიუახლოვდებიან მიცვალებულს, იქ მსხდომ ნათესავებს დაუჩოქებენ და ერთად იტირებენ. ამრიგად ეს გარეშენი ანუ გეშებენ ნათესავებს.

ასეთი ტირილი არის შემდეგ დღეებშიაც, ვიდრე მიცვალებულს არ დაკრძალვენ. მიცვალებულის პატარისცემად მიაჩნიათ ამ ტირილის გაგრძელება რვა დღემდე. ცოდვაც არის მიცვალებული ასე ადრე ჩავაგდოთ მიწაშია, ამბობენ, და სულაც არ მივაბარებდით მიწასო, რომ მიცვალებულის გახრწნის შიში არ გვაიძულებდეს ამასო.

გარდაცვალების დღესვე ამ უბედურ ამბეის შესატყობად კაცებს ყოველ მხრით გზავნიან. გაგზავნილები თან წაიღებენ მიცვალებულის რამე ნივთს, მაგალითად ან ხმალს, ან ჩანთას ისრებით ან რომელსამე ტანისამოსს. ეს გაგზავნილი კაცები რომ მიუახლოვდებიან იმ ოჯახს, სადაც უნდა მიუტანონ ამ-

გაიძრობენ და წელს ზევით გაიშიშვლებენ და ერთი-მეორეს შემდეგ თავიანთ მეზარეობით შედიან და მიცვალებულს დაატირებენ ისე, როგორც ზევით აღვწერეთ.

მეთე საათზე, როცა ყველანი მოგროვდებიან, გაემგზავრებიან იმ ეკკლესიისაკენ, სადაც უნდა დაკრძალონ მიცვალებული. ყველაზე თავშია მიცვალებული კუბოში, რომელიც ძალიან კარგად მოწყობილია სანთლებით და სხვა-და-სხვა ქსოვილებით. ამას მოსდევს მღვდელი კურთხევნით ხელში. მღვდელს ახლავს ერთი კაცი, რომელსაც ხელში უჭირავს ანთებული დიდი თაფლის სანთელი. შემდეგ ამისა მოდის დანარჩენი ხალხი, რომელშიაც არიან მიცვალებულის მახლობელი ნათესავები წელსზევით გახდილი და ფეხ-შიშველები.

ლოცვების ხსენებაც არ არის. აქ არის მხოლოდ უწესო ხმაურობა, ტირილი, პირისახის კაწვრა, თავში ცემა და მოზარეთა მოთქმა: „ოჰი, ოჰი, ოჰი“.

საფლავთან რომ მივლენ, მიცვალებულის ჩასვენებამდი ნათესავები დასხდებიან კუბოსთან და აქ უკანასკნელად მოისმენენ სამძიმარს იმ სასით, როგორც ნათქვამი გვაქვს. ამას რომ მორჩებიან, მიცვალებულის გვამს ჩაასვენებენ საფლავში და მღვდელი აიღებს ერთ ხელში ფიცარს და მეორეში ჯოხს, დადგება საფლავზე და ჯოხით ურტყამს ფიცარს. ამ ხმაურობით ზარის მაგიერ აღდგომის კვირეში მლოცველებს იწვევენ ეკკლესიაში. მღვდელი შემდეგ ამისა რქიდან ცოტა ზეთს დაახამს მიცვალებულს თავზე და პატარა ქურქლით ღვინოს მოუდგამს ახლო. შემდეგ ამისა მიცვალებულს ჩაასვენებს საფლავში და გადააყრის მიწას.

გვამის დასაფლავების შემდეგ ყველანი მიცვალებულის სახლში დაბრუნდებიან, სადაც მათთვის ვახშამია დამზადებული. ყველანი მიწაზე დასხდებიან, გრძლად გამწკრივებულნი. მათ შორის ყველაზე უკეთესი და თვალსაჩინო ადგილი მიჩენილი აქვს მღვდელს, რომელმაც დაკრძალვის წესი შეასრულა. საქმელი ამ შემთხვევაში უხვად არის, მაგრამ ყოველიფე-

რი სამარხვოა თვით სტუმრების ნოტანილი. განსაკუთრებით ზლომად არის ღვინო. ხალხი რომ სულ დასხდება და საქმელს დაარიგებენ, ღვინოს მაინც ვერაფერ ვერ დაღვეს მღვდელზე წინ. მღვდელი წამოდგება და ხელში დაიჭერს ღვინოს დიდის ჯამით და დაიწყებს რა მწუხარე გალობას დაღონებულის ხმით, რამდენიმე ღვინოს მიწაზე დააქცევს. ხალხი იმავე ხმით პასუხს აძლევს. ამას ხუთჯერ თუ ექვსჯერ განიმეორებენ ვახშმის განმავლობაში. მიცვალებულს არც კი ახსენებენ და მხიარულად ხტამენ და სვამენ. ვახშამი გათავდება, თუ არა, დაკრძალვის წესიც დასრულდება.

მგლოვიარება მათი მარტო ტანისამოსში კი არ გამოიხატება, არამედ ყოველიფერში, ისე რომ ყოველს საგანს უნდა აჯდეს ბეჭედი ტირილისა და მწუხარებისა. პირველად, დაკრძალვის დღესვე, განსვენებულის ნათესავები და მეგობრები მოიპარსავენ არამც თუ თმას და წვერ-ულვაშებს, არამედ წარბებსაც და შემდეგ ამისა მთელი წლის განმავლობაში სამართებელ-მაკრატელს აღარ მიიკარებენ. ასე იქცევიან, როგორც ქალები, ისე მამა-კაცები. ტანისამოსს პირველ ხანებში იკერვენ მსხვილ შალისაგან ფეხებამდის გრძელს. თავზე ბოხოხის მაგიერ ჰხურავთ თხის ტყავი შაქრის თავის მსგავსად. ფეხსაცმელი თხის ტყავისავე აცვიან, და ტყავს ბანლიანი პირი გარედ აქვს. ხალხს რომ აჩვენონ მწუხარებისაგან დაღონებული და გატეხილი ვართო, ხელში წვრილ ჯოხს დაიჭერენ, ამაზე დაეყუდებიან და დადიან. რამდენიმე ხნის შემდეგ მსხვილ ტანისამოსს გაიძრობენ ჯა შეიმოსებიან ჟანგის ფერის ანუ მუქ ყვითელ ტანისამოსში. კიდევ რამდენიმე ხნის შემდეგ შეიმოსებიან შავ-თეთრ ზოლებიან ტანისამოსში; წმინდა შავი კი ყველაზე უფრო ღრმა სამგლოვიაროდ მიაჩნიათ.

როდის უნდა დასრულდეს მგლოვიარობა, გადაწყვეტილი არ არის. ეს თვითთულის ნებაზე არის დამოკიდებული, ისე რომ არიან იმისთანები, რომელნიც ახლოებელ ნათესავის სიკვდილის

შემდეგ ცამეტს წელიწადსაც ატარებს სამგლოვიარო ტანისამოსს.

მგლოვიარობას საქმელშიაც იჩენენ მარხულობით და ისე მარხულობენ, რომ ჩვენში ვერც კა წარმოიდგენენ. პირველ ხანში გარდაცვალების დღიდან სჯამენ მხოლოდ უსანელებლოდ მოხარშულ ფხალს; რამდენისამე ხნის შემდეგ მეგობართა თხოვნით და ხვეწნით ცოტაოდენ თევზსა სჯამენ და კიდევ რამდენიმე ხნის შემდეგ იგივე მეგობრები დაითანხმებენ კვერცხი და ყველი სჯამოს და მხოლოდ ერთი წლის შემდეგ იგივე მეგობრები დიდის თხოვნით და ხვეწნით აკმევენ ხორცსა. მიცვალებულისადმი მეტი სიყვარულის გამოსაჩენად ბევრი არამც თუ ერთი წლის, არამედ ორის, სამის და ოთხის წლის გასვლამდი ხორცს არა სჯამს.

მგლოვიარეს საწოლი პირველ ხანებში ტიტველი მიწაა, შემდეგ დაიგებენ ცოტაოდენ თივას, მერე თივით გატენილ ლეიბს და შემდეგ საბანს იხმარებენ, მხოლოდ ლეიბიც და საბანიც თალხი უნდა იყოს და ამასთანავე სინამდი მგლოვიარე ან ერთს, ან მეორეს იხმარებდეს, საქიროა, რომ მეგობრებმა სთხოვონ და შეეხვეწონ.

საჯდომ ცხენს პირველ დღეებში მეტად აუშნოვებენ: მის გადასცემენ შავს ტილოს და შეჭკრეჭენ ძუა-ფაფარს.

მგლოვიარეს სუფრიდან რაც უნდა დიდი კაცი იყოს იგი, განდევნილია, ვერცხლისა, შუშისა და თიხის ყოველივე ჭურჭელი და ხმარობს მხოლოდ რამდენიმე ხის ჯამს და ფინჯანს.

მგლოვიარობის განმავლობაში მგლოვიარის სადგომია პატარა ჩალის სახლი, რომელშიაც სინათლე მხოლოდ კარებიდან შედის.

ერთის სიტყვით ამ დროს განმავლობაში ვოველივე ნივთი ტირილსა, მწუხარებას და ზარს უნდა აგონებდეს. ამ კანონს ვერაფერ ვერ წაუფა ვერც თავის სუსტი აგებულების მიზეზით, ვერც დიდებულის მდგომარეობისა და ვერც კეთილ-

შობილ სისხლის წყალობით. პირიქით, რამდენად უფრო დიდებულისა მგლოვიარე, იმდენად უფრო ბეჯითად ასრულებს ამ წესებს, რათა მაგალითი მისცეს სხვებს.

ეკლესიაზე ორმოცი დღის განმავლობაში შემდეგ დაკრძალვისა ყოველ დღე, გარდა კვირა დღეებისა, იმართება ტირილი. ამისათვის ზოგიერთები მიცვალებულის სახლიდან ყოველ დღე, მზის ჩასვლის ჟამს, იკრიბებიან და გააბამენ ზარით ტირილს, როგორც ზემოდ მოვიხსენიეთ. ორმოცი დღის თავზე გაიმართება მეორე საერთო დიდი წვეულება, რომელსაც ესწრება მეტი ხალხი, ვიდრე დაკრძალვის დღესა. ამის მიზეზი ის არის, რომ გარდა ერის კაცებისა მრავალი სამღვდლოებაც მოდის, რადგან ორმოცის თავზე მეტად დიდებული წირვა უნდა იქმნას გადახდილი განსვენებულის სულის მოსახსენებლად. ეს წირვა უნდა შეასრულოს იქაურმა ეპისკოპოსმა, რომელსაც წირვის ფასად ერგება ყოველივე ის, რაც კარგი და მშვენიერი ჰქონდა თავის სახმარებლად მიცვალებულს. მართლაც, ეპისკოპოსს მიაერთმევენ ხოლმე მიცვალებულის საჯდომ ცხენს თავის საუკეთესო გაწყობილობით, ვერცხლელობას, ძვირფას ტანსაცმელს და საკმაო ფულსაც, რომელიც უმეტეს ნაწილად აღის ხუთას მანეთამდე (seudi). თუმცა ზოგიერთებს არ მიაჩნიათ ეპისკოპოსის წირვა საჭიროდ და არც უნდათ, მაგრამ ეპისკოპოსები ძალად სწირავენ და ფასსაც ძალით თხოულობენ. მთავარიც საჩქაროდ აიძულებს ამ ფასის გადახდას, რადგან მისი სარგებლობა ამას მოითხოვს. საქმე ის არის, რომ ეპისკოპოსის სიკვდილის შემდეგ მთავარს ეკუთვნის მისი მემკვიდრეობა, რომელიც, რასაკვირველია, იმდენად მეტი იქნება, რამდენად ეპისკოპოსი თავის სიცოცხლეში იზოვნის. წირვის შემდეგ დიდი ნადიში გაიმართება როგორც ეპისკოპოსისა, ისე სხვა სამღვდლოებისათვის და აგრეთვე ერის კაცებისათვისაც. ნადიმის შემდეგ საჩუქრებს მიაერთმევენ არამც თუ ეპისკოპოსს, არამედ ყველა სამღვდლო პირებს, რომელთაც წირვაში მონაწილეობას იღებდნენ: ვის სხვა-და-სხვა ძვირფასი ქსოვილის ტანსაც-

მელს და ვის ფულად თვითეულის ღირსების და მდგომარეობის შესაფერად.

დაბალ ხალხისათვის კი, რომელიც ამ დღეს მრავალი იკრიბება, ჰკლავენ მრავალ ხარს და ძროხას, დაკლულებს რომ მოჰხარშავენ, ჯერ ეპისკოპოსს და მღვდლებს აკურთხებიან და მერე დაურიგებენ ხალხს, რათა ილოცონ ღვთის წინაშე მიცვალებულის სულისათვის. ეინც უფრო შეძლებული და მდიდარია, ის, რასაკვირველია, მეტს საქონელს დააკვლევინებს. მთავარი თავის ცოლის სიკვდილის გამო რამდენიმე დღის განმავლობაში აკვლევინებდა სამას-სამას თავს დღეში. ამისთანა შემთხვევისათვის მრავალი უძღური, დაშავებული და საწყალი ხალხი მოდის, რათა თავისი ულუფა ხორცი წაიღოს.

ამით როდი თავდება მიცვალებულის დასაჯლავების აუტანელი ხარჯი. მიცვალებულის ჭირისუფალმა, როგორც თავის გვარის სახელისათვის, ისე მთავრის სიამოვნებისათვის, კიდევ უნდა დანიშნოს საგანგებო დღე და ამ დღისათვის მთავარი უნდა მოიწვიოს მიცვალებულის სატირლად. დანიშნულ დღეს მთავარი თავის კარის კაცებით და დიდის ზემით მობრძანდება ჭირისუფლის სახლში. რადგან მთავარი, ჩვეულებრივ, მოდის სატირლად მიცვალებულის დამარხვის შემდეგ, ჭირისუფალმა უნდა მოაწყოს მიცვალებულის ნიშანი, რომელზედაც უნდა გაიმართოს ტირილი. ვისაც უნდა დიდის ამბვით გამართოს ტირილი, იგი სხვა-და-სხვა კარაეში სხვა-და-სხვა ნიშანსა სდგამს: ერთში აწყობენ მიცვალებულის ტანისამოსს, მეორეში დააყენებენ საჯდომ ცხენს, მესამეში—მწვეარ-მეძებრებს და მეოთხეში—მიმინოებს. ამ რიგად მიცვალებულის ხასიათის და ცხოვრების შესაფერად დააწყობენ ხოლმე სხვა-და-სხვა ნიშნებს.

ყველა ამ ნიშნების წინ ჯერ იტირებენ ჩვეულებრივის წესით მთავრის კარის კაცები და ბოლოს თვითონ მთავარი. იგი სხვებსავით ფეხშიშველია და წელ-ზევით ტანშიშველი, თავში ხელებს იცემს და იქით-აქით ჰყავს მოზარეთა გუნდები, რომელნიც მორიგობით ზარს ამბობენ. ჯერ მიდის პირველ

კარავთან, სადაც მიცვალებულის ნიშანია, რომლის წინ მუხლ-მოდრეკილი ცოტა ხანს იტირებს; მერე შედის იმ კარავში, სადაც მიცვალებულის ცხენია, რომლის წინაშე აგრეთვე მუხლ-მოდრეკილი სტირის. აქვე სახით სტირის ყველა ნიშნების წინ. შემდეგ ტირილისა მთავარს და მის კარის კაცებს უმართავენ ჩინებულ ნადიმს. ნადიმი რომ დასრულდება, მთავარს მიართმევენ მდიდარ საჩუქარს. ქირისუფალი კმაყოფილია, რომ მთავარმა პატივი მცაო და მთავარიც საჩუქრით ნასიამოვნები შეჯდება ცხენზე და სასახლეში დაბრუნდება.

გარდა ამისა მიცვალებულის სულის მოსახსენებლად დანიშნული აქვთ კიდევ აღდგომის მეორე დღე, როდესაც ასრულებენ ბერძენთა ალაბის მსგავსს. მეგრელები ამ დღეს იკრიბებიან თავის სოფლის ეკლესიაზე, სადაც არის მათი საგვარეულო სამარხი. თვითეული ოჯახი წაიღებს თავის საჭმელს და დააწყობს თავიანთ მიცვალებულთა საულავზე. დანიშნულ საათს მოდის აღგილობრივი მღვდელი, რომელიც აკურთხებს თვითეულ ოჯახის მოტანილ საჭმელს.

ამ კურთხევის შემდეგ ყველანი თავიანთ კალათებს აიღებენ და საფლავზე სტოვებენ წკნელისაგან გალიასავით გაკეთებულ კოლოფს, რომელსაც გარშემო არტყია ყვავილები და სანთლები. მერე ყველანი ერთად მიდიან ეკლესიის წინ რომ ფარაო მანდორია, სადაც მშენიერი ხეებია დარგული და იქ თვითეული ოჯახი დასხდება ცალკე ხის ძირს. ამ ხეების დანიშნულება ძველის დროიდან სწორედ ის არის, რომ ასეთს შემთხვევაში კაცმა თავი შეიფაროს ჩრდილის ქვეშ. დასხდებიან ყველანი ერთბაშად, რადგან არავის არ შეუძლია სხვებზე უფრო ადრე დაჯდეს. დასხდებიან თუ არა, პირველად ერთიმეორეს თავის საჭმელს უთავაზებს და თან ამბობს, რომ ღმერთმა აცხონოს ჩვენი მიცვალებულებიო. შემდეგ ამისა შეუდგებიან როგორც თავიანთ მოტანილისა, ისე ნათავაზევის საჭმელის ჭამას, რომელიც გაგრძელდება ხოლმე შუა დღიდან საღამომდი. როცა კარგად დალევენ, დრო გამოშვებრთ სუფრიდან აღებნიან ხოლმე დალეულები და ხელი-ხელ გაყრილი მღე-

რინ და ცეკვავენ მინდორში, ამ რიგად თვითონ მშვენიერად
 გაატარებენ ხოლმე დროებას და ფიქრობენ კი, რომ ამით მი-
 ცვალებულის სულს ვასიამოვნებთო.

უფრო მოყვარულები თავიანთი მიცვალებულებისა, ამ
 დღესაც არ სჯერდება და დიდ დღესასწაულებში და ყველი-
 ერში ჩააწყობენ კალათში საქმელს თავიანთ მიცვალებულთა-
 თვის, მიიტანებენ და დააწყობენ მიცვალებულის საფლავზე,
 სადაც გამართავენ დიდ ტირილს. ტირილი დასრულდება იმით,
 რომ მღვდელი აკურთხებს მოტანილ საქმელს, რომელსაც და-
 ურიგებენ დამსწრეთა, და ყველანი ერთად მხიარულად სჭა-
 მენ.

სვიმონ იმერეთა მეფის და მთავრის მამია გურიელის სიგელი*)

წმინდასა და მცხაკელს მუოფელისა ჰატიასნისა ჯვრისა თავ-
დებობითა და შუამდგომელობითა წმინდათა ანგელოზთა და მთავარ
ანგელოზთა და ყოველთა სეზისა ძალთა ანგელოზთა თავდებობითა
და შუამდგომელობითა—წმინდათა დიდთა წინასწარ მეტყველთა და
დიდთა მღვდელთ მოძღვართა ქრისტეს მესაიდუმლოთა თავსმდებო-
ბითა და შუამდგომელობითა წმინდათა ათორმეტთა და სამეოცდა
ათთა მარცაქელთა ყოველისა სოფლისა ქადაგთა წმინდათა ასრანთა
ღვასწლისა მძლეთა წამებით განხრწენკებულთა მოწამეთა და წმინ-
დათა ქაღწულმოწამეთა თავდებობითა და შუამდგომელობითა რანიცა
წმინდასა საუფლესა სვინაქსარსა შინა სწერა და თუ დღითა-დღე
მოცისკენებინ მათ ყოველთა წმიდათა ღთისათა თავსმდებობითა და
შუამდგომელობითა ესე აუარებელი უტყუარა უნსუბო გულის-მარ-
ლით დამტკიცებული ფიცი პირი და წიგნი დაკვიწრეთ და მოგარ-
თვით ჩვენ მეფემან სვიმონ თქვენ გურიელს მამიას ამ პირსა ზედა
რომე მამაჩემი მეფე ალექსანდრე აბაშიძემ და იმერლებმა მუსთაფა
მოჭკელს და მისი მამა ბაძა ჩემი მეფე გიორგი ბედნიერმა ცამდას
ამაღლებულმან სონთქარმა მეფედ დასვა და არცა ის აბატონეს და
გარდაცდეს მეჩემ ჩვენ შეკვსკვეთ დიდმან და ბედნიერმან ცამდას
ამაღლებულმან სონთქარმა შეგვიწულა და ბედნიერს ყვენს ჩვენი თავი
ამატივა და ვეზირი ბედნიერი რსმან ფაშა თანინა ქნა იმერეთი გვი-
ბომს და თქვენცა ბედნიერის სონთქარის ბრძანებას მოყუკით და

*) ამ ორის სიგელის პირი გადმოგვცა ჩვენ თ. ვ. თარხან-მოურავმა.
არც ერთს დატა არ აქვს.

ბედნიერს სერესკერს ოსმან ფაშას შემოეყარეთ მერმეთ თქვენსა და ჩვენს შუა მორიგება მოხდა მამჩემს მეფეს ალექსანდრეს და ბიძაჩემს მეფე გიორგის ჭილაძე მიქელაძე თქვენთვის მოეუიდას და საფიცილოთ მოკრეს და ახლა რადგან ბედნიერი ოსმან ფაშის პირით გაგრიგდით ჭილაძის მიქელაძის საფიცარი ჩვენ გეთსოვეთ და მოგვიერთებია და გიბედნიეროს ღმერთმან კერამ ჩვენმან შემდგომან გვარმან მეფემან ჭილაძე მიქელაძე კერ გვაფას: ამის მოწამე თავად ღმერთი და ყოველნი მისნი წმინდანნი ზეცისანი და ქვეყნისანი უსოფლონი და სოცნიელნი: კაცთაგან კათალიკოზი გრაგალ გენათელი ნიკოლოზ ჩვენი სიმაჟირი ახაშიძე გიორგი ერისთავი შოშიტა ლიპარტიანი გიორგი შვილი ქაიხოსრო მოურავი: ოტია და ვასტანგ თქვენი დარბაისელი — თავდგირიძე ბეჭაუღთ უსურესი მიზარბეგ ერისთავი გიორგი — ბუქან ნაკაშიძე — გურგული უზედაქსნი უქვენასნი:.

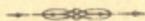
თავად დაუსაბამო ღვთისა შუაობითა და წმინდისა ქალწულისა შუამდგომელობითა ბატონისის მცხაკელს მყოფელისა ჯვარისათა თავდებობითა მინდობითა შუაობითა და შუამდგომელობითა ზეცისა ძალთა ანგელოზთა მთავარ ანგელოზთა მიქაელ და გაბრიელისათა. წინასწარმეტყველისა წინამორბედისა ნათლის მცემლისა იოვანესითა თავთა მოცაქულთა ზეტრე და ჰელესითა ანოვანთა მსუდართა უძლეულთა მოწამეთა გიორგი თეკლერე დიმიტრისათა და რანიცა წმინდანი ღვთისანი სვინაქსარსა შინა ქსწერისან და მოისსენებან ყოველთა წმინდანთა ღმთისათა თავდებობითა მინდობითა შუაობითა შუამდგომელობითა ესე ფიცი პირი და საფიცარის წიგნი და სამეფლო წყალობა სამეკიდრო და სამოდოლოდ გასათავებელი გიბოდეთ ჩვენ კელმწიფემან გურკელმან ბატონმან მამამ დედოფალმან ბატონმან ელენე ბატონის-შვილმა ბატონმან გიორგიმ შენ ერისთავს ჩემს სიძეს გიორგის და შენ შვილებს ამ პირსა ზედან რომე საჭავახთლებმან გომუნდლეს დრო გიმოხუეს და ჩვენს მეფეს აჩილეს რადგან ჩემი გულისათად ერთგული უმა ხართ და შესაფერად შენი ძარტებული იყო გიბოდეთ სრულად საჭავახლო სახელად რომ დრომელიც ჩემი სასამსახურო მოსახმარი და შესამატი ყოფილიყოს და

იმერთა ძეგლის და მთავრის სიგელი

იყოს ჩემი დაუგულებელის საქმით ამას გარეთ უაზუნა ნანაის შვილ-
ბისა მამული კვამლი კაცები სახლი კარი შინაყმა მოახლე მარანი
ტყე და წყალი საყდრის კარი სასაფლაო სასძელ-საჭმელი უბება
საძებრიანთ სამკვიდროთ გვიბოძება და გიბედიეროს დმერთმან
ჩვენს ერთგულად სამსახურში; ამის მოწამე არის თავად დმერთი
და ყოველნი მისნი წმინდანი ზეცისანი და ქვეყნისანი უხარტონი
და სორციელნი კაცთაგან მოწამე არიან ნაკაშიძე ბეჟან როსტომ
დოდობერიძე—მამუკა გუგუნავა და ჩვენი დარბაზისურნი ყოველნი
დამიწერია მდივან გაბრიელს და მოწამე ვარ—: :-

გურიელი:
მამია

დედოფალი
ელენე



პარიზის მსოფლიო გამოფენა

ღ

ჩვენი ქვეყანა

მეცხრამეტე საუკუნის აფოთეოზი, გვირგვინი და დიდებაა—მსოფლიო გამოფენა, საფრანგეთს სატახტო ქალაქში მიმდინარე წლის აპრილში გახსნილი რამდენისამე წლის მზადებისა და ლოდინის შემდეგ. მდინარე სენის ერთის მხრით თანხმობის მოედნიდან ელისეს მინდვრის გაყოლებაზე ტროკადერს პარიზი ქაჯე მხრით—ინვალიდთა მოედანი, სენის ნაპირი და უშველებელი ეგრედ წოდებული მარსის ველი; სულ სივრცით ნნ ოთხ-კუთხი ქცევის ადგილი უპყრია ამ გამოფენას. აქ არის გაშენებული დიდთა და მცირეთა სახელმწიფოთა ექსპონატებისათვის უზარ-მაზარი სასახლენი, პავილიონები, რესტორანები, გასართობთათვის აგებული თეატრები და სხ. მათშია გამოფენილი ნიმუშები დიდთა და მცირე ერთა შემოქმედებითის ნიჭისა, მრეწველობისა, მეურნეობისა, მხატვრობისა, ვაჭრობისა, ხელოვნობისა, მეცნიერებისა, სწავლაგანათლებისა, ქველის კულტურის ნაშთთა, საშინაო და საგარეო ცხოვრებისა და სხ. და სხ. გამოფენამ დაანახვა ყველას, რანი იყვნენ წინაპარნი, როგორ სცხოვრობდნენ რამდენისამე საუკუნის წინად, რასა სჯერდებოდნენ, რა აზრი ასულდგმულდებდათ, რა აკმაყოფილებდათ, რა ღირსება ანუ ნაკლი ჰქონდათ, და რანი არიან დღეს მათნი შთამომავალნი, როგორ გაიმარჯვეს, როგორ წასწიეს წინ კულტურა. აქ ითქვა უკანასკნელი სიტყვა

ადამიანის ბედნიერებისა, დღევანდობისა, წარმატებისა, მის სულიერ და ხორციელ ძალისა, აქა ხედავთ ნაღვაწსა მარტო-ოდენ მოძმის და კაცობრიობის დღევანდობის სიყვარულითა და აზრით გამსჭვალულთა მეცნიერების ქურუმთა პასტორის და სხვათა, რომელთაც ცალკე სასახლე აქვთ დათმობილი. და ამათსავე გვერდით უშველებელ გრძლად გადაქიმულ შენობაში გამოფენილია მოდელები უზარმაზარ ჯაგშნიან გემების, უზარმაზარივე გველეშაპსავეთ საზარლად პირაშემული ზარბაზნებით, ცნობილ მეზარბაზნე შნიდერის და ამხანაგობის მიერ სისხლის ფრად შეღებილ შენობაში მოთავსებული. ზოგი ამ ზარბაზნებთაგანი (მაგ. ვაკერ, სონ და მაქსიმის) იწონს თავის მექანიზმიანად 3,126 ფუტს, მისი ყუმბარა—19 ფუტს და 27 გირვანქას, ყუმბარას გასატენად ტყვია-წამალი 5 ფუტი და 30 გირვანქა უნდება, ერთ წამში 2 ვერსის და 8 მხარის მანძილს მიღის თითო ყუმბარა და ერთ წუთში ზარბაზანი 6-ჯერ იცლებს! და ყოველივე ეს გამოგონილია იმავე ადამიანის შვილის გონების მიერ თავისივე მსგავს ადამის შვილის გასაქრობად, გასაქრობად ერთის წამის განმავლობაში იმისა, რაც საუკუნეთა განმავლობაში ადამის შვილმა საშინელის ოფლის წურვითა და ჭაპანწყვეტით შეჭქმნა...

მთელის ქვეყნის წარმომადგენელთ მოუყარა თავი პარიზმა ამ რამდენიმე თვის განმავლობაში. რა ზღვანი და ხმელნი არ გადააღახვინა ხალხს, რომ რამდენისამე კვირაში აჩვენოს, გაუთვალისწინოს ის, რის ნახვასაც სხვა დროს აუარებელი ფული და მთელი წელიწადები დასჭირდებოდა. ვინ გინდათ, აქ რომ არ იყოს! ინგლისელი, ამერიკელი, გერმანელი, რუსი, ავსტრიელი, ჩინელი, ველურები აფრიკისა და სხვა-და-სხვა კუნძულებისა. ჰხედავთ ყველას შინაურს ცხოვრებას, სიმდიდრეს, ზნეს, ჩვეულებას.

ამ გამოფენასთან ერთად ამ ზაფხულშივე გაიმართა მეორე გვარი გამოფენა, ანუ მსოფლიო კონგრესები მეცნიერების თითქმის ყოველ დარგის წარმომადგენელთა. ყველა

ერი თავის წარმომადგენლის პირით უზიარებდა სხვებს თავის აზრს, ახალს გამოგონებას, და ამ სახით თითოეულის ჭკუის და გამოცდილების ნაყოფი საერთაშორისო კუთვნილებად ხდებოდა მსოფლიოს საკეთილდღეოდ.

მთავრობამ საფრანგეთისამ არც შრომა დაზოგა და არც ხარჯი, რომ ღირსეულად დახვედროდა ქვეყნის ოთხსავე კუთხიდან მოსულ სტუმრებს, რომ გამოთენა ბრწყინვალე გამოსულიყო. საწადელს ეწია კიდევცა: ყველა კმაყოფილი და მოხიბლული დაბრუნდა ამ მსოფლიო განათლების დედის ნახვითა. ყველამ მისს სატახტო ქალაქში საზრდო უშოვნა თვისს ჭკუას, გონებას და ათასგვარის შთაბეჭდილებით დატვირთული და ნატვრით გამსჭვალული უკან დაბრუნდა.

—

დიად, საჭირო და სასურველი იყო, რომ ამ საერთაშორისო ფერხულში ჩვენი ქვეყანაც ჩაბმულიყო, თავისი თავი, თავისი სულიერი, თუ მატერიალური ავლა-დიდება სხვა ერთათვის ეჩვენებინა და მათი ყურადღება მიექცია. ამ აზრის განხორციელება იკისრა შარშან ტფილისში საგამოფენოდ შემდგარმა კომიტეტმა და ქართველების წარმომადგენლობა მიანდო ბ-ნს რაფაელ ისარლიშვილს.

ვნახოთ, რამდენად ვეწიენით საწადელს, რამდენად არ გაგვიცრუვდა იმედი.

ნუ დავივიწყებთ, რომ მთელი საუკუნეა, რაც გარეშე მტრისა აღარ გვეშინიან, თოფ-იარაღის ხმარება აღარ გვეჭირვება. შეგვეძლო მთელი ეს დრო ჩვენის კულტურულ ზრდისა და მატერიალურ აღორძინებისათვის შეგვეწირნა. შეგვეძლო აღვეყვავებინა მეურნეობა, მრეწველობა, გაგვემდიდრებინა მწერლობა, რომ ისეთის დიდებულის წარსულის ხალხს, როგორიც ჩვენა ვართ, საპატიო ადგილი გვეჭეროდა სხვა ერთა შორის ღ ეს ჩვენი ზრდა მით უფრო გამოგვეჩინა აქ, ამ განათლებისა და წინსვლის მშვიდობიან შეჯიბრებაზე.

ღიად, ქართული განყოფილება უნდა გამხდარიყო სარკედ, ნამდვილ მაჩვენებლად ჩვენის ზრდისა. თუ ამ თვალთშეხედავთ გამოფენაზე ჩვენს განყოფილებას, ის აზრი უნდა დავსკვნათ: რომ ჩვენ არცა რა გვექანია წარსულში, არცა-რა გვაქვს აწმყოში და საექვოა რამე გვექმნეს მომავალში. აი, ამას გვიჩვენებს ჩვენი განყოფილება. მაგრამ ღმერთმა ნუ ჰქმნას, რომ თამარისა და შოთას სამშობლო ასეთი იყოს! აქ საჭიროდა ვსთვლით მოვავაგონოთ მკითხველს, რომ ქართულ განყოფილების ასეთის ძალზე ფერმკრთალობის მიზეზი ბევრგვარია

ჩვენი ექსპონატები შეფარებულია ტროკადეროსთან აგებული რუსეთის პავილიონში, რომელშიაც მოთავსებულია სამი კოლონია რუსეთისა: ციმბირი, თურქესტანი და კავკასია საკუთრივ კავკასიას დათმობილი აქვს ერთი ოთახი და ზედ აწერია Salle du Caucase. როგორც ვიცით, კავკასია ერთი ბუნებით უმდიდრესი და უკვეკლუცესი ნაწილია რუსეთის იმპერიისა კერძოდ და მსოფლიოსი—საზოგადოდ. მაგრამ იმით, რაც ამ ზალაშია გამოფენილი, ის, ვისაც თავის თვალთ არ უნახავს კავკასია, ბევრ არაფერ აზრისა იქმნება ამ კუთხის შესახებ. ვისა და ვის მიუღია მონაწილეობა ამ განყოფილებაში?—ტფილისის მუზეუმის პატრონს ბ-ნს რადეს, ტფილისის სამეურნეო საზოგადოებას, სოხუმის სამეურნეო საცდელს სადგურს, ოქრომჭედელს სერობიანცს, ოქრომჭედელსავე სეიდ-ჰუსეინს და საზოგადოდ ქართველობას, რომელსაც გამგე გერედ-წოდებულ ქართულ განყოფილებისა, ანუ „წარმომადგენელი ქართველ მემამულეთა საზოგადოებისა“ „Association des propriétaires géorgiens“-ს გვიწოდებს ყველგან.

თურქესტანის განყოფილებიდან კავკასიის ზალაში შეხვალთ თუ არა, მარჯვნივ დაინახავთ კედელზე ჩამოკიდებულს

რამდენსამე სპარსულს ხალიჩას, მერე იმათ მიჰყვება ფოტო-გრაფიული სურათები კავკასიის მთებისა. სხვა ნივთებთა შორის არეულია ბ-ნის რადეს საეტნოგრაფიო კოლექცია. აქ არის მოდელი ჩვენებურის ურმისა, რომელსაც ყვეარი კამეჩი უბია, ზედ ადევს ფოსტა და რუსის მოხელესა და ჩვენებურს ორს მეურმეს მიაქვთ მთიანის გზით. ქვეშ აწერია: Transport postal au mogen des buffles (ფოსტის გადატანა კამეჩების საშუალებით). ყველანი, ვინც კი გაუვლიდნენ, უნებლიედ აცქერდებოდნენ ამ ფოსტის ურემს, როგორც საოცარს რასმე. ევროპიელს აღარც კი ახსოვს ის დრო, როცა ასეთის დინჯისა და ზოზინა ცხოველის საშუალებით ატყობინებდა თავისს ამბავს შორს მყოფ ნაცნობს, და ოღონდაც რომ გაუჟვირდებოდა და იტყოდა, ეს რა ხალხი ყოფილა, შენი ქირიმე, კავკასიაშიაო! ახალის ამბის გაგება აქ თურმე არ ეჩქარებათ და კამეჩებს აზიდვინებენ წერილებსაო!... ასეთი საშუალება უწინ, შეიძლება, ყოფილიყო კიდევცა, მაგრამ, მადლობა ღმერთს, ახლა დასავლეთის კავკასია აღმოსავლეთის კავკასიას რკინის გზის წყალობით დღენახევრის განმავლობაში აწვდის ხოლმე თავისს ამბავს. რადღესავე საეტნოგრაფიო კოლექციაშია: ცალუღვაშ ჩამოვარდნილი ლეკი, ჩაჩქნიანი ხევსური, ხარაგაულის ჭურჭელი, ქართული საკრავები (ხენათესვის და საზოგადოდ სამეურნეო იარაღი არსად არ იყო), თუში, რაქველი მუშა და თეთრად გამოწყობილი ქართველი ქალი. სხვებზე არას ვიტყვით და ეს ორი უკანასკნელი კი სწორედ დაცინვა იყო ჩენი. მუშისათვის ერთი კოკიანი ტიკი წამოუტიდებიათ და ისე მოუკაკეიათ წელში, რომ ცოცხალი კაცი ისე დამდგარი უქველად უნდა დაეცეს. კაცს ასე ეგონება, რომ ამ თხის ტყავში ერთი კოკა კი არა 30 კოკა ღვინო უნდა იდგას, რომ მისს სიმძიმეს ასე მოუხრია წელში საწყალი კაცი! ქართველ ქალისათვის ჩიხთიკობი სადღაც მალლა წამოუკოსებიათ და აბაზიანი ლეჩაქი მოუხვევიათ, მტვრით გასერილი. კავები ცხენის კულსავით ჩამოჰშლია... ასე ჩათლახად მორთულ ქალს დიდის რიხით აწერია: Femme georgienne... რად-



დეს მოსდევს ტფილისის სააბრეშუმო სადგური, რომელსაც გამოუგზავნია ნიმუშები აბრეშუმის ძაფისა, ნაქსოვისა, პარკისა და ფოტოგრაფიული სურათები აბრეშუმის ძაფის ამოღებისა სოფლელების მიერ. მაგრამ ისე მიყრილი და მტკრით დაფარული, რომ დათვალეობაც კი ეზარება ადამიანსა. ტფილისის სამეურნეო საზოგადოებას წარმოუდგენია შუშებში ჩაყრილი თესლეულობა. სოხუმის სამეურნეო საცდელ სადგურს, რომელსაც სოხუმის ახლო ას-ოცი ქცევა საუკეთესო მიწა აქვს ქალაქისაგან მიცემული, და რომელიც წელიწადში ათი ათასამდე ფულსა ჰხარჯავს, მხოლოდ რამდენისამე ჯურის სიმინდი გამოუგზავნია. სიმინდის ხელი უსადგუროდაც მშვენივრად იციან იქაურებმა, სხვა რამე სიკეთე ჰკითხეთ თორემ. არის კიდევ ტყლაბი და კახურის სახელით მონათლული დაობებული ჩურჩხელა, ვისგანაც გამოგზავნილი, რამდენიმე ნიმუშები მადნებისა და ეგ არის და ეგ!

ახლა ვნახოთ, ჩვენს „association des propriétaires géorgiens“-ს რა გამოუგზავნია.

ზემო ჩამოთვლილ ნივთებთა შორის აქაიქ ჩაჩხირულია ის ექსპონანტები, რასაც ბნი რაფ. ისარლიშვილი „ქართველ მემამულეთა“ სახელით აგროვებდა შარშან ტფილისსა და პროვინციებში. ერთ ალაგას ჩამოკიდებულია ორი ყაბალახი, ზედ აკრავს მწვანე სქელ ქალალზე დაბეჭდილი „association“ და სხვა. ამათ გვერდით რამდენიმე ბადისებური შარფებია აბრეშუმისა, ქუთაისის ურიები რიონის რკინის გზის სადგურზე ექვს-შვიდ შატრად რომ ჰყიდიან ხოლმე, იმის გვარისა, სხვა-და-სხვა ფერად შედებილები. შემდეგ ერთ ყუთში რამდენიმე ტარიანი დანაა. ნუ დაივიწყებთ, რომ ფრანგულად ყველას აწერია: „ქართველ მემამულეთა საზოგადოება“. ერთ შეუქმნეველ ალაგას პატარა კოლოფში ჩაწყობილია კუხის (ხონს ახლო) სააბრეშუმო ამხანაგობის ნაწარმოებნი. მეორე კოლოფში—ტყიბულის გიშრის კრიალოსნებია. ბოლოს კედელზე ჩამოფენილია ხუთიოდ ნაირი შალი ხონისა. ეს არის ჩვენი შინაური მრეწველობა. ახლა ვნახოთ ნიმუშები კირნახულისა.



ჩვენის ცხოვრებიდან (ხატობა), მაგრამ ქვეშ არაფერი უწერია, რომ ევროპიელმა ცნობისმოყვარეობა დაიკმაყოფილოს. ამ ალბომსაც, როგორც სხვა ნივთებს, აწერია: «Assotiation des propriétaires géorgiens» და ფასიც—200 ფრანკი, ე. ი შვიდ თუმან ნახევარი ადევს! ვერ გაგვივია, რად უნდა ღირდეს ასე ძვირად 40 სურათი საკაბინეტო სურათის ზომისა! უზომოდ უნდა უყვარდეს კაცს ჩვენი ქვეყანა და ამასთანავე უზომოდ ფულიც უნდა ჰქონდეს, რომ ეს ალბომი შეიძინოს! თუ გაკვირვება შეგვეძლო ვისიმე, აბა ჩვენის ძველის ხუროთმოძღვრების ნაშთთა სურათებითა! და სწორედ ჩვენთა ეკკლესიათა ალბომი არ მოიძევა ჩვენს განყოფილებაში. დაუდევრობა და უთავბოლობა მეტი-ლა გნებავთ! აქვეა ჩვენის გრაფიორის გრ. ტატიშვილის უკანასკნელი ნამუშავარი ქართულ ხელოვნებიდან. ეს გახლავთ ალბომი ჩუქურთმებისა, გადაღებული გრაფიორის მიერ ჩვენის XI, XII, XIII და XV საუკ. ეკკლესია-ტაძრებიდან და „ქართული ჩუქურთმის“ სახელით ერთად თავმოყრილი. ფრანგულად აწერია: «L'art décoratif au Caucase» (დეკორატიული ხელოვნება კავკასიაში). ამ ნაშრომს, ფაქიზად და სინილისიერად შესრულებულს, სამწუხაროდ, ჩვენში სულ რამდენიმე კაცი თუ იცნობს, რადგან, როგორც ვიცით, შემდგენელმა სულ ასიოდე დაჰბეჭდა და გასასყიდად არც კი გადაუცია სადმე. „ქართულ ჩუქურთმას“ გვერდთ უძევს გრ. ტატიშვილისავე მონოგრამები სითვით საკერ ქართულ ანბანისა.

მეტად გვევოცა, როცა ამ მონოგრამათა ყდაზე შემდეგი წარწერა დავინახეთ ფრანგულს ენაზე: „Alphabét géorgien — (ქართული ანბანი). თუ ეინმემ გადაშალა და დააკვირდა, უეჭველია, კარგს აზრს არ შეადგენდა ჩვენებურის ანბანის შესახებ, ასეთ ჩახლართულ ასოებს რომ დაინახავდა. ფასადაც 10 ფრანკი ანუ თითქმის ოთხი მანეთი აწერია იმას, რაც ჩვენში მანეთად იყიდება. რამდენადაც ვიცით, მყიდველი არავინ გამოჩნისია. არ დაუფიწყნიათ გახუნებულ ყდიან „ვეფხისტყაოსნის“ (გ. ქართველიშვილის გამოცემა) გამოფენაც. დევს აგრეთვე ჩვენის პედაგოგის შედგენილი წიგნები—„დედა-ენა“ და „ბუ-

ნების-კარი“, №№ „ცნობის-ფურცლისა“, „ივერიისა“, ულაზათო კაზმიანი წიგნაკები წმინდანთა ცხოვრებისა და... მორჩაის განყოფილება, რომელსაც აწერია *La langue géorgienne*“ (ქართული ენა). ამასთანავე მორჩა ჩვენებურ ექსპონანტების სიაცა.

—

აი, რა ავლა-დიდებით წამოვედით ევროპაში, აი, რის პატრონი ვაპირებდით აქაურებთან თავის გამოჩენას და სახელის განთქმას! მგონი საჭიროც აღარ არის იმის თქმა, რომ ყველასაგან შეუმჩნეველი დავრჩით სუფრის ბოლოს გდებული. ახლა უნდა გენახათ ჩვენის განყოფილებისავე გვერდით კოლონიები ინგლისისა და საფრანგეთისა: ცეილონი, კანადა, ველურ დაჰომელთა ქვეყანა, ტუნისი, გვინეა, გვადელუბი, ალჟირისას ხომ ნუ იტყვიან! მთელი მათი ცხოვრება, ბუნებრივი სიმდიდრე, სწავლა-განათლება, მრეწველობა, აღებ მიცემა ხელის გულზე ეშლებოდა კაცს. უბრალო წვრილმანი რა არის, ისიც კი არ დაუფიწყნიათ. იქაური ხალხიც კი ჩამოუყვანიათ სურათის სისრულისათვის. ცალკე წიგნებად დაბეჭდილა აღწერა ყოველ კუთხისა, სტატისტიკური ცნობები უეჭველად არის ყოველს განყოფილებაში.

როგორც ხედავს მკითხველი, დიდი შეცდომა იყო ჩვენის მხრით, დიდი უანგარიშობა და წინდაუხედავობა ამ გვარის ექსპონატების იმედით აქეთ წამოსვლა. წინდაწინვე უნდა გვცოდნოდა, რომ რასაც ვთესავდით, იმასვე მოვიმკიდით. საჭირო იყო, გამოგზავნამდე ექსპონატებისათვის თავი ერთად მოგვეყარა და საერთოდ გადაგვეწყვიტა, იმათის იმედით—ღირდა ევროპაში წამოსვლა თუ არა. არამც თუ ეს არა ვქენით, საქმე ისე დავიწყეთ, რომ თვით ექსპონატები თითო და ორორი თვის შემდეგ მოდიოდა თითო და ორორი, სანამ შეივსებოდა ის ღარიბული კოლექცია, რაც გამოთენახვა დღეს. ჰო, რაკი ერთად მოვუყრიდით თავს ყველაფერს, დავიჯერო, ერთი არაინ გამოჩნდებოდა ისეთი, რომ ეთქვა: ამით წასვლა არ შეიძლებაო! რაკი მათი წამოუღებლობა გადაწყდებოდა, რაკი

ყველასათვის თვალსაჩინო იქნებოდა, რომ ჯერ-ჯერობით აწ-
მყოფი ვერავისი გაკვირება შეგვეძლო, სხვა საშუალებისათვის
უნდა მიგვემართა და ეს საშუალება კიდევ ასე თუ ისე გაკვირ-
ვისაგან გვიხსნიდა, გაგვიყვანდა ფონს. მე მოგახსენებთ ჩვენი
ძველის მწერლობის და საეკლესიო და საარქეოლოგიო ნაშთ-
თა გამოფენის შესახებ. ეგრედ წოდებულ „პატარა სასახლეში“
გამოფენილია ამ გვარი კოლექციები როგორც კერძო პირთა,
ისე მუზეუმთა კუთვნილნი. ჩვენ, მადლობა ღმერთს, ასეთნი
ნიეთნი არ გვაკლია. თუნდა მარტო „ქართ. შორ. წერა-კით-
ხვის გამავრც.“ საზოგადოებას ეკისრნა ეს საქმე და თავისი
კოლექცია დროებით გამოეგზავნა. მეცნიერნი და საზოგადოდ
ყველანი, დარწმუნებულნი ვართ, ყურადღებას მოგვაქცევდნენ,
ცნობისმოყვარეობა აღეძრებოდათ ჩვენი წარსულის ნახვით
და საინტერესოდ გაუხდებოდათ ჩვენი გაცნობა, ჩვენი ამბის
გაგება.

ამასთანავე უნდა დაგვებუქუნა ჩვენი ქვეყნის ყოველმხ-
რივი აღწერა, თუ ვრცელი არა, მოკლე მაინც და ხელმისაწ-
დომ ფასად გაგვეყიდნა ან და სულ მუქთად დაგვერიგებინა,
როგორც ბევრი სხვები შვრებოდნენ. მართალია, ამ ეამად იბეჭ-
დება პარიზში საქართველოს შესახებ წიგნი, მაგრამ გამოფენა
ამ ერთ თვეში გათავდება კიდევ და ამ წიგნს ის მნიშვნე-
ლობა არ ექნებოდა, რაც ექნებოდა მაშინ, გამოფენის დროს
რომ ყოფილიყო დაბეჭდილი და იქავე ჩვენს განყოფილებას-
თან გაყიდულ-გაერცელებული.

ჩვენ კი გვიხარია და ბუკითა და ნალარით ვაცხადებთ:
ჩვენი წარმომადგენელი გამოფენაზე საფრანგეთის რესპუბლი-
კის პრეზიდენტს ლუბეს წარუდგა, ან კიდევ მილერანსაო. ის
კი გვაფიწყდება, რომ ამ „წარსდგომას“ ენაცვალა და თავს შე-
მოველო სამასი თუმანი, ტფილისის სათავად-აზნაურო ბანკის
მიერ გადადებული, გარდა კერძო პირთა მიერ გაღებულ ფუ-
ლისა.

ასე იყო თუ ისე, გულის გატეხა არა გემართებს. თავი
იმით უნდა ვინუგეშოთ, რომ ეს პირველი ცდა იყო ჩვენი

მხრით. ხომ ვიცით, რომ პირველ ცდას შეცდომა და მარცხიც თან სდევს ხოლმე. თავი იმითი ვინუგეშოთ, რომ თუ კვლავ მოგვეცა შემთხვევა, უფრო დარბაისლურად, უფრო მომზადებულად წარვსდგებით ევროპიელთ წინაშე, რომ არამცთუ ყბად ასაღები არ გავხდეთ, არამედ ყურადღებაც დავიმსახუროთ, პატივი მოვიხვეჭეთ. თავი და თავი—ამ პირველმა მარცხმა ჭკუა მოგვაკრფინოს, რათა შემდეგში უმეტესის სიფრთხილით გადაესდგათ ხოლმე ფეხი.

პარიზი,
 30 (17) ენკენისთვე.



ინგლისის კონსტიტუცია

გე-XIX საუკუნეში

I

ნახაღვანის რეჟიმის დასემა.

ევროპის თანამედროვე ისტორია იწყება ისეთი ღირს-სა-ყურადღებო ფაქტით, რომელსაც მთელის ევროპისათვის უდი-დესი მნიშვნელობა ჰქონდა. ეს იყო ნაპოლეონ I-ის დასემა; მისმა დასემამ ყველა სახელმწიფოები შეარყია, გარდაჰქმნა მათი შინაგანი ორგანიზაცია და მათი ურთი-ერთ შორის დამო-კიდებულებანი ერთიანად შესცვალა. პირდაპირ, თუ არა პირ-დაპირ, ნაპოლეონმა ევროპის ყველა ხალხთ აგრძნობინა თავისი გავლენა. იგი თვით განაგებდა საფრანგეთის იმპერიას, რომელიც შეიცავდა არა მარტო საფრანგეთს და რესპუბლიკის-მიერ შემოერთებულ ქვეყნებს (ბელგიას და რეინის პროვინციებს), არამედ შევიცარიის ნაწილებს, მესამედ ნაწილს იტალიისას, ჰო-

*) სეინიზმის «ევროპის პოლიტიკური ისტორიიდან». ამას წინედ ქუთაისში შესდგა ახალგაზდების წრე (უფრო ქალები), რომელთაც განი-ზრახეს ხსენებულის მეტად საყურადღებო წიგნის გადათარგმნა. პირველი ნახევრის უმთავრესი ნაწილი გადათარგმნეს კიდევ, მხოლოდ საუბედუროდ შიგა და შიგ რამდენიმე თავი აკლია. ამიტომ მთელის შრომის ერთიანად დაბეჭდვა სხვათა შორის ამ მიზეზის გამოც არ შეიძლება. წიგნი თარგმნი-ლია რუსულიდან, მხოლოდ შემდეგ შესწორებული ფრანგულ ორგინალი-ს მიხედვით. ვბეჭდავთ პირველ თავებს სანიმუშოდ.

ლანდიას, გერმანიის პროვინციებს, რომელნიც ჩრდილოეთის ზღვის ნაპირებზედ მდებარეობენ, და ილლირიის პროვინციებსაც; ყველა ამ ქვეყნებში ნაპოლეონმა დაამყარა აბსოლუტური და სამხედრო გამგეობა. — იგი ჰბატონობდა მეზობელ სახელმწიფოებს: ესპანიას, ნეაპოლს, იტალიას და ვესტფალიის სამეფოებს, რომელნიც თავის ნათესაეებს დაურიგა, გერმანიის სახელმწიფოს, რეინის კონფედერაციად შეერთებულთ, დასასრულდ შვეიცარიას და დანიას. ყველა ამ სახელმწიფოებთან მას ჰქონდა საიერიშო და საგერებელი ხელშეკრულებანი. 1812 წელს გერმანიის ორი დამოუკიდებელი მონარქიაც კი — ავსტრია და პრუსსია — აიძულა შეერთებულიყო მასთან რუსეთის წინააღმდეგ. მისგან დამოუკიდებელი დარჩა მხოლოდ ევროპის განაპირა ქვეყნები: ინგლისი, რუსეთი, შვეცია, სიცილია, პორტუგალია და ესპანიის განდგომილნი. ყველა ამ ქვეყნებს მასთან ომი ჰქონდათ.

ამნაირად, მთელი ევროპა ორ ბანაკად გაიყო. ერთის მხრივ იყო ნაპოლეონი და მეორე მხრივ — ყველა მისი მტრები.

ნაპოლეონის დაცემამ დაანგრია ევროპის ტერიტორიალური ორგანიზაცია. 1813 წელს პრუსსია და ავსტრია ჩამოშორდნენ ნაპოლეონს და მისს მტრებს შეუერთდნენ; ამნაირად, დაარსდა კონცერტი ოთხ დიდ სახელმწიფოთა, რომელნიც ოფიციალურად „მოკავშირეებად“ იწოდებოდნენ (ინგლისი, რუსეთი, ავსტრია და პრუსსია). იმათ იკისრეს ომის ხელმძღვანელობა და შემოუერთეს ამ კოალიციას გერმანიის სახელმწიფოები და იტალიის გადაყენებულნი მთავრები. მოკავშირეებმა თანდათან მოუყარეს თავი თავის ჯარებს საქსონიაში. ლაიპციგის ომმა ერთბაშად არგუნა მათ მთელი გერმანია; მაშინ მოკავშირეებმა შეძლიეს ნაპოლეონს საფრანგეთის ტერიტორია 1800 წლისა (ფრანკფურტი, ნოემბერი 1813 წ.).

შემდეგ კი, როდესაც მათი სამი ჯარი შეესია საფრანგეთს, ნაპოლეონს მხოლოდ 1790 წლის ტერიტორია შეაძ-

ლიეს (შატილიონი, თებერვალი 1814 წ.). ბოლოს, პარიზიც აიღეს და გადასწყვიტეს ტახტიდან გადმოგდება ნაპოლეონისა (მარტი 1814 წ.).

1790 წლიდან მოკიდებული, რაც ტერიტორია საფრანგეთმა შემოიერთა და ყველა ის სახელმწიფო, რომელთაც ნაპოლეონმა მისცა ორგანიზაცია, უმეფოდ დარჩნენ, მთელ ევროპაში გაბატონებულნი მოკავშირენი, შეუდგნენ იმათის მდგომარეობის გაწესრიგებას. ისინი ჯერ კიდევ საფრანგეთში იყვნენ, რომ განიზრახეს მოეწვიათ ვენაში კონგრესი; ეს კონგრესი უნდა შემდგარიყო ყველა იმ სახელმწიფოთა წარმომადგენელთაგან, რომელთაც კი მონაწილეობა მიიღეს ომში; ანუ, სხვანაირად რომ ვთქვათ, იმათ გარდასწყვიტეს მოეწვიათ ამ კონგრესზე ევროპის ყველა სახელმწიფოანი. მაგრამ, ერთის საიდუმლო მუხლის ძალით, მოკავშირეთ დაიტოვეს უფლება იმ საფუძველთა დამტკიცებისა, რომელთა მიხედვით უნდა გაწესრიგებულიყო საფრანგეთისაგან ჩამოშორებული ქვეყნები და აგრეთვე სახელმწიფოთა ის ურთაერთობანი, რომელთა შედეგი ხანგრძლივი სწორწონობის სისტემა (système d'équilibre) უნდა ყოფილიყო; იმათ შეადგინეს კიდევ ქვეყნების დანაწილების გეგმა. კონგრესს კი უნდა მხოლოდ გაეწესრიგებინა ის საფუძველნი, რომელნიც მოკავშირეებმა ერთხანერთ რომ დაიდგინეს, ანუ, სხვანაირად რომ ვთქვათ, მას უნდა ფორმა მიეცა „მოკავშირეთა“ დადგენილებათათვის (ტრაქტატი 30 მაისი 1814 წ.).

ვენას კონგრესი. ევროპის ყველა სახელმწიფოანი იღებდნენ მონაწილეობას ომში, ყველა იმათ გაგზავნეს ვენაში რწმუნებულნი, მათ შორის 90 იყვნენ მფლობელნი ხელმწიფენი, 53 უმფლობელო პრინცი. ეს მრავალ-რიცხოვანი დიპლომატთა კრება ვენაში შემდეგ ხანგრძლივი ომიანობისა და ჯერ კიდევ იმ შთაბეჭდილების ქვეშე, რომ კანონიერ მონარქიებმა რევოლიუციონურ საფრანგეთზე გაიმარჯვეს, სიცოცხლის ელფერს სდებდა ამ ქალაქს; ავსტრიის მთავრობამ შეჰკრიბა სასახლის

კომისსია, რომლის მოვალეობა იყო სტუმრებისათვის რაც შეიძლება მეტად ესიამოვნებინათ; სტუმრებს დიდის ამბით და ზემით იღებდნენ, ზართაედნენ საღამოებს, დღესასწაულებს და მთელი დრო ამაში გადიოდა.

საქმეები უნდა წარმოებულყო საზოგადო კრებებზე; მოკავშირეთ გამოაცხადეს, რომ კონგრესი 31 ივლისს დაიწყებაო; შემდეგ კონგრესი გადადებულ იქნა პირველ ოქტომბრისათვის და ბოლოს ოფიციალურად დაადგინეს პირველი ნოემბერი, როგორც დღე, როდესაც „ფორმალურად უნდა დაწყებულიყო კონგრესი“; უწინარეს ყოვლისა უნდა შეემოწმებინათ რწმუნებულთა სავეჟილო საბუთები. მაგრამ ნამდვილად კი ეს არ მომხდარა: „კონგრესი არასოდეს არ დაწყებულა, კონგრესის მაგიერ, შესდგა რწმუნებულთა კერძო კომისიები, რომელნიც ხელს აწერდნენ ცალკ-ცალკე ხელშეკრულებებს სახელმწიფოებ შორის, შემდეგ ყველა ეს ხელშეკრულობანი მოათავსეს ერთ საერთო ტრაქტატში, რომელიც „ვენის კონგრესის უკანასკნელ აქტის“ სახელწოდებით არის ცნობილი (9 ივნისი 1815 წ.).

მთელი ევროპის ორგანიზაცია მხოლოდ დიდმა სახელმწიფოებმა გააწესრიგეს და აიძულეს სხვა სახელმწიფოები მიეღოთ მათი გარდაწყვეტილებანი. ოთხმა მოკავშირემ ვენის კონგრესამდე შეიმუშავეს გაწესრიგების პრინციპები. გასაყოფ ტერიტორიებს შეადგენდნენ ის ქვეყნები, რომელნიც საფრანგეთს ჩამოართვეს და ის სახელმწიფონიც, რომელნიც ნაპოლეონმა შეჰქმნა; ესეთი იყვნენ: ბელგია, პოლანდია, რეინის მარცხენა ნაპირი, იტალია, გერმანია და ეარშავის დიდი საპერცრგო. ზოგიერთ ტერიტორიების განაწილების შესახებ მოკავშირენი შეთანხმდნენ, ზოგიერთების შესახებ კი ვერა. 30 მაისს იმათ გააწესრიგეს უცილობელი კითხვები—შესახებ იტალიისა, ბელგიისა და რეინის მარცხენა ნაპირისა; რაც შეეხება გერმანიასა და პოლონეთს, ამ კითხვის გადაწყვეტა გადასდევს ვენის კონგრესისათვის.

ვენაში ოთხ სახელმწიფოთა რწმუნებულებმა დაადგინეს, — პირველად ყოვლისა შეთანხმებულიყვენ ამ გადაუწყვეტელ კითხვების შესახებ და პატივი ეცათ საფრანგეთისა და ესპანიის წარმომადგენელთათვის „დასასწრებლად“ მოწვევით. საფრანგეთის რწმუნებულის ტალღეირანის სიტყვით, პირველმა კრებამ (30 სექტემბერს) ჩაიარა ამგვარად; ინგლისის რწმუნებულმა უთხრა ტალღეირანს: „კრების მიზანია გავაცნოთ თქვენ, თუ რა გააკეთა ოთხმა სახელმწიფომ მას შემდეგ, რაც აქ შევიკრიბენით“. მას გავაცნეს ის ოქმი, რომელშიაც ოთხი სახელმწიფოები „მოკავშირებად“ არიან წოდებულნი. ამითი საფრანგეთი დიდ სახელმწიფოთა კონცერტის გარეშე რჩებოდა და ტალღეირანმა პროტესტი განაცხადა. „სადა ვარა ჩვენ? ლაონსა თუ შამონში? მშვიდობიანობაა ჩვენ შორის, თუ ომი?“ შემდეგ აიღო ოქმი და შენიშნა: „მე წაფიკითხე რამდენიმე პარაგრაფი და ვამბობ, რომ მე არა მესმის-რა“. — მეორედ წაფიკითხე გულ-დასმით, და სახის გამომეტყველებით მინდოდა მეჩვენებინა, რომ ვცდილობ შემეგნო სიტყვების აზრი, და ვთქვი, რომ, როგორც პირველად, ისე ახლაც ვერა გაეიგე-რა. „მე ვხედავ მხოლოდ ორ დატას. რომელთა შორის არა არის-რა: ეს არის 30 მაისი, როდესაც გადაწყდა, თუ ვისგან უნდა შედგეს კონგრესი, და პირველი ოქტომბერი, როდესაც იგი უნდა შეკრებილიყო“.

ტალღეირანმა ისაბუთა მოკავშირეთა დაპირება და მოითხოვა კონგრესის დაწყება და კომისიების შედგენა იმ კითხვების „მასამზადებლად“, რომელთა „გადაწყვეტად“ მხოლოდ კონგრესს შეეძლო. მისი განზრახვა იყო — პატარა სახელმწიფოები საფრანგეთისაკენ მიემხრო მოკავშირეთა საწინააღმდეგოდ. მართლაც, ტალღეირანმა გამოაცხადებინა მოკავშირეთ, რომ კონგრესი 1-ლ ნოემბერს დაიწყებო; მან ამ განცხადებას ისიც დაამატებინა, რომ ეს მოხდება „საერთაშორისო სამართლის დედა-აზრების თანახმად“. მისი ტაქტიკა იყო — ხელზე „საერთაშორისო უფლების“ და „კანონიერების“ (légitimité), ესე იგი

კანონიერ მეფეთა უფლებების ხელზე დახვევით ხელი შეეშალა მოკვიშირეთათვის, რათა მათ დაპყრობილი ტერიტორიები არ დაენარჩუნებინათ; საფრანგეთის მეფეო, — ამბობდა იგი — არასოდეს არ დასთანხმდება იმ აზრს, რომელიც ამტკიცებს, რომ გამარჯვება თავის თავად იძლევა უზენაესს უფლებას (la souveraineté). ამიტომ მან მიიღო თავისს მფარველობის ქვეშ საქსონიის კანონიერი მეფე და არ იცნო ნეაპოლის მეფედ უზურპატორი მიურატი, რომელმაც კანონიერი მეფე ტახტიდან ჩამოაგდო. იმისდავე მეოხებით მოწვეულ იქმნა მოსამზადებელი კომისია, რომელშიაც მონაწილეობას იღებდნენ გარდა ოთხ მოკავშირეთა წარმომადგენლებისა, იმ სახელმწიფოთა რწმუნებულნიც, რომელთაც პარიზის ტრაქტატზე ხელი ჰქონდათ მოწერილი, სახელდობრ: საფრანგეთისა, ესპანიისა, პორტუგალიისა და შვეციისა, მაგრამ მისი თხოვნები შეწყნარებულ იქმნენ მხოლოდ ფორმალურად: კონგრესი არ დაწყებულა და გადაწყვეტილებანიც დაადგინეს მხოლოდ მოკავშირეებმა.

ტერატორიების დაწესება. ინგლისის დარჩა მის მიერ დაპყრობილი ტერიტორიები: მალტა, იონიის კუნძულები, ჰელგოლანდი, გარდა ამისა ევროპის გარედ კაპის კონცხი, ცეილონი და ილ-დე-ფრანსი. ავსტრიამ დაიბრუნა უკანვე ილირიის პროვინციები და ის ქვეყნები, რომელნიც ბავარიას ჰქონდნენ დათმობილნი; სამაგიეროდ ბავარიას მისცეს ჰვალციის საგრაფო, რომელიც რენის მარცხენა ნაპარზე მდებარეობდა. ამნაირად, ინგლისი და ავსტრია დაკმაყოფილებული იყვნენ ისე, რომ უთანხმოება არ ჩამოვარდნილა. ბელგია ჰოლანდიას შეუერთეს და დაარსდა ერთი სამეფო — ნიდერლანდი, რომელიც ორანის პრინცს მიეცა. იტალიაში ავსტრიამ მილანს ვენეცია და ვალტელინა მოუშატა; სარდინიის მეფემ მიიღო უწინდელი რესპუბლიკა ევენევა; დანარჩენი ძველი სახელმწიფოები აღდგენილ იქმნენ.

რაც შეეხება გაღწევეტელ კითხვებს გერმანიისა და პოლონეთის შესახებ, აქ კი მოკავშირენი გაიყვნენ. რუსეთს სურდა დაეტოვებინა თავისთვის მთელი უწინდელი დიდი საჰერცოგო ვარშავისა, ესე იგი, ის ნაწილი, რომელიც ერგო პრუსიის პოლონეთის გაყოფის დროს 1793 და 1795 წლებში. პრუსია პოლონეთის თავისს ნაწილის დაბრუნებას მაინც და მაინც არ სცდილობდა, იგი ამჯობინებდა საქსონიის სამეფოს შემოერთებას; ეს უკანასკნელი თავისუფალ ტერიტორიად შეიძლება ჩათვლილიყო, ვინაიდან იგი დაპყრობილი იყო საქსონიის მეფის—ნაპოლეონის მოკავშირეს—დროს, რომელმაც ვერ მოასწრო გერმანიის სხვა მთავართა მზგავსად მოკავშირეებთან დადებულ პირობაზე ხელი მოეწერა. ამ აზრს დასთანხმდა რუსეთის მეფე; მას ვერ ეპატივებინა საქსონიის მეფისათვის ის, რომ იგი დასთანხმდა ნაპოლეონისაგან ვარშავის დიდი საჰერცოგოს მიღებას და რომ მან „უღალატა ევროპის საქმეს“. ამნაირად, რუსეთმა და პრუსიამ საერთო თანხმობით წინადადება შემოიტანეს შემოერთებინათ საქსონია, მისი მეფე კი გერმანიის თავისუფალ ტერიტორიებით უნდა დაეკმაყოფილებინათ. მაგრამ ინგლისს და მეტადრე ავსტრიას არ უნდოდათ რუსეთს ასე შორს გაეღვა ფესვები ევროპაში და პრუსია ერთიანად დამკვიდრებულიყო გერმანიაში, და ამიტომ იგინი საქსონიის შეერთების წინააღმდეგნი იყვნენ: ტალღეგორანმა იმ საბაბით, რომ აქაო და მე ვიცავ საქსონიის კანონიერ მეფეს პრუსიის „რევოლიუციონურ“ განზრახვთა წინააღმდეგო, ისარგებლა მოკავშირეთა შორის ჩამოვარდნილ უთანხმოებით და განზრახვა ჰქონდა ინგლისსა, ავსტრიასა და საფრანგეთს შორის მოგერებიანი კავშირი შეეკრა. აი რას სწერდა იგი მეფეს: „ეხლა კოალიცია სამუდამოდ დარღვეულია“ (ინვარი 1815 წ.) ნამდვილად კი მის საქმეში ჩარევას მხოლოდ ის შედეგი მოჰყვა რომ პრუსიის ჯარი საფრანგეთის საზღვრებზე დადგა.

რადგანაც პრუსიის წარმომადგენელთ არ მიიჩნდა სასურველად საფრანგეთისა და პრუსიის მეზობლობა, მათ შემოიტა-

ნეს წინადადება, შესდგეს სახელმწიფო რეინის მარცხენა ნაპირიდან სამთავრო და მიეცეს იგი საქსონიის მეფეს: ეს იქნებოდა კათოლიკე სახელმწიფო, რომლის მმართველი საფრანგეთის ბუნებრივი მოკავშირე იქნებოდა. რუსეთის ხელმწიფე დასთანხმდა ამ წინადადებაზე. სხვა ორმა მოკავშირემ კი უარი განაცხადეს; ტალღეირანიც ამით მიემხრო და დაირღვა საფრანგეთისათვის ასეთი სასარგებლო კომბინაცია.

საქმე დაბოლოვდა იმით, რომ შესდგა სტატისტიკური კომისია, რომელმაც ოთხი სხვა-და სხვა ნაქრით დააკმაყოფილა პრუსია. სულ უნდა მიეცათ 3,400,000 სული კაცი; ეს ვალი ასე გადაიხადეს: მისცეს პოლონეთის ერთი პროვინცია—პოზნანი (810,000 სული), რეინის მარცხენა ნაპირი (1,044,000 სული), ვესტფალია (829,000 სული) და საქსონიის სამეფოს ერთი მცირე ნაქერი (782,000 სული). რუსეთის მეფემ დაიტოვა თავისთვის პოლონეთის დანარჩენი ნაწილი, რომელიც თვის აღთქმისა მებრ, კონსტიტუციონური სამთავრო უნდა გამხდა. რიყო სხვა ცვლილებანი გაწესრიგებული იყო კერძო ხელშეკრულებებით; შვეციამ დაუთმო პრუსიას პომერანია, პრუსიამ გარდასცა ლაუენბურგი დანიას, რომელმაც ნორვეგია დაჰკარგა.

ეს ქვეყნების დაყოფა ჯერ არც კი გათავებულიყო, რომ ხმა გავარდა, ნაპოლეონი დაბრუნდაო. რწმუნებულთ პირი მისცეს ერთმანერთს გამოეცხადებინათ ევროპის სახელით შემდეგი: „ნაპოლეონ ბონაპარტემ თავისი თავი სამოქალაქო და საზოგადოებრივ უფლებათა გარეშე დააყენა და იგი როგორც მტერი და დამრღვეველი მსოფლიო მშვიდობიანობისა უნდა იქმნას „საჯაროდ დევნილი“. ისინი შეჰპირდნენ შემწეობას როგორც საფრანგეთის მეფეს, ისე ყოველ სხვა მთავრობას, რომელსაც იგი ომს დაუწყებდა. (13 მარტი 1815 წ.). შემდეგ საჩქაროდ შეუდგნენ „კონგრესის უკანასკნელ აქტის მომზადებას“. ტრაქტატს ხელი მოაწერა რვა სახელმწიფომ, როგორც იმათ, რომელნიც შეადგენდნენ „მოსამზადებელ კომისიას“, ისე იმათაც, რომელნიც „მოწვეულ იყვნენ მორიგებისათვის“. ამასვე

დაუმატეს კონვენცია მდინარეებზე თავისუფალ ნაოსნობის შესახებ, აგრეთვე ნიდერლანდისა და შვეიცარიის ნეიტრალიტეტის გარანტიაც.

ვატერლოს შემდეგ მოკავშირეები ხელ-ახლა შეიკრიბნენ, რათა საილუმო თათბირი მოეხდინათ საფრანგეთის წინააღმდეგ გარანტიების დასადგენად; ისინი შეთანხმდნენ ოკუპაციის საჭიროების, ფულით დაჯილდოების და ტერიტორიათა დათმობის შესახებ. ხოლო ვერ შეთანხმდნენ დასათმობ ტერიტორიების ზომაზე. გერმანიის ორი სახელმწიფო პრუსია და ავსტრია, რომელთაც სხვაზე უფრო ჰქონდათ საფრანგეთის შიში, თხოულობდნენ ელზასსა და, ასე გასინჯეთ, ლოტარინგიასა და ფლანდრიასაც. ინგლისი და რუსის ხელმწიფე სთანხმდებოდნენ მხოლოდ იმაზე, რომ საზღვრები შეესწორებინათ და საეოია სარდნიის მეფეს დაბრუნებოდა, ამასთანავე საფრანგეთს უნდა ჩამორთმეოდა რამდენიმე გამაგრებული ადგილები. ბოლოს ავსტრია ამით მიეზბრო; პრუსისს მეფე, რომელიც მარტოდ დარჩა, ჯერ იმუქრებოდა და შემდეგ ისიც იძულებული შეიქნა დანარჩენებს დასთანხმებოდა. მაშინ მოკავშირეთ გარდასწყვიტეს მიმართონ საფრანგეთს ულტიმატუმით (21 სექტემბერი), რომელიც მიღებულ იქმნა საფრანგეთის მიერ მცირეოდენის ცვლილებით; იგი შეიქმნა ზაზაზის ტრაქტატად. გარდა ამისა მოკავშირეებმა შეადგინეს მუდმივი ლიგა, რომლის მიზანი „მათ სახელმწიფოთა უზრუნველ ყოფა და ევროპის საერთო მშვიდობიანობა“ იყო; ისინი ერთად მოქმედების პირობას სდებდნენ, თუ კი საფრანგეთში რევოლიუციონური პრინციპები ხელახლავ არევენ და საფრანგეთის და ევროპის მშვიდობიანობას.

ევროპა 1815 წ. დადგენილებათა შემდეგ. ვენის დადგენილებებს საფუძვლად დაედვა 18 საუკუნის დიპლომატიის პრინციპები, ე. ი. პრინციპები ევროპის სახელმწიფოების ძალათა სწორწინაობისა და ომისთვის დაჯილდოებათა სასტუმისა.

სწორწონაობის ასადგენად საფრანგეთს, რომელიც მეტად ძლიერ სახელმწიფოდ ითვლებოდა, ჩამოაცალეს ყველა მის მიერ დაპყრობილი ქვეყნები და დაუტოვეს მხოლოდ ის ტერიტორია, რომელსაც წინად ჰვლობდა. დანარჩენი დიდი სახელმწიფოები მიიღებდნენ მხოლოდ ჯილდოს იმ ტერიტორიებისათვის, რომელნიც სხვა სახელმწიფოებს დაუთმეს და მეტ ვერაფერს. მაგრამ ორმა დიდმა სახელმწიფომ შეირჩინა თავის მიერ დაპყრობილი ქვეყნები: ინგლისმა შეირჩინა მალტა და იონიის კუნძულები; რუსეთმა—ბესსარაბია, ფინლიანდია და პოლონეთი. ამნაირად ორივე სახელმწიფო საფრანგეთის წინააღმდეგ ომისათვის დაჯილდოვებულ იქმნენ თავიანთ ტერიტორიების გაფართოებით: იმათ მიემატათ გაუქმებულ სახელმწიფოების (ვენეციის და მალიტის) ნაწილები და აგრეთვე საფრანგეთის წინანდელ მოკავშირეთა სამფლობელოები (შვეციისა, ოსმალეთისა, პოლონეთისა). ავსტრიაში და პრუსიაში მიიღეს მხოლოდ ჯილდო, იმის კვალობაზე, რამდენიც კი ერგებოდათ მათი ტერიტორიის მიხედვით პოლონეთის უკანასკნელ დაყოფის შემდეგ. ავსტრიაში ბელგიის მაგიერ მიიღო ვენეცია და თავისი ძველი სამფლობელოების მაგიერ შვაბიაში—ზალცბურგი.

პოლონელების ქვეყნები, რომელნიც ისე ძნელი გადასავარებელი აღმოჩნდნენ, პრუსიაში ვასცალა გერმანელ პროვინციებზე: ვესტფალიაზე, საქსონიაზე და რენის პროვინციებზე; ლაუენბურგის მაგიერ მან შეიძინა პომერანია. ეხლა ორივე სახელმწიფო, თუ უფრო ვრცელ ტერიტორიას არ ჰვლობდა, ყოველ შემთხვევაში იგი უფრო მოხერხებულად იყო შედგენილი, ვიდრე 1795 წელში. გერმანიის მთაწერებს დარჩათ ის ქვეყნები, რომელნიც ნაპოლეონის მფლობელობის დროს იქმნენ ჩამორთმეულნი. დანარჩენი ტერიტორიები დაურიგდათ მოკავშირეთა მფარველობის ქვეშ მყოფ პატარა სახელმწიფოებს, სახელდობრ: პრინც ორანელს ჰხედა ბელგია, სარდინიის მეფეს—გენუა, შვეიცარიას—ბერნის კიურა და სავოის ნაწილი.

ეს მიწების დანაწილება სხვის ხარჯზე ხდებოდა. გამოაკლეს რაოდენიმე ნაწილი უდინასტო პატარა სახელმწიფოებს, გენუის და ვენეციის რესპუბლიკებს, საეკკლესიო მამულებს, გერმანიის თავისუფალ ქალაქებს და საფრანგეთის ორ მოკავშირეს—საქსონიას და დანიას. ყველა საეკკლესიო სამთავროები, გარდა პაპის სამთავროსი გაუქმებულ იქმნენ. კონგრესმა უარი განაცხადა სხვა საეკკლესიო მთავრობის მამულის დაბრუნებაზე; პაპმა პროტესტი განაცხადა ვენაში მომხდარ დიპლომატთა გარდაწყვეტილებების წინააღმდეგ ისე, როგორც ოდესღაც ვერსტვალის კონგრესიის გარდაწყვეტილების წინააღმდეგ.

კონგრესის საქმე ყოველ შემთხვევაში არ იყო უბრალო რესტავრაცია, იმ ცვლილებათა შორის, რომელნიც სარეგულირებელი ხანამ მოახდინა, მოკავშირეებმა მიიღეს ის, რაც მათთვის სასარგებლო იყო, ის, რაიც არ არღვევდა არც ერთის საერო ხელმწიფის უფლებებს. თავისუფალი ტერიტორიები კი გამოიყენეს მისამატებლად და ჯილდოებისათვის.

ყველა ეს ოპერაციები ჰხდებოდა მეთვრამეტე საუკუნის ჩვეულებისამებრ, ხალხის აზრის დაუკითხავად და მისი ინტერესის დაუცველად, დიპლომატები მართებლობათა წარმომადგენელი იყვნენ და არა ერებისა.

ამ გვარად დადგენილი წეს-წყობილება დაფუძნებული იყო, როგორც მეთვრამეტე საუკუნეში, ვენაში მძლავრ სწავლანაზრებზე ხუთ დიდ სახელმწიფოთა შორის: ორ დასავლეთის სახელმწიფოსა—საფრანგეთსა და ინგლისის შორის და სამ აღმოსავლეთისა—რუსეთსა, ავსტრიასა და პრუსიას შორის. არც ერთი ამათგანი ისე ძლიერი არ იყო, რომ მთელ ევროპაზე გაბატონებულიყო ან და ომი დაეწყო სხვა სახელმწიფოების სურვილის წინააღმდეგ. მართლაც, ძალთა სწორწონაობამ ნახევარი საუკუნე გასტანა და მშვიდობიანობაც არ დარღვეულა ორმოცი წლის განმავლობაში. ამ ორ ჯგუფთა შორის რჩებოდა ტერიტორია, რომელიც შესდგებოდა გერმანიის და იტალიის

პატარა სახელმწიფოთაგან და ნეიტრალურ ქვეყნებისაგან — ნიდერლანდისა და შვეიცარიისაგან. ავსტრიას თავის გავლენის ქვეშ ჰყავდა ორი, ნაწილ-ნაწილად დაყოფილი, ქვეყნები — იტალია, რადგანაც მას აქ მოეპოვებოდა თავისი სამფლობელონი, და გერმანია, იმპერატორის სახელის უპირატესობისა გამო; ავსტრია არ საჭიროებდა ტერორით გადიდებას, იგი უფრო დაინტერესებული იყო არსებული მდგომარეობა დაეცვა.

აღმოსავლეთით რუსეთმა შთანთქა ის ქვეყნები, რომელნიც ჰყოფდნენ მას ევროპისაგან; ძველი პოლონეთისაგან დარჩა მხოლოდ კრაკოვი, რომელსაც არისტოკრატიული რესპუბლიკის წეს-წყობილება ჰქონდა მიღებული. შვეცია, რომელმაც ფინლიანდია და პომერანია დაჰკარგა, მოიწყვდა სკანდინავიაში. ოტომანის იმპერია ევროპულ უფლებათა გარეშე დარჩა.

ევროპულ ძალთა სწორ-წონაობის აღდგენას თან მოჰყვა წინანდელ მთავრობათა რესტავრაცია. ის ქვეყნები, სადაც საფრანგეთის ჯარებმა რევოლიუცია მოახდინეს, წინანდელ მმართველთ დაუბრუნდათ ძველის რეჟიმის აღსადგენად. ევროპის მმართველობის ნორმალურ ფორმად აბსოლიუტური მონარქია შეიქმნა. მხოლოდ ზოგიერთ სახელმწიფოებში იყო მონარქიის უფლება შეზღუდული კონსტიტუციით, ეს სახელმწიფოებია: ინგლისი, საფრანგეთი და ნიდერლანდი, შვეიცარიის არისტოკრატიულ რესპუბლიკათა კონფედერაცია, ნორვეგია და ახალი პოლონეთის სამთავრო, მაგრამ აქაც ეს კონსტიტუცია ისეთი იყო, რომ ნამდვილი მეუფება მეფეების მცირე რიცხოვან არისტოკრატიის ხელში იყო. მაგრამ რევოლიუციის გემოს გაცნობამ, გამოცდილებამ და რევოლიუციონურმა იდეებმა ჰქმნეს ის, რომ ევროპის ყველა ქვეყნებში იყვნენ პირნი, რომელთაც სურვილი ჰქონდათ ლიბერალური და უფრო დემოკრატიული წესწყობილების შემოღებისა და ამ უკმაყოფილო



პოლიტიკოსებისაგან შესდგა ლიბერალური პარტიები, რომელნიც ეწინააღმდეგებოდნენ 1814 წელში დამყარებულ პოლიტიკურ წესწყობილებას. ენაში ტერიტორიათა დაყოფის დროს ხალხის სურვილი არ იყო სახეში მიღებული და სახელმწიფოს საზღვრები არა ყველგან ეთანხმებოდა ნაციონალურ საზღვრებს... სამი ერი: გერმანია, იტალია და პოლონეთი დანაწილებული იყო რამდენსამე სახელმწიფოთა შორის; პირიქით ავსტრია, ეს ერთი სახელმწიფო წარმოადგენდა ხელოვნურად შეკავშირებულ ჯგუფს, რომელიც შეიცავდა სხვა-და სხვა ერს. ესეთმა წყობილებამ დაბადა უკმაყოფილები, რომელნიც სკდილობდნენ ნაციონალური პარტიები შეედგინათ. უკმაყოფილო ლიბერალები და ნაციონალისტები, შეერთებულნი საოპოზიციო პარტიად, სკდილობდნენ დიპლომატიების საქმე დაეშალათ; და როგორც სხვა-და-სხვა მთავრობამ პირი მისცეს ერთმანეთს დაეცვათ ეს საქმე, ისე ყოველი ქვეყნის ოპოზიციონური ელემენტები თანაუგრძობდნენ ერთმანეთს და ცდილობდნენ თანხმობით მოქმედებას.

ავსტრიის მმართველობა ყველაზე მეტად იყო დანტერესებული მასში, რომ ნაციონალური და ლიბერალური მოძრაობა მოსპობილიყო, რადგან ეს საშიში იყო მისთვის ორნაირად: მისი შინაგანი ორგანიზაციისათვის და გერმანიაში გავლენისათვის; ავსტრიის მთავრობის მოთავე მეტტერნიხი ანტირევოლიუციონურ მოქმედების მოთავეთ შეიქნა. ის მთელ ოპოზიციას რევოლიუციონურს ეძახდა, რადგან ეს ოპოზიციის სკდილობდა საფრანგეთის რევოლიუციის პრინციპების გატარებას ცხოვრებაში,—ხალხის სუვერენიტეტს, თავისუფლებას და თანასწორობას. ის ამ მდგომარეობას ასე ახასიათებდა: „მეამბოხეთა მიზანი ერთია და ერთგვარი—ეს ყოველივე კანონიერად არსებულის დამხობაა. პრინციპი, რომელიც ამის წინააღმდეგ უნდა წამოაყენონ მონარქებმა, არის პრინციპი ყოველივე კანონიერად არსებულის დაცვისა. კონსერვატიული მთავრობანი, რომელთაც მეუფება ხელში ჰქონდათ და

ოპოზიციო ნური პარტიები — ლიბერალები, ნაციონალისტები, დემოკრატები, ებრძვიან ერთმანეთს ევროპის ყველა ქვეყნებში.

ეს ბრძოლა შეადგენს ევროპის პოლიტიკურ ისტორიის მე-XIX საუკუნეში.

(შემდეგი იქნება)



ზინაური მიმოხილვა

კეთილი ნიშნები სწავლა-განათლების საქმეში.—უმადლეს და საშუალო სასწავლებელთა გამრავლება.—სამრევლო სასწავლებელთა დაარსება.—საეპრო და სამრეწველო სასწავლებლები.—საშუალო სწავლა-განათლების რეფორმა.—მისი მნიშვნელობა ჩვენთვის.—სადგომის გადასახადი.—მისი საზოგადო ხასიათი.—საქალაქო საარჩევანო უფლებანი.—ნათიც მსაჯულთა სასამართლო.—ნათიც მსაჯულთა განსაკუთრებული სასამართლო.—მოსალოდნელ სასამართლო რეფორმის საზოგადო ხასიათი და მნიშვნელობა.

წრევანდელი სამოსწავლო წელიწადი კეთილის ნიშნებით დაიწყო. არასოდეს არ ყოფილა ამდენი ლაპარაკი სწავლა-განათლების საქმეზე, როგორც უკანასკნელ ორ თვეში. სატახტო ქალაქისა და პროვინციალურს ჟურნალ-გაზეთებში, საზოგადოებაში, მთავრობის წრეებში გაცხარებული სჯა-ბაასი იყო სწავლა-განათლებისა და სასწავლებელთა საკითხების შესახებ. მაგრამ მართო ლაპარაკში კი არ გამოიხატებოდა კეთილი ნიშნები, გაცხოველება თვით საქმესაც დაეტყო. ეს გაცხოველება შეეხება როგორც სასწავლებელთა გამრავლებას, ისე მათის ღირსების გაუმჯობესობას.

სასწავლებელთა რიცხვი წელს მთელს იმპერიაში საგრძნობლად გამრავლდა. თვით უმაღლესს სასწავლებლებსაც დაეტყო ეს მოძრაობა: გაიხსნა საექიმო ფაკულტეტი ოდესაში, დაარსდა უმაღლესი კურსები ქალებისათვის მოსკოვში, პეტერბურგში შეუდგნენ შენობის აგებას მომავალ პოლიტეხნიკუმისათვის, გადაწყდა საკომერციო აკადემიის დაარსება და სხვა. უფრო შესაქნევი ზრუნვა იყო საშუალო სასწავლებელთა დაარ-

სებისათვის. ბევრ დიდ ქალაქებს მოემატა წელს სხვა-და-სხვა საშუალო სასწავლებელი, მათ შორის ტფილისში გახსნილ იქმნა საკომერციო სასწავლებელი და ბათუმში—ქალთა გიმნაზია. მხნედ მოღვაწეობდნენ აგრეთვე ქალაქები, საერობო დაწესებულებანი და საეპარქიო მმართველობანი სახალხო პირველ დაწყებით სწავლების გავრცელებისათვის. ნამეტურ თვალსაჩინო იყო საეპარქიო მმართველობათა მოღვაწეობა: მათ მრავალი სამრევლო სკოლები დააარსეს ყველგან და ბოლოს უწმინოდისაგან შენიშვნაც გამოცხადდა—ეპარქიებმა გადაამეტეს იმ ხარჯებსაო, რომელიც გადადებული იყო სამრევლო სკოლების დაარსებისათვისა. როგორც უკანასკნელ წლებში, ისე ეხლაც მთავრობა დიდ ყურადღებას აქცევდა პროფესიონალურ და სავაჭრო-სამრეწველო სწავლის გაფართოვებას. წელს სამი საკომერციო სასწავლებელი—მათ შორის ერთი ტფილისშიაც—და ბევრი სავაჭრო სკოლები იქმნა გახსნილი. ეს ზრუნვა აიხსნება იმ წარმატებით, რომელიც უკანასკნელ წლებში დაეტყო რუსეთის ვაჭრობა-მრეწველობას. რამდენად ზრუნავს მთავრობა სამრეწველო სასწავლებელთა გამრავლებისათვის, იქიდანაც სჩანს, რომ ამ საქმის უკედ მოწყობისათვის საგანგებო კომისიაც იქმნა დაარსებული, რომელიც დღემდის მუშაობს და ადგენს ვრცელს პროექტს. ტფილისის მაგალითიც ნათლად გვიჩვენებს, თუ რა მიმართულებას იღებს სამოსწავლო საქმე ამ ქვეყანაში: საქალაქო გამგეობამ გადასწყვიტა ავლაბარზე კლასიკურ პროგიმნაზიის დაარსება, გადადვა ამ საქმისთვის თანხა და მამულიც მოსძებნა. თუმცა ადგილობრივმა სამოსწავლო უწყებამ თანაგრძნობით მიიღო ქალაქის ამგვარი გადაწყვეტა, პეტერბურგიდან შუამდგომლობაზე მაინც სხვა რიგი პასუხი მოვიდა; სახელდობრ, სამინისტრო იწერებოდა—უმჯობესი იქნება ავლაბარზე სამრეწველო სასწავლებელი დაარსდესო!..

სასწავლებელთა გამრავლებასთან ერთად ამ ქვეყანაში სათანადო უწყება ზრუნავს მათის ღირსების განკარგებისათვის. ამ მხრით ყველაზე უფრო თვალსაჩინოა და დიდი იმედებიც დაჰბადა საზოგადოებაში მთავრობის ვანზრახვამ მოახდინოს სა-

შუალო სწავლის რეფორმა. ეს საკითხი კარგა ხანია წამოაყენა რუსეთის უფრო განათლებულმა საზოგადოებამ, მაგრამ ვიდრე ცოცხალი იყო, შექმნილი ახლანდელის რუსულის კლასიკურის სკოლისა—გრაფ დ. ტოლსტოი, მანამდის სკოლის რეფორმის მოხდენა მხოლოდ ოცნება იყო. შემდეგში კი, გრაფ დელიანოვის მინისტრობის დროს, ეს საკითხი მთავრობის მიერაც იქმნა აღიარებული საყურადღებო პრაქტიკულ საქმედ და დღემდის იწვევს საყოველთაო ყურადღებას. ნამეტურ განსაკუთრებულის გულმოდგინეობით შეუდგა მთავრობა აწინდელის გიმნაზიების პროგრამის განხილვას უკანასკნელ ორ წელიწადში. საერო განათლების სამინისტროში საგანგებო კომისიაც დაარსდა საშუალო სასწავლებლის პროგრამის გადასასინჯად. კომისიას ჯერაც არ დაუსრულებია თავისი შრომა და ამიტომ ჯერ გადაჭრით არ შეიძლება ითქვას, რამდენად ნაყოფიერი იქნება მისი მოღვაწეობა. ამ ქამად კომისიას თავმჯდომარეობს კავკასიის სამოსწავლო ოლქის მზრუნველი კ. პ. იანოვსკი, რომელიც არ ითვლება კლასიციზმის დიდ მომხრედ და რომელიც ეურნალებშიაც და სხვა-და-სხვა დროს წარდგენილ პროექტებშიაც დაუღალავად ლაღაღებდა კლასიკურ სკოლის პროგრამის შეცვლის შესახებ...

როგორც ვთქვით, მთავრობის განზრახვამ საშუალო სკოლის რეფორმის შესახებ დიდი იმედები აღძრა საზოგადოებაში; ერთ დროს იმის ლაპარაკიც ჩამოვარდა, რომ ძველ ენებს მხოლოდ მსურველთა ასწავლიან ამიერიდანაო; მაგრამ ეს იმედები გადაჭარბებულია, რასაკვირველია. რუტინა ასე ადვილად არ ასცილდება ადამიანთა საქმეებს, და საზოგადოებას კიდევ ბევრი ბრძოლა დასჭირდება კლასიციზმის საბოლოოდ დათრგუნვისათვის. რომ კლასიკურ გიმნაზიების პროგრამას რადიკალური შეცვლა არ მოელოს ეს სჩანს თუნდ იმიდან, რაც უკვე დააკანონა სამინისტრომ დროებით. სახელდობრ, 2 აგვისტოს გამოიცა ახალი პროგრამები ძველი ენების სწავლებისათვის. პროგრამა არც კი უკლებს ამ ენების სწავლების დროს და სცვლის ცოტაოდნად მხოლოდ სისტემას: გრამატიკას ნაკლები ყურადღება

უნდა მიექცესო, ვიდრე ამ დრომდე იყო ესაო, და უნდა მო-
 ისპოს რუსულ ენიდან ძველ ენებზე თარგმნაო. ეს ცვლილება
 მაინცა და მაინც არაფრით განირჩევა გრაფ დელიანოვის მიერ
 მოხდენილ რეფორმისაგან 1895 წელს. მაგრამ როგორც ვთქვით,
 ჯერ მთავრობას არ დაუსრულებია თავისი მოღვაწეობა საშუა-
 ლო სწავლის პროგრამის განხილვისა და ენახოთ რით გათავ-
 დება ეს დიდი და მწვავე საკითხი. საკვირველი არ არის, რომ
 საზოგადოებას ყოველთვის გადაქარბებული იმედები ებადება,
 როგორც კი მმართველ წრეებში დაიწყებენ ლაპარაკს ლათინ-
 ლურ და ბერძნულ ენების პროგრამის განხილვის შესახებ. გა-
 ნათლებული საზოგადოება კარგა ხანია დარწმუნდა, რომ ამ
 ენების სწავლებამ იმ პროგრამით, რომელიც არსებობს ჩვენე-
 ბურს გიმნაზიებში, მხოლოდ ენება მოუტანა მოზარდ თაო-
 ბას. ძველი ენების შესწავლის დაწყება დაბალ კლასებში
 ანტიპედაგოგიურ მოვლენად გახდა და, საუკეთესო ავტო-
 რიტეტთა შემოწმებით, გონებითაც და ფიზიკურადაც აზი-
 ნა ყმაწვილებს. საშუალო სასწავლებელში კლასიციზმის და-
 მკვიდრების შემდეგ ყმაწვილები უფრო ნაკლებ განვითარე-
 ბულნი და ნაკლებ მომზადებულნი სტოვებენ სასწავლებელს
 და იმდენად დაქანცულ-დაღალულნი არიან, რომ ძლიერ
 უჭირთ უმაღლეს სასწავლებელში სწავლის რიგანად განგრ-
 ძობა. იმავე ენების წყალობით, გიმნაზიებში სწავლას ათავებს
 ძლიერ პატარა პროცენტი, უმეტესი ნაწილი ბავშვებისა კი
 დაბალ კლასებიდან გამოდის და ხდება სრულიად მეტ და უვარ-
 გის ბარგად ცხოვრებისათვის.

თუ რუსის მოზარდ თაობისათვის კლასიციზმი მენებელია,
 ჩვენებურ ყმაწვილებისათვის დღევანდელი სისტემა სწორედ დამ-
 ლუპვლია. ჩვენებურები იწყებენ სწავლას ისედაც უცხო ენა-
 ზე; იმავე დროს მათ ლათინურიც უნდა სძლიონ, მერე ამას
 ემატება ბერძნული და ერთ-ერთი ახალი ენა. თანამედროვე პე-
 დაგოგია ქემშირიტებად აღიარებს იმ გარემოებას, რომ მხოლოდ
 დედა-ენის შემწეობით შეიძლება ბავშვების გონებისა და მეხსი-
 ნების დაუტანჯავად უცხო ენების შესწავლა. ჩვენებური ბავ-

შვი კი იძულებულია მისთვის უცხო ენაზე ისწავლოს ყველა საგნები (რიცხვით მრავალი) და უცხო ენის შემწეობითვე შეუდგეს ლათინურის ენის შესწავლას. წარმოიდგინეთ, რამდენი ძალ-ღონე სჭირია ჩვენებურს ბავშვს, რომ ერთ-სა და იმავე დროს შეითვისოს რუსული ენა და ამ ენის საშუალებით ისწავლოს ძველი ენები!.. რაღად იქნება გასაკვირველი, თუ ჩვენი მოზარდი თაობა ნაკლებად ათავებს კურსს და უფრო ნაკლებად არის განვითარებულ-მოძხადებული, ვიდრე რუსეთისა?!..

ამიტომაც ჩვენთვის საშუალო სასწავლებლის რეფორმას შეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს. თუ დღევანდელმა ლაპარაკმა და განზრახვამ ფუქად არ ჩაიარეს და თუ საშუალო სასწავლებლების სერიოზული რეფორმა მოხდა, ჩვენებურებს გაუადვილებათ სწავლა და შეიძლება ისინი უფრო გამოსადეგნი გახდნენ ჩვენის ცხოვრებისათვის, ვიდრე დღეს არიან...

„მომამის“ მკითხველებთან უკვე გვექონდა საუბარი ერთ ახალ გადასახადის შესახებ, რომელიც წესდება ჩვენში მომავალ წლიდან; ის იყო—სადგილ-მამულო გადასახადი, რომელიც გაეწერება სოფლის მცხოვრებთ. ეხლა კი გვსურს, გავაცნოთ მკითხველთ მეორე გადასახადი, რომელიც აგრეთვე მომავალ წლიდან იქმნება შემოღებული ჩვენში და რომელიც გაიწერება ქალაქის მცხოვრებლებზე. ეს არის სადგომის გადასახადი (квартирный налог).

როდესაც 1891 წელს დიდი შიმშილობა ეწვია რუსეთს და მრავალი მილიონი გლეხი უკიდურეს სიღარიბეში ჩავარდა, მთავრობამ განიზრახა ხალხის ტვირთის შემსუბუქება ახალის სისტემის გადასახადის დაარსებით. მან განიზრახა მოსპობა არსებულ გადასახადებისა, რომელთა უმეტესს ნაწილს გლეხობა იხდიდა, და შემოღება შემოსავლის გადასახადისა (подходный налог). მაგრამ, შემიძღვ, ამ გადასახადის შემოღება შეუძლებლად სცნეს ჯერ-ჯერობით და 1893 წ. 14 მაისის კანონით შემოიღეს მხოლოდ ერთი ნაწილი, დარგი ამ გადასახადისა—სადგომის გადასახადი. ეს ახალი გადასახადი შემოღე-

ბულ იქმნა მაშინ მხოლოდ რუსეთის შიდა გუბერნიებში, მომავალ წლის 1-ლ იანვრიდან კი შემოდებულ იქმნება იმპერიის სხვა ნაწილებშიაც და მათ შორის ჩვენშიაც.

საფინანსო მეცნიერებამ და დასავლეთ ევროპის გამოცდილებამ უტყუარად დაამტკიცეს, რომ შემოსავალზე, დაწესებული პროგრესიული გადასახადი გაცილებით სჯობია ყველა სხვა გვარ გადასახადებს. ყველა პირდაპირი და არა პირდაპირი გადასახადები მძიმე ტვირთად აწვებიან უფრო ღარიბთ, უფრო შეუძლებელთ; ხოლო შემოსავლის გადასახადი უფრო შეძლებულთ ეხება. ვისაც არავითარი შემოსავალი არა აქვს, ის არაფერს იხდის, შემდეგ გადასახადი მატულობს შემოსავლის რაოდენობის მიხედვით. ამგვარი გადასახადი სამართლიანია, რადგანაც იმ პრინციპზეა აშენებული, რომ ვისაც მეტი შემოსავალი აქვს—გლეხი იქმნება იგი, თუ თავადი—იმან მეტი უნდა გადაიხადოს სახელმწიფო საჭიროებათათვის. ეს გადასახადი უკვე შემოდებულია დასავლეთ ევროპის ზოგიერთ სახელმწიფოში და ნელ-ნელა ფებს იდგამს სხვა სახელმწიფოებშიაც, თუმცა მის დაწესებას ეწინააღმდეგებიან შეძლებული ელემენტები. რუსეთშიაც პრინციპიალურად მოწონებულია ეს დარგი გადასახადისა, მაგრამ ჯერ უდროოდ იცნეს მისი განხორციელება; ხოლო უფრო შეძლებულთაც რომ მიიღონ მონაწილეობა გადასახადების გადადებაში, შემოიღეს ქალაქებში სადგომის გადასახადი, სოფლებში—ადგილ-მამულის გადასახადი.

სადგომის გადასახადი მხოლოდ წააგავს შემოსავლის გადასახადს; მათ შორის არის თვალსაჩინო განსხვავება. შემოსავლის გადასახადი თანდათან მატულობს, შემოსავლის რაოდენობის მიხედვით; ამ შემთხვევაში გადასახადის ობიექტია (საგანი) შემოსავალი და სახელმწიფოს შეძლება აქვს კერძო პირის შემოსავლის ცნობაში მოყვანით სამართლიანად გაანაწილოს გადასახადი. ხოლო როდესაც გადასახადის ობიექტი სადგომია, მაშინ გადასახადი პროგრესიულად ვერ გადიდდება. სადგომის ქირა ყოველთვის ვერ გვიჩვენებს კაცის შემოსავლის რაოდენობას; რაც უფრო მეტი შემოსავალი აქვს კაცს, მით უფრო

ნაკლები ნაწილი ეხარჯება სადგომის დაქირავებაზედ. შუათანა შეძლების კაცს დაახლოვებით ერთი მეექვსედი თავის შემოსავლისა ეხარჯება სადგომის დაქირავებაზე, მდიდარს კი არასოდეს არ დაეხარჯება სადგომზე ერთი მეექვსედი შემოსავლისა. მოხელე, რომელიც იღებს ჯამაგირათ 4000—5000 მანათს, უთუოდ დახარჯავს წლიურად სადგომის დაქირავებაში ათასამდე მანათს, მაგრამ ბაქოს მილიონერი, რომელსაც წელიწადში რამდენიმე მილიონი შემოსავალი აქვს, ვერ დახარჯავს სადგომის დაქირავებაზე რამდენიმე ათას მანეთზე მეტს. გარდა ამისა, ოჯახის პატრონი კაცი ხშირად იძულებულია იქირაოს სადგომი, რომელშიაც უნდა აძლიოს დიდი ნაწილი თავის შემოსავლისა, მაშინ, როდესაც უოჯახო მდიდარს ორი ოთახი შეუძლია იმყოფინოს. აქედან სჩანს, რომ სადგომის ქირა ვერ არის კარგი მაჩვენებელი კაცის შემოსავლისა და ამიტომ სადგომის ქირის რაოდენობის მიხედვით გაწერილი გადასახადი ვერ იქნება იმდენად სამართლიანი, რამდენად შემოსავლის გადასახადია. ამ და ზოგიერთ სხვა ნაკლულეგანებათა გამო სადგომის გადასახადი მეცნიერებაში მოძველებულ ფორმად ითვლება და უფრო დაწინაურებულ ქვეყნებში ნელ-ნელა ისპობა სრულიად. მაგრამ რუსეთში და ჩვენს ქვეყანაში, სადაც ჯერ შემოსავლის გადასახადი არ არსებობს, სადგომის გადასახადი პროგრესიულ ფორმად ჩაითვლება და მოასწავებს, რომ მალე დადგება ის დრო, როდესაც, დასავლეთ ევროპის მიხედვით, დაგვიწესდება სამართლიანი სისტემა გადასახადისა კაცის შემოსავლის მიხედვით.

„სადგომის გადასახადის დებულება“ ჰყოფს რუსეთის ყველა ქალაქებს ხუთ კლასად იმის მიხედვით, თუ რა ფასის სადგომებია ქალაქში. ყოველი კლასი განაწილებულია რამდენიმე კათეგორიად და ყოველ კათეგორიისთვის დაწესებულია განსაზღვრული გადასახადი სადგომის ფასის მიხედვით. ყოველ კლასისთვის აღნიშნულია სადგომის ქირა, რომლიდანაც იწყება გადასახადის შეტანა. 1-ლ კლასის ქალაქებში გადასახადს გააწერენ მათ, ვინც სადგომში 300 მანათზე მეტს აძლევს, ხოლო ვინც ნაკლებს ის თავისუფალია გადასახადიდან, მე-2 კლასის

ქალაქებში გადასახადს გადიხდის ის, ვინც სადგომში 225 მანეთზე მეტს აძლევს, მე-3 კლასის ქალაქებში ამგვარ minimum-ად დანიშნულია 150 მან., მე-4 კლასის ქალაქებში—120 მან. და მე-5 კლასისაში—90 მანეთი. ამიერ კავკასიის ქალაქები კანონით ასე არიან განაწილებული: ტფილისი, ბაქო და ბათუმი ეკუთვნიან მე-2 კლასს, ესე იგი, ამ ქალაქებში სადგომის გადასახადს შეიტანენ ისინი, ვინც სადგომში 300 მანათს, ან მეტს იხდიან; განჯა, ყარსი, ქუთაისი, ფოთი, სოხუმი და ერევანი ეკუთვნიან მე-3 კლასს, რომლებშიც გადასახადს შეიტანენ ისინი, ვინც სადგომში 225 მანათს, ან მეტს აძლევს ქირად; გუმბრი და შუშა ეკუთვნიან მე-4 კლასს, ესე იგი მათში გადასახადს შეიტანენ ისინი, ვინც სადგომის ქირად 150 მანათს, ან მეტს აძლევენ; ბოლოს, ახალქალაქი, ახალციხე, გორი, ყუბა, ლენქორანი, ნახიჩევანი, ნუხა, ოზურგეთი, სიღნაღი, თელავი და შემახა ეკუთვნიან მე-5 კლასს, სადაც გადასახადს შეიტანენ ისინი, ვინც სადგომის ქირად 90 მანათს, ან მეტს აძლევენ. ყველა ამ ქალაქებში, გარდა ამისა, სადგომები კატეგორიებად არიან დაყოფილნი და ყოველ კატეგორიას თავისი განსაზღვრული გადასახადი აქვს დანიშნული. ავიღოთ, მაგალითად, მე-2 კლასი, ესე იგი, ტფილისი, ბაქო და ბათუმი; ამ ქალაქებში დანიშნულია შემდეგი გადასახადი სადგომებზე:

ფასი სადგომისა:	გადასახადი:	ფასი სადგომისა:	გადასახადი:
225 მ.	270 მ.-მდე.. 3 მ. 50 კ.	1000 მ.	1100 მ.-დე.. 33 მან.
270 "	360 " . . 6 მან.	1100 "	1200 " . . 37 "
360 "	450 " . . 8 "	1200 "	1300 " . . 41 "
450 "	540 " . . 11 "	1300 "	1400 " . . 46 "
540 "	630 " . . 14 "	1400 "	1500 " . . 52 "
630 "	720 " . . 17 "	1500 "	1600 " . . 58 "
720 "	810 " . . 21 "	1600 "	1700 " . . 64 "
810 "	900 " . . 25 "	1700 "	1800 " . . 71 "
900 "	1000 " . . 29 "	1800 "	1900 " . . 79 "
		1900 "	2000 " . . 86 "

დანარჩენ ციფრებს აქ არ მოვიყვანთ, რადგანაც იმ პირობაში, რომელნიც წელიწადში 2000 მანეთზე მეტს აძლევენ



სადგომში, მეტად მცირეა. ამგვარსავე კატეგორიებად არიან დაყოფილნი სხვა კლასების ქალაქებიც, იმ განსხვავებით, რომ მე 3, მე-4 და მე-5 კლ. ქალაქებში გადასახადი ცოტა ნაკლებია.

ამრიგად, მომავალ წლიდან გადასახადების შეტანაში მონაწილეობას მიიღებენ ქალაქის მრავალი მცხოვრებნი, რომელთაც დღემდის არაფერი სცოდნიათ გადასახადისა. ეს პროგრესიული ზომაა, რადგანაც დღემდის მძიმე ტვირთი სახელმწიფო ხარჯებისა კისერზე აწვა მხოლოდ სოფელეთ, უმთავრესად გლეხებს...

როდესაც ეს გადასახადი არსდებოდა რუსეთში, საზოგადოებას იმედი მიეცა, რომ მოვალეობასთან ერთად რამე უფლებაც მიეცემა ქალაქის მცხოვრებთ. სახელდობრ, ლაპარაკი ჩამოყარდა იმის შესახებ, რომ სადგომის გადასახადის გადამხდელთ საქალაქო არჩევნებში მონაწილეობის მიღების ნებაც მიეცესო. ეს სამართლიანი და მეტად სასარგებლო ზომაც იქნებოდა. დღეს ქალაქების ბედ-იღბალი ხელში ჩაიგდეს მდიდარ ვაჭრებმა და სახლის პატრონებმა. კანონით ქალაქის არჩევნებში მონაწილეობის მიღებისათვის დიდი ცენზია დაარსებული; ვისაც კარგის შემოსავლის მამული არა აქვს ქალაქში, ან ვინც ვაჭარი არ არის, მას არ შეუძლიან არც ხმოსნად იქმნას არჩეული, არც მიიღოს მონაწილეობა ხმოსნების არჩევაში. ამგვარ კანონის მეოხებით, განათლებული ნაწილი ქალაქების მცხოვრებთა, რომელსაც ცენზი არა აქვს, შორსა სდგას ქალაქის საქმეებიდან და, თუმცა დაინტერესებულია ქალაქის მდგომარეობის გაუმჯობესებაში, ქალაქის საქმეების რიგიანად წარმოებაში, გულზე ხელდაკრეფილი უნდა უცქეროდეს, როგორ ბატონობს ერთი მუჟა მდიდარ მებატრონე ვაჭრებისა. ამგვარმა წესმა ძალიან ავნო რუსეთის ქალაქებს. ესენი ძალიან ჩამორჩნენ დასავლეთ ევროპის ქალაქებს, სადაც ქალაქის მართვა-გამგეობის საქმეში მონაწილეობას მარტო მდიდრები კი არ იღებენ, არამედ ლარიბნიც და ნასწავლნიც... ამიტომ რუსეთის ქალაქებისთვის ფრიად სასარგებლო იქნებოდა — სადგომის გადამხდელთათვის მაინც მი-

ენიკებიანთ საარჩევნო უფლებანი; ეს სამართლიანი ზომაც იქნებოდა, რადგანაც ხსენებულ ნაწილს ქალაქის მცხოვრებთა მოვალეობა გაუჩნდა. მთავრობამაც ასე შეხედა საქმეს: გადასახადის დაწესების შემდეგ შინაგან საქმეთა სამინისტროში დაწესებულ იქმნა კომისია, რომელსაც დაევალია შემუშავება შესაფერ პროექტისა შესახებ სადგომის გადასახადის გადამხდელთათვის საარჩევნო უფლებათა მინიჭებისა. სამწუხაროდ, კომისია ნელის ნაბიჯით მიდიოდა წინ და რამდენიმე წელიწადს მხოლოდ მისალის შეგროვებას მოუხდა. წელს კი კომისიის მოქმედება დროებით შეჩერებულ იქმნა... ამ გვარად სასარგებლო და სამართლიანი რეფორმა, რომელიც მდგომარეობს იმაში, რომ სადგომის გადასახადი ქალაქებს გადაეცეს თვის საჭიროებათათვის და ამავე დროს გადასახადის გადამხდელთ ნება მიეცეთ არჩევნებში მონაწილეობა მიიღონ, გადადებულ იქმნა სხვა დროისთვის. დაწესდა მოვალეობა, უფლება კი ჯერ არა ჩანს! ხოლო ჩვენს მხარეს, რომელშიაც უკვე არსებობს საერობო გადასახადი უერობოთ, კიდევ ემატება ახალი გადასახადი—სადგომისა, რომელიც გადამხდელს აგრეთვე არ აძლევს არავითარს უფლებას.

—
 თუ სადგომის გადასახადი შეადგენს შემოსავლის გადასახადის სურროკატს, მით უფრო უარესი სურროკატია ჩვენ მოგვეცემა სასამართლოს მომავალ რეფორმით... საგანგებო კომისიას, რომელსაც დავალებული აქვს იმპერატორის ალექსანდრე მეორის სასამართლო წესდებათა გადასინჯვა, უკვე განუხილავს ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს დებულება და თითქმის ძირითადად შეუცვლია მისი ხასიათი.

ვინ არ იცის რამდენი ვაი-ვაკლახი, როგორი ბრძოლა და უსიამოვნება გამოიარა ნაფიც მსაჯულთა სასამართლომ რუსეთში?! დაარსებისათანავე ამ სამართლიანსა და საუკეთესო ფორმას მართლმსაჯულებისას აუხირდნენ ყველა რეაქციონერები და დაუწყეს დევნა. უმთავრესი ყურადღება რუსეთის კონსერვატორთა შესანიშნავის ბელადისა—კატკოვის—ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოზე იყო მიქცეული; იგი მიწასთან ასწორებდა „ქუჩის სასამართლოს“, როგორც დაცინვით ეძახდა ერის წარმომადგენელთა მსაჯულთ, და დაქინებით თხოულობდა მის მოსპობას. მისის სიტყვით, აბსოლიუტურ სახელმწიფოში ადგილი არ უნდა ჰქონოდა სასამართლოს, რომელსაც ვხედავთ



კონსტიტუციონურ ქვეყნებში. კატკოვის სიძულვილი ახალის სასამართლოსადმი შეითვისეს ყველა რეაქციონერებმა და თითქმის 30 წლის განმავლობაში იყო ერთი დაუსრულებელი განგაში... ამგვარმა ამხედრებამ ნაფიფ მსაჯულთა სასამართლოს წინააღმდეგ თავისი ნაყოფი მოიტანა: კანონებითა და აღმინისტრაციულ განკარგულებებითაც ეს „სინიდისის სასამართლო“ საგრძნობლად იქმნა შეზღუდული. მაგრამ შეზღუდვაც არ აკმარეს: საგანგებო კომისია უფრო შორს წავიდა და ჰლამობს მის გადამახინჯებას.

ხსენებულ კომისიის პროექტით უნდა დაარსდეს ნაფიფ მსაჯულთა განსაკუთრებული სასამართლო (судъ присяжных особаго состава), რომელიც რადიკალურად განსხვავდება ნაფიფ მსაჯულთა საზოგადო სასამართლოსაგან. მაშინ, როდესაც უკანასკნელი თავისუფალია და თავის სინიდისს მიხედვით არჩევს საკითხს ბრალდებულის დანაშაულობის შესახებ, განსაკუთრებული სასამართლო იძულებული იქნება სრულიად დაემორჩილოს მოხელეთა სასამართლოს (коронный судъ). როგორც მკითხველებს ეცოდინებათ, ნაფიცი მსაჯულნი, ერის წარმომადგენელნი სასამართლოში, სასამართლო გამოძიებისა და ბრალმდებელდამცველი აკამათის დასრულების შემდეგ, მიდიან განსაკუთრებულ ოთახში და იქ, მოხელე-მოსამართლეთა დაუსწრებლად, სჯიან—დამნაშავეა თუ არა ბრალდებული? მათი განაჩენი საბოლოა; მოხელეთა სასამართლო მოვალეა მხოლოდ შესაფერი სასჯელი მოუძებნოს ბრალდებულს, თუ იგი დამნაშავედ იქმნა ცნობილი ნაფიცთაგან. აქ ნაფიცი მსაჯულნი ხელმძღვანელობენ სინიდისით; პროფესიონალურ იურისტებს მათზე გავლენა არა აქვთ და ამიტომ მათ შეძლება აქეთ ფორმალური სიმართლე დაუმორჩილონ სინიდისის ბრძანებას, ზნეობრივს სიმართლეს, როდესაც ამას საქმის გარემოება მოითხოვს. ნაფიცი მსაჯულთა სასამართლო, შემდგარი 12 კაცისაგან, განკალკვეებულია მოხელეთა სასამართლოსაგან, თვით სჯის ბრალდებულის ნამოქმედარს, და ამაშია მისი ძალი...

ახალი პროექტი, როგორც ვთქვით, ქმნის სრულიად ახალს ფორმას ნაფიცი მსაჯულთა სამჯაეროისას, რომელიც დაწესებულ უნდა იქმნას ზოგიერთ გუბერნიებში. რუსეთის შიდა გუბერნიებში რჩება ეხლანდელი სისტემა; ხოლო დანარჩენი ადგილები მთელის რუსეთისა, სადაც ჯერ არ არსებობს ნაფიცი მსაჯულთა სასამართლო, დაყოფილია სამ ნაწილად: პირველს ეკუთვნ



ნიან—ყუბანის ოლქი, ჩერნომორის გუბერნია და არხანგელს გუბერნია; ამათში ნაფიც მსაჯულთა საზოგადო სასამართლოც იქნება და ნაფიც მსაჯულთა განსაკუთრებული სასამართლოც; მეორე ნიწილს ეკუთვნის კავკასიის და ამიერ-კავკასიის, პოლონეთის და ოსტრეის მხარის გუბერნიები (ვარდა ყუბანის ოლქისა), რომლებშიაც შემოღებულ უნდა იქმნას ნაფიც მსაჯულთა განსაკუთრებული სასამართლო; მესამე ნიწილში მოხედნენ ციმბირისა და შუა აზიის გუბერნიები, სადაც დარჩება მოხელეთა სასამართლო. ამრიგად ჩვენს ქვეყანას, სადაც კარგა ხანია მოელოიან ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს დაწესებას, ეძლევა ახალი ფორმა მისი, შემუშავებული რეაქციონერთა გავლენის ქვეშ.

ნაფიც მსაჯულთა განსაკუთრებული სასამართლო შესდგება ჩვენს ქვეყანაში სამის მოხელე-მოსამართლისაგან და საპის არჩეულ ნაფიც მსაჯულთაგან. ესენი ერთად შეადგენენ ერთ კოლლეგიას, განუყრელს საქმის გარჩევის ყოველ სტადიაში. სასამართლო გამოძიებისა და ბრალმდებელ-დამცველის კამათის შემდეგ ისინი ყველანი ერთად მიდიან ცალკე ოთახში და იქ იხილავენ საკითხს ბრალდებულის დანაშაულობის შესახებ. ამგვარ პირობებში ჩაყენებულნი ნაფიცნი მსაჯულნი ატყობდნენ დაემორჩილებიან მოხელე-მოსამართლეთა, პროფესიონალურ იურისტთა გავლენას. ამ შემთხვევაში მომავალი სასამართლო აღარაფრად განიჩქევა აწ არსებულისაგან. ვთქვათ, რომ იშვიათად ნაფიც მსაჯულებად მოჰყვებიან განათლებულნი პირნი, რომელნიც მტკიცედ დაიკავენ თავიანთ აზრს; ახალი სისტემა ამ შემთხვევაშიაც არ აძლევს უპირატესობას ნაფიცთ: თუ სამივე მოხელე-მოსამართლე მათი წინააღმდეგნი არიან, იმარჯვებს მოხელეთა აზრი. რასაკვირველია, აქ სრულიად დარღვეულია ნაფიც მსაჯულთა მართლ-მსაჯულების პრინციპი და ამიტომაც ამ განსაკუთრებულ სასამართლოს წინააღმდეგნი გახდნენ კომისიის საუკეთესო წევრნი, როგორც, მაგალითად, კონი, ტაგანცევი, ფონიცი და სხვანი. მიღებულ იქმნება ეს პროექტი, თუ არა, ამას მალე გავიგებთ, რადგანაც სასამართლოთა რეფორმა, განზრახულია, ახლო მომავალში მოახდინონ. ის კი ცხადია, რომ თუ პროექტი შეწყნარებულ იქმნა, ჩვენი ქვეყანა მაინცა და მაინც მოგებაში არ იქნება...

ლ. ლ.

რედაქტორი
ალექსანდრე ჭკონია

გამომცემელი
ალექსანდრე ჯაბაბაძე